

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Steklasa

Mentor: doc. dr. Marjan Smrke

RELIGIJA AMERIŠKIH PREDSEDNIKOV – PRIMER
G.W.BUSHA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

Rožiju

KAZALO

1. UVOD.....	5
1.1. OPREDELITEV PROBLEMATIKE.....	5
1.2. CILJI IN OMEJITVE NALOGE.....	5
1.3. HIPOTEZI.....	6
1.4. METODE PREUČEVANJA.....	6
1.5. STRUKTURA NALOGE.....	7
1.6. TEMELJNI KONCEPTI IN POJMI.....	7
1.6.1. Državna cerkev.....	7
1.6.2. Denominacija.....	8
1.6.3. Kalvinizem.....	8
2. AMERIŠKI RELIGIJSKO-KULTURNI VZOREC.....	10
2.1. OBLIKOVANJE AMERIŠKEGA RELIGIJSKO-KULTURNEGA VZORCA – AMERIŠKA RELIGIJSKA ZGODOVINA.....	10
2.2. NAJPOMEMBNEJŠE VERSKE SKUPNOSTI V RELIGIJSKI ZGODOVINI ZDA.....	19
2.2.1. Katoliki.....	19
2.2.2. Episkopalci.....	20
2.2.3. Kongregacionalisti.....	21
2.2.4. Prezbiteljanci.....	22
2.2.5. Kvekerji.....	22
2.2.6. Baptisti.....	23
2.2.7. Metodisti.....	24
2.2.8. Unitarci.....	25
2.2.9. Luterani in pripadniki reformiranih cerkva.....	26
2.2.10. Mormoni.....	27
2.2.11. Binkoštniki.....	27
2.3. PROTESTANTIZEM - JAVNA RELIGIJA ZDA.....	28
2.4. DANAŠNJI RELIGIJSKO-KULTURNI IZGLED ZDA.....	31

3. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN RELIGIJA.....	34
3.1. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN NAČELO LOČENOSTI DRŽAVE IN CERKVE.....	34
3.2. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN CIVILNA RELIGIJA.....	36
3.3. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN VERSKI KONZERVATIZEM.....	39
3.4. AMERIŠKI PREDSEDNIK - PROTESTANTSKI PREDSEDNIK.....	44
3.5. RELIGIJA AMERIŠKIH PREDSEDNIKOV NA PRVI POGLED.....	46
3.6. PODROBNEJE O RELIGIJI AMERIŠKIH PREDSEDNIKOV.....	52
4. GEORGE W. BUSH IN RELIGIJA.....	71
4.1. RELIGIJSKA BIOGRAFIJA GEORGEA W. BUSHA.....	71
4.2. V KAJ VERUJE GEORGE W. BUSH?.....	74
4.3. RELIGIJA V ŽIVLJENJU IN DELU 43. PREDSEDNIKA ZDA.....	76
4.3.1. Sočutni konzervatizem in državno financiranje verskih organizacij.....	76
4.3.2. Človeško življenje kot sveti dar našega stvarnika.....	78
4.3.3. Predsednik dobrega in zla.....	81
5. ZAKLJUČEK.....	84
6. SEZNAM VIROV.....	86

SEZNAM TABEL

Tabela 2.1.: Deset največjih religij v ZDA v letu 2000	32
Tabela 2.2.: Deset največjih denominacijskih skupin v ZDA v letu 2001	32
Tabela 3.1.: Religiozno prepričanje oziroma religiozna pripadnost ameriških predsednikov	47

1. UVOD

1.1. OPREDELITEV PROBLEMATIKE

Triinštirideseti ameriški predsednik George Walker Bush je pozornost svetovne javnosti med drugim pritegnil tudi zato, ker v svojih javnih nastopih pogosto omenja boga, citira biblijo in narode deli na dobre in zle. V Evropi ni običajno in tudi ne zaželeno, da bi politiki v svoje delo preočitno vnašali religijske elemente, saj je v zahodni civilizaciji splošno sprejeto načelo ločenosti države in cerkve. Je G.W.Bush s svojo religijsko retoriko izjema na ameriškem političnem prizorišču ali pa so tudi drugi ameriški predsedniki javno izkazovali svoja verska prepričanja? Imajo morda Američani, ki so načelo ločenosti države in cerkve zapisali v 1.amandma k svoji zvezni ustavi, poseben pogled na religijo in odnos med religijo in politiko dojemajo drugače?

Zgodovina ZDA je neločljivo povezana z zgodovino religije na severnoameriškem kontinentu. Vsaka priseljenska skupina je v novo deželo s seboj prinesla različna verovanja Starega sveta, hkrati pa so v Ameriki nastali pogoji za rojstvo povsem novih religij. Rezultat je ogromno število različnih verskih denominacij ter prevladujoče prepričanje, da religija, kakršnakoli že, za Američane predstavlja pomemben del življenja.

1.2. CILJI IN OMEJITVE NALOGE

Cilj diplomske naloge je ugotoviti, kakšno vlogo je religija igrala pri oblikovanju ameriške družbeno-politične realnosti, kako se je njena vloga skozi čas spreminjala in kakšna je ta vloga danes. Pri tem izhajam iz predpostavke, da je ameriški predsednik, kot osrednji in najbolj izpostavljen element ameriškega političnega sistema, eden najbolj reprezentativnih pokazateljev prisotnosti religije v politični sferi in stopnje moči njenega vpliva pri oblikovanju politike v državi. V nalogi želim ugotoviti, kakšna so (bila) religijska prepričanja ameriških predsednikov, ali in na kakšen način so vplivala na njihovo izvolitev in politično delovanje ter ali obstaja kakšna povezava med njimi in vlogo, ki jo je religija igrala v ameriški družbi v določenem časovnem obdobju. Cilj preučevanja religije G.W.Busha je ugotoviti,

kako religijska prepričanja danes vplivajo na sprejemanje političnih odločitev predsednika najmočnejše države na svetu.

Da natančno opredelimo nekaj tako kompleksnega kot je posameznikova religija oziroma religijsko prepričanje, je potrebno preučiti in predstaviti prav vse elemente njegovega religijskega obnašanja. Pa še takrat se lahko zgodi, da naše ugotovitve niso popolnoma pravilne, saj gre pri religiji za osebno doživljanje in razmišljanje posameznika, ki ga težko objektivno določimo. V pričujoči diplomski nalogi je na voljo premalo prostora za podrobno analizo verskega prepričanja vsakega izmed ameriških predsednikov, poleg tega pa za kaj takega tudi ni dovolj ustreznih podatkov oziroma pri podatkih te vrste nemalokrat lahko upravičeno dvomimo o njihovi resničnosti. Zato se pri svojem preučevanju nisem mogla izogniti določeni stopnji posploševanja in poenostavljanja.

1.3. HIPOTEZI

1. Religijska retorika se kaže kot stalnica v političnem delovanju ameriških predsednikov.
2. Religijska prepričanja imajo prepoznaven vpliv na politične odločitve G. W. Busha; ta vpliv je v primerjavi z njegovimi predhodniki izrazitejši.

1.4. METODE PREUČEVANJA

Naloga temelji predvsem na analizi in interpretaciji sekundarnih virov, v manjši meri tudi na analizi in interpretaciji primarnih virov. Pri tem sem se v veliki meri posluževala gradiva z medmrežja. Za predstavitev določenih zgodovinskih dejstev sem uporabila opisno metodo. Pri opredeljevanju ključnih pojmov s področja religij sem uporabila konceptualno analizo, z zgodovinsko-razvojno analizo pa sem preučevala zgodovino in razvoj religioznega življenja v ZDA ter opazovala prisotnost religijske retorike pri ameriških predsednikih v različnih obdobjih ameriške zgodovine. Primerjalne metode sem se posluževala pri primerjanju religijskih prepričanj ameriških predsednikov v določenem časovnem obdobju in iskanju

morebitnih trendov na tem področju. V delu naloge, ki se je osredotočal na G.W.Busha, sem uporabila študijo primera.

1.5. STRUKTURA NALOGE

Naloga je sestavljena iz petih poglavij. V uvodu je opredeljena problematika preučevanja, definirani so cilji in omejitve naloge, navedeni sta hipotezi ter opisani uporabljena metodologija in struktura naloge. Sledi predstavitev ameriškega religijsko-kulturnega vzorca. Prikazana je ameriška religijska zgodovina, opisane so najpomembnejše ameriške verske skupnosti in protestantizem kot javna religija ZDA ter predstavljen današnji religijsko-kulturni izgled ZDA. Tretje poglavje se ukvarja z religijo ameriških predsednikov. Najprej je opisana vloga ameriških predsednikov pri uveljavljanju načela ločenosti države in cerkve ter njihova povezanost z ameriško civilno religijo, verskim konzervativizmom in protestantizmom. Poglavje se nadaljuje s prikazom in podrobnejšo analizo religijskih prepričanj ameriških predsednikov. Četrto poglavje prikaže religijo G.W.Busha. Predstavljena je njegova religijska biografija, opisana so njegova verska prepričanja ter prikazani vplivi le-teh na njegove politične odločitve. Naloga se zaključi z analizo postavljenih hipotez.

1.6. TEMELJNI KONCEPTI IN POJMI

1.6.1. Državna religija

Državna religija (v uporabi so tudi poimenovanja **uradna religija**, **državna cerkev**¹ oziroma **etablirana cerkev**), je religijsko telo oziroma prepričanje, ki ga neka država uradno odobrava oziroma podpira. Stopnja podpore državni religiji s strani države je lahko različna – gre lahko zgolj za odobravanje in določeno finančno podporo, pri čemer v državi obstaja popolna svoboda veroizpovedi, lahko pa ta podpora pomeni državno prepoved delovanja vseh drugih cerkva in preganjanje njihovih pripadnikov. Državni religiji naj bi bila vdana večina prebivalstva države, pa četudi gre zgolj za nominalno pripadnost in večina ljudi cerkev obišče le redko oziroma zgolj ob posebnih priložnostih. Pomembno je predvsem to, da je pripadnost

¹ Poimenovanje 'državna cerkev' je tesno povezano s krščanstvom, čeprav se ga včasih uporablja tudi v kontekstu drugih verovanj (State Religion).

državni cerkvi dovolj močna, da prepreči prehajanje prebivalstva h konkurenčnim verskim skupinam (State Religion).

1.6.2. Denominacija

»Denominacija je pojem, ki izhaja predvsem iz ameriškega izkustva, toda postaja vse bolj aktualen in ustrezen za moderno družbo« (Kerševan in Flere 1995: 94). Denominacije se oblikujejo v razmerah verske pluralnosti in tolerance, ko nobena verska skupnost ne more doseči prevlade v religijskem prostoru niti ne more računati na podporo s strani države (Albanese 1992: 404). Nastanejo tako, da se skupina vernikov odcepi od večjega verskega telesa in si nadene drugačno ime oziroma se 'denominira'. Čeprav se posamezne denominacije vidijo kot del večje duhovne organizacije krščanske cerkve in so razlike med njimi lahko zelo majhne, so razlogi za pripadnost točno določeni denominaciji običajno zelo pomembni, saj vsaka denominacija poudarja neko posebnost v svojem nauku, v kateri se razlikuje od drugih (Albanese 1992: 110). V Ameriki verske denominacije delujejo kot prostovoljne organizacije, ki, kot pravi Warner, v družbenem prostoru »ali plavajo ali potonejo« (Smrke 1996: 31). Financirajo se s prostovoljnimi prispevki svojih članov (Albanese 1992: 404), država pa jih je razbremenila plačevanja davkov, kar je, kot pravi Demerath (Smrke 1996: 31), v ZDA danes še vedno predmet diskusije, saj nekateri v tem vidijo ustavno nedovoljeno podporo države religiji. V organizacijskem smislu veliko nalog v denominaciji opravljajo njeni laični člani (Albanese 1992: 404). Kerševan in Flere (1995: 94-95) denominacije opredelita na naslednji način:

Gre za verske skupnosti, ki običajno ne zajemajo večine prebivalcev neke dežele ali države, nimajo pa niti pretenzij po univerzalnosti. Po velikosti so torej podobne sektam² ali pa so nekoliko večje od njih. Razlikujejo pa se najprej po odsotnosti izključenosti in po večji strpnosti do drugih skupnosti in nauk. Običajno nimajo pretenzij postati edino zveličavne in odrešilne skupnosti, glede drugih nauk pa ne trdijo, da so popolnoma zmotni. Denominacija tudi nima ostro odklonilnega stališča do vladajoče družbene ureditve, ni pa niti del vladajočih ustanov.

1.6.3. Kalvinizem

Gre za obliko protestantizma, ki je dobila ime po ustanovitelju Jeanu Calvinu (1509-1564). Temelji na ideji vnaprejšnje izvoljenosti – predestinacije izbranih. Calvin je trdil, da bodo le

nekateri zveličani, in sicer tisti, ki jih je kot take že vnaprej izbral bog. Bog je v Calvinovi predstavi nekaj, kar je neskončno nad človekom, nekaj skritega, skrivnostnega, človeka neskončno presegajočega, uboga človeška kreatura pa je vredna le toliko, kolikor časti boga. Calvin je zagovarjal teokratsko državo in jo začasno vzpostavil v delu današnje Švice. Predvsem kalvinizem je bil osnova znameniti tezi sociologa Maxa Webra o protestantski etiki in duhu kapitalizma, to je o protestantski etiki (in doktrini) kot dejavniku spodbujanja ekonomskega razvoja kapitalizma. Weber je namreč ugotavljal, da kalvinci svoj nemir, ki ga vzbuja ideja o vnaprejšnji izvoljenosti le izbranih, pomirijo z dodatno doktrino o znamenjih: delovna uspešnost se razume kot znamenje predestinirane izbranosti. Kalvinizem je tako ustvaril kulturno ozračje, v katerem je bila revščina šteta za znamenje moralne in verske pomanjkljivosti, individualna pridobitnost pa kot dolžnost, ki jo narekuje bog (Smrke 2000: 236-237).

² Ista avtorja (1995: 90) sekto označita kot »manjšo versko skupnost«.

2. AMERIŠKI RELIGIJSKO-KULTURNI VZOREC

2.1. OBLIKOVANJE AMERIŠKEGA RELIGIJSKO-KULTURNEGA VZORCA – AMERIŠKA RELIGIJSKA ZGODOVINA

Ameriški religijsko-kulturni vzorec je »nastal v specifičnih razmerah nastajanja ZDA« (Smrke, 1996: 29). Oblikovati se je začel v procesu evropske kolonizacije Severne Amerike v obdobju med 15. in 19. stoletjem, ko so se v lovu za bogastvom in geopolitično prevlado španski in francoski katoliki, pravoslavni Rusi, britanski, nizozemski in švedski protestantje, vsi prežeti s krščansko tradicijo in misijonarsko gorečnostjo, lotili evropeizacije in kristjanizacije severnoameriških prostranstev, ki so jih naseljevala različna domorodna ljudstva lovskih in poljedelskih religij (Carroll 2000: 12-22).

Prvi okus krščanstva so severnoameriškim Indijancem v prvi polovici 16. stoletja prinesli španski katoliški misijonarji, ki so jim kmalu sledili Francozi.³ Medtem, ko so Španci naseljevali južni del današnjih ZDA,⁴ so Francozi prodirali v deželo ob reki St. Lawrence in se naselili v severovzhodni in centralni regiji.⁵ Tako Španci kot tudi Francozi so pri domorodcih naleteli na odpor in v približno tristo letih delovanja jim je na bolj ali manj nasilne načine uspelo v katoliško vero spreobrniti nekaj deset tisoč Indijancev (Albanese 1992: 74-76; Carroll 2000: 24-27). Katolicizem pa se je pojavil tudi na angleških ozemljih Amerike, vendar za razliko od španskega in francoskega vzorca njegova prisotnost ni bila posledica pokristjanjevanja domorodcev, temveč priseljevanja angleških katolikov, ki v anglikanski Angliji niso bili najbolj priljubljeni. Angleški kralj Karel I. je katoliškemu lordu Baltimoru (1580-1632) podelili pravico, da severno od Virginije ustanovi kolonijo in tako je bila leta 1634 kot katoliško pribežališče ustanovljena kolonija Maryland⁶ (Albanese 1992: 76-77).

V poznem 18. stoletju so iz severovzhodne Azije preko Beringovega morja in severnega Pacifika v Severno Ameriko začeli prihajati Rusi in na Aljaski ustanovili svojo kolonijo.

³ V Ameriki so bili poleg katoliških duhovnikov, ki jih je na nov kontinent poslala francoska vlada, prisotni tudi francoski protestantje (hugenoti), ki so prav tako imeli svoje misijonarske načrte (Albanese 1992: 75).

⁴ Florida, Teksas, Nova Mehika, Arizona, Kalifornija (Carroll 2000: 24-25)

⁵ dolina reke St. Lawrence, področje Velikih jezer, dolina reke Mississippi (Carroll 2000: 26-27)

⁶ Prvi guverner Marylanda je bil brat lorda Baltimora, saj slednji zaradi prezgodnje smrti nikoli ni prispel v Ameriko (Albanese 1992:77).

Kljub odporom domorodnega prebivalstva se je pravoslavna cerkev na tem področju močno zasidrala. Iskanje krzna in trgovskih priložnosti je Ruse pripeljala vse do severne Kalifornije, kjer so leta 1812 ustanovili majhno kolonijo, ki pa je kmalu propadla, zaradi vse večjih pritiskov pa so bili leta 1867 Aljasko primorani prodati ZDA (Carroll 2000: 28-29).

Španski in francoski katolicizem in ruska pravoslavna cerkev igrajo vlogo v ameriški religijski zgodovini, vendar le-te ne moremo primerjati z vplivom, ki ga je na razvoj značilnosti ameriškega religijsko-kulturnega vzorca imel prihod evropskih protestantov. V Ameriko so se v kolonialnem obdobju⁷ prvi in v največji meri naseljevali Angleži (Stokes in Pfeffer 1964: 22), zato je bil osrednjega pomena v tem procesu razvoj dogodkov v Angliji. Ko je angleški kralj Henrik VIII. zaradi spora s papežem glede prepovedi ločitve leta 1534 pretrgal vezi z rimokatoliško cerkvijo in je bila v Angliji kot državna cerkev ustanovljena anglikanska cerkev, je mnogo ljudi občutilo, da anglikanska cerkev po doktrinah in običajih še vedno preveč spominja na rimokatoliško. Menili so, da bi jo bilo potrebno dodatno reformirati oziroma jo odznotraj očistiti (*to purify the church*), medtem ko so bili nekateri prepričani, da ima anglikanska cerkev preprosto preveč napak in so jo v celoti zavračali. Zagovorniki prvega stališča so se imenovali puritanci, zagovorniki drugega stališča pa separatisti oziroma separatistični puritanci (Albanese 1992: 107-108; Carroll 2000:30-31). Puritanci so se zavzemali za uveljavitev stroge kalvinistične teologije o popolni božji suverenosti na eni strani in popolni človeški grešnosti na drugi strani, za strožje standarde obnašanja in sprejetja v cerkev, za konec avtoritete škofov in za eliminacijo rimokatoliške liturgije (Carroll 2000: 31). Cerkev so razumeli kot svobodno, prostovoljno združenje posameznikov,⁸ ki sprejmejo posebno cerkveno zaobljubo, svojo pripadnost pa izkazujejo z iskreno vero in pokončnim, moralnim obnašanjem. Puritanski obred naj bi bil čimbolj spontan in naj bi bil izraz osebnega odnosa človeka z bogom, osrednjo vlogo v bogoslužju pa je dobila pridiga, saj naj bi bilo po njihovem verski obred namenjen ušesom in razumu, ne pa očem. Zato so bogato okrašene anglikanske cerkve zamenjali za t.i. *meetinghouses* z golimi stenami in dominantno prižnico. Obhajilo se je v puritanskih cerkvah delilo le občasno in njegovo sprejemanje je bilo razumljeno kot znamenje vere in ljubezni drug do drugega. Puritanci so nasprotovali cerkvenim praznikom, ker so prekinjali običajni tok dela, brezzdelje pa je po njihovem grešno. Različne aktivnosti, ki so jih v Angliji v tistem času prirejali ob teh praznikih, so dojemali kot odklon od prave vere, saj so v skladu s kalvinistično doktrino

⁷ od 1607 do 1800 (Carroll 2000: 30)

verjeli, da je odrešitev namenjena tistim, ki izkazujejo lojalnost Bogu z delom, varčnostjo, zmernostjo in preudarnostjo. Namesto tovrstnih cerkvenih praznikov so puritanci poudarjali pomen praznika, imenovanega 'sabat' (*Sabbath*). Sabat izhaja iz judovske tradicije, puritanci pa so ga vsako nedeljo praznovali v čast Jezusovega vstajenja. Na ta dan se mora prekiniti vsakršno delo, ljudje pa morajo svoj čas posvečati božjim opravilom. Takrat se morajo še prav posebej izogibati raznih 'lahkomiselnih' aktivnosti, kot so šport, gledališče in igre, ki jih je anglikanstvo dovoljevalo (Albanese 1992: 109). Posamezne skupine med puritanci pa so se v nekaterih pogledih o prihodnji ureditvi anglikanske cerkve med seboj razlikovale in te razlike so bila osnova za razvoj različnih novih cerkva, ki so se bolj kot v sami Angliji uveljavile v angleških kolonijah v Ameriki in bistveno spremenile tok ameriške religijske zgodovine.

Nedvomno je obstajalo več dejavnikov, ki so spodbujali angleško preseljevanje v Ameriko. Nov svet je pomenil nove ekonomske priložnosti, obetal izboljšanje družbenega statusa, privabljal raziskovalce in avanturiste ter ponujal pribežališče pred političnimi pritiski, poleg tega pa je britanska vlada sama spodbujala naseljevanje v kolonijah, da bi si s tem v Ameriki zagotovila premoč nad Španci in Francozi ter si okrepila svoj gospodarski položaj (Stokes in Pfeffer 1964: 21). Zato so že leta 1607 londonski trgovci ustanovili prvo stalno angleško naselbino v Ameriki in jo poimenovali Virginija. Virginija je hkrati pomenila tudi prvo stalno protestantsko prisotnost v Ameriki, saj je v njej kot formalni koloniji angleške vlade tako kot v Angliji delovala uradna anglikanska cerkev. Anglikanska cerkev je bila za uradno cerkev kasneje proglašena v vseh južnih kolonijah⁹ (Carroll 2000:32). Vendar pa Stokes in Pfeffer (Ibid.) poudarjata, da je bil eden primarnih razlogov za migracijo želja po verski svobodi. Številne nove verske skupine, ki so se oblikovale na osnovi nestrinjanja z anglikansko cerkvijo, so bile zaradi svoje nekonformnosti deležne nadlegovanja in preganjanja s strani angleške vlade pred čemer so želele pobegniti in si na novi celini brez državnega vmešavanja zagotoviti svoboden razvoj v skladu s svojimi vizijami verskega, političnega, družbenega in moralnega reda (Carroll 2000: 34). Prva skupina tovrstnih odpadnikov od anglikanske cerkve so bili legendarni pilgrimi, skupina separatističnih puritancev, ki so najprej pobegnili na Nizozemsko, nato pa so se namenili odpotovati v Ameriko ter se z dovoljenjem angleškega kralja Jamesa I. ustaliti znotraj teritorija Virginije. Njihova ladja Mayflower pa je skrenila s

⁸ V tistem času so bile cerkve večinoma razumljene v teritorialnem smislu, kar je pomenilo, da naj bi določeni cerkvi pripadali vsi prebivalci določenega območja. Na ta način sta cerkev razumela tudi glavna protestantska protagonista Luther in Kalvin (Albanese 1992: 108).

⁹ Z izrazom 'južne kolonije' so mišljene kolonije Virginija, Maryland, Severna Karolina, Južna Karolina in Georgia (Carroll 2000: 32).

poti in pristala precej severneje od Virginije, v Plymouthu¹⁰ v Novi Angliji,¹¹ kjer so ustanovili svojo kolonijo. Pristanek Pilgrimov na ameriških tleh ima velik simbolni pomen v ameriški religijski zgodovini, čeprav so pri oblikovanju religijskega življenja v novi deželi in pri kasnejšem nastanku ameriškega naroda večjo vlogo imeli puritanci, ki so se na območje Nove Anglije v velikem številu začeli naseljevati okoli leta 1630 (Albanese 1992: 113). Le-ti so svoje potovanje občutili kot božansko navdahnjen čezoceanski eksodus, katerega cilj je bil vzpostaviti cerkev, državo in družbo, ki bi temeljile na njihovem razumevanju svetopisemskega nauka. V skladu z doktrino zaveze (*doctrine of the covenant*), v katero so verjeli, so se imeli za izvoljeno ljudstvo in med Bogom in njimi naj bi, tako kot med Bogom in Izraelom, obstajal poseben sporazum oziroma zaveza. Verovali so, da če bodo s krepostnim in poštenim življenjem izpolnili svoj del zaveze, potem jim bo tudi Bog stal ob strani. V nedotaknjem okolju Nove Anglije so želeli pod vodstvom državne cerkve oblikovati skupnosti popolnoma predanih vernikov. Da bi dosegli čistost v članstvu cerkve, so v cerkev sprejeli samo t.i. 'svetnike' (*saints*) – ljudi, ki jim je bila zagotovljena odrešitev. O tem, ali je posameznik 'svetnik' ali ne, se je odločalo na javnih izpovedih vere, na katerih so tisti, ki so bili prepričani, da so občutili vero v božjo milost, izpovedali svojo izkušnjo, cerkveni starešine pa so odločili ali jih je na podlagi le-te možno sprejeti v cerkev ali ne. S statusom 'svetnika' pa je bilo povezano tudi upravljanje skupnosti, saj so le 'svetniki' lahko odločali o političnih zadevah skupnosti, prav tako pa so le oni imeli volilno pravico. Ker je bilo v novih generacijah kljub predanosti puritanskemu načinu življenja vse manj ljudi sposobnih izpovedati izkušnje vere v božjo milost, so bili kasneje pogoji za sprejetje v članstvo cerkve nekoliko omiljeni, leta 1691 pa so bile ukinjene religijske zahteve za pridobitev volilne pravice (Albanese 1992:116-117; Carroll 2000: 35-37).

Čeprav so puritanci v Novo Anglijo prispeli predvsem zato, da bi pobegnili pred evropskim verskim preganjanjem, pa sami v svoji novi domovini niso bili nič kaj tolerantni do drugače mislečih. Kot pravi Smrke (1996: 30), so »/n/ekatere v Evropi preganjane verske skupnosti /.../ svojo kolonijo razumele ravno kot priložnost, da si končno uredijo življenje povsem po svojih verskih predstavah in ne oziraje se na druge«. Zagotovili so si regionalno prevlado in politično moč ter preganjali svoje stare nasprotnike anglikance in katolike pa tudi pripadnike drugih ver. Izmed kolonij Nove Anglije je bil pri tem izjema le Rhode Island, ki je zaradi svoje tolerantnosti postal pribežališče številnih 'verskih odpadnikov'. Podobno tolerantno

¹⁰ Nahaja se v današnji zvezni državi Massachusetts.

¹¹ S pojmom 'Nova Anglija' je mišljeno področje, na katerem so se nahajale kolonije Maine, New Hampshire, Connecticut, Rhode Island in Massachusetts (Wells 1937: 103).

ozračje pa je prevladovalo tudi v srednjih kolonijah,¹² katerim so prvi pečat dali nizozemski priseljenci, ki so bili pripadniki nizozemske reformirane cerkve.¹³ Ko so leta 1664 Angleži prevzeli oblast nad kolonijo New Amsterdam in jo preimenovali v New York, nizozemskim priseljencem ni bila odvzeta svoboda veroizpovedi in tudi leta 1693, ko je bila anglikanska vera razglašena za uradno vero kolonije, se je v New Yorku nadaljevala politika strpnosti do vseh, ki so bili krščanske vere (za Jude toleranca ni veljala). Še večje tolerantnosti pa so se lahko nadejali vsi, ki so prišli v kolonijo Pennsylvanijo, ki jo je leta 1681 ustanovil William Penn z namenom, da bi pridobil območje, na katerem bi dobrohotna verska skupnost kvekerjev lahko v miru živela po svojih načelih, ki so bila v svoji drugačnosti v tistem času za mnoge nesprejemljiva. Pennsylvanija je bila že v samem začetku predana principu tolerance in verske svobode ter je bila mišljena kot zavetišče za vse, ki so bili v Evropi žrtev verskega preganjanja. Penn je svoje spoštovanje do drugačnosti razširil celo na Indijance in zahteval, da se jih obravnava enakopravno, kar bi bilo v ostalih kolonijah nekaj popolnoma nezaslišanega. Za tisti čas izjemna verska toleranca srednjih kolonij je v ta del Amerike privabila številne priseljence različnih verskih prepričanj iz vseh koncev Evrope, kot na primer francoske kalvince, nemške luterance, baptiste, menonite, katolike, Jude in druge (Albanese 1992:118).

V takratnih kolonijah se je tako do konca 17. stoletja izoblikovala religijska situacija, ki jo v splošnem lahko opišemo s tremi temeljnimi sestavinami oziroma jo lahko razdelimo na tri religijsko-geografska področja: puritansko Novo Anglijo, pluralne srednje kolonije in anglikanske južne kolonije. Nova Anglija je bila z izjemo Rhode Islanda zaznamovana s teokratsko urejenimi kolonijami, v katerih so dominirale po večini kongregacionalistično organizirane puritanske skupnosti, ki so se strogo držale puritanske morale in nestrpno preganjale drugače misleče. V srednjih kolonijah je kljub etabliranim cerkvam v New Yorku¹⁴ in New Jerseyu¹⁵ (koloniji Pennsylvanija in Delaware nikoli nista imeli uradne cerkve (Stokes in Pfeffer 1964: 37)) vladala precejšnja verska toleranca, kar je imelo za posledico naselitev številnih protestantskih in ne-protestantskih verskih skupin različnih narodnosti. V južnih kolonijah je anglikanska cerkev uživala vse privilegije uradne cerkve, a se je zaradi oddaljenosti od matične države soočala s številnimi problemi in ji ni uspelo vzpostaviti močne organizacije. Zaradi tolerančnega akta (*English Act of Toleration*), ki je bil leta 1689 sprejet v

¹² S pojmom 'srednje kolonije' so mišljene kolonije New York, New Jersey, Delaware in Pennsylvania (Wells 1937: 102-103).

¹³ *Dutch Reformed*

¹⁴ anglikanska cerkev (Albanese 1992: 118)

¹⁵ nizozemska reformirana cerkev (Stokes in Pfeffer 1964: 37)

Angliji, je bila verska nekonformnost v anglikanskih južnih kolonijah bolj sprejemljiva kot v puritanski Novi Angliji (Albanese 1992: 111-120).

V prvi polovici 18. stoletja je na religijskem področju prišlo do dogajanja, ki je dodobra spremenilo tok ameriške religijske zgodovine. Z nemškimi, škotskimi in škotsko-irskimi priseljenci je v kolonije prišel pietizem, protestantsko gibanje, ki se je konec 17. stoletja pojavilo v zahodni Evropi in je »nasprotujoč racionalnemu pojmovanju krščanstva oznanjalo živo, čustveno pobožnost in dejavno ljubezen do bližnjega« (Tavzes 2002: 879) ter poudarjalo intenziven osebni stik z bogom. Pietistični duhovniki v srednjih kolonijah so v dvajsetih letih 18. stoletja začeli z novim načinom pridiganja, ki je v ljudeh vzbujal močna religiozna čustva in ker so na ta način pridobili mnogo novih vernikov, so kmalu dobili številne posnemovalce po vsej deželi, ki so svoje nastope izpilili do popolnosti in ljudi spravljali v ekstazo. Tovrstne pridige so dobile ime *revivals*, preporodi, ker so v ljudeh vzbujale občutke novega zavedanja samih sebe oziroma izkušnjo novega rojstva (*born-again*). *Revivals* so se odvijali v cerkvah in drugih javnih prostorih, po vzoru metodističnega voditelja Johna Wesleya pa so jih mnogokrat organizirali kar na prostem, da bi dosegli čim večje število ljudi.¹⁶ Preporoditelji, ki so potovali iz kraja v kraj in so bili velikokrat laiki brez formalne izobrazbe, so skušali s slikovitimi in gorečimi govori o nebesih in peklu, o grehu in pokori ljudi pripraviti do spontanega zavedanja in priznavanja svoje grešnosti ter do občutkov globoke ganjenosti in hvaležnosti ob zavedanju božje milosti.¹⁷ Ljudje so na tovrstnih preporodih jokali, stokali, trzali in padali v trans. Preporoditeljstvo je doseglo svoj vrhunec v štiridesetih letih 18. stoletja ter postopoma ugašalo do začetka ameriške revolucije - to obdobje ameriške religijske zgodovine označujemo z imenom 'veliko prebujenje' (*Great Awakening*) (Albanese 1992:154-156).

Verski preporodi so kot multietnični medkolonialni dogodek v temeljih zamajali dotedanjo religijsko, družbeno in politično tradicijo. Bili so trn v peti vladajočim verskim elitam, saj so s poudarjanjem duhovne enakosti vseh ljudi spodkopavali njihovo avtoriteto ter jim speljevali vernike, po drugi strani pa so z nagovarjanjem ljudi vseh slojev, vseh protestantskih denominacij in vseh regij delovali kot dejavnik povezovanja in spoznavanja med pripadniki različnih verskih skupnosti iz različnih delov kolonij. Slednje je bilo izrednega pomena pri vzpostavljanju občutka enotnosti ameriškega ljudstva med ameriško revolucijo, egalitarne

¹⁶ Georgea Whitefielda, najbolj slavnega in najuspešnejšega med preporoditelji, naj bi včasih naenkrat poslušalo tudi več kot 20 000 ljudi (Carroll 2000:56).

ideje preporodov pa so krepile razvijajočo se republikansko ideologijo demokratične vlade in individualnih pravic. Verski preporodi so bili tako eden pomembnejših elementov pri nastajanju nove države in predvsem pri religijskih spremembah, ki so sledile temu procesu (Carroll 2000: 58-59).

Ameriška revolucija ni bila samo revolucija v političnem, temveč tudi v religijskem smislu. Očetje ZDA v »verskih prerivanjih v kolonijah« (Smrke 1996: 30) niso videli zdravih pogojev za uspešno delovanje nastajajoče velike države, zato so želeli na zvezni ravni vzpostaviti drugačne razmere. Kongres je tako leta 1791 samemu sebi z uvodnim delom 1. amandmaja k Ustavi ZDA, ki pravi, da »kongres ne sprejema zakonov, s katerimi bi se ustanovljale religije (cerkve) ali urejalo svobodno opravljanje religije«¹⁸ (Kerševan in Flere 1995: 110), prepovedal vzpostavljanje državne religije na zvezni ravni (Smrke 1996: 30), s čimer se je v novo nastali državi uveljavilo načelo ločitve cerkve od države. Ločitev naj bi bila kot visok, nepremagljiv zid, ki ločuje cerkev in državo na način, da ni formalnih možnosti za sodelovanje druge z drugo na pravno–institucionalni način. To pomeni, da država nima nikakršnih pristojnosti pri oblikovanju, notranji organizaciji, funkcioniranju verskih ustanov, verske ustanove pa ne morejo opravljati nikakršnih javnih funkcij - ne morejo izvajati pouka (verouka) v javnih šolah,¹⁹ ne morejo voditi matičnih knjig z javno veljavnostjo, ne morejo pravno veljavno razvezovati zakonskih zvez.²⁰ Verske skupnosti v bistvu postanejo zasebna društva brez kakršnihkoli javnih pooblastil (Kerševan in Flere 1995: 110). Za uveljavitev načela ločitve cerkve od države je poleg 1. amandmaja pomemben tudi tretji odstavek 6. člena ameriške ustave, ki prepoveduje verske teste za opravljanje javnih služb na zvezni ravni.²¹ Kolonije so namreč za opravljanje javne službe postavljale različno stroge pogoje, vezane na religijsko pripadnost. Tako so na primer zahtevale verovanje v krščansko vero, pripadnost kateri izmed protestantskih cerkva ali pa so svoje zahteve izražale v bolj zapletenih formulacijah kot na primer v Pennsylvaniji, kjer so za opravljanje javne službe zahtevali verovanje, da bog nagrajuje dobro in kaznuje zlo. Ločitev cerkve od države na zvezni ravni ni

¹⁷ Johnatan Edwards, ki se po preporoditeljski slavi lahko primerja z Whitefieldom, je v svojih govorih grešnika primerjal s pajkom, ki na nitki visi nad breznom pekla (Albanese 1992: 155).

¹⁸ *Congress shall make o law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the government for a redress of grievances.* (1. amandma k ameriški zvezni ustavi)

¹⁹ Od leta 1963 je bil v javne šole uveden izbirni predmet, ki predstavlja religije sveta na nevtralen način (Smrke 1996: 38).

²⁰ Državna oblast v ZDA lahko verski ustanovi podeli dovoljenje za sklepanje porok (Flere in Kerševan 1995: 110).

²¹ *The Senators and Representatives before mentioned, and the members of the several state legislatures, and all executive and judicial officers, both of the United States and of the several states, shall be bound by oath or*

imelo takojšnjega učinka na zvezne države, ki so uradne religije opuščale različno hitro, tako da je do splošne ločenosti med cerkvijo in državo v vseh delih ZDA prišlo šele štirideset let kasneje, ko je kot zadnji izmed takratnih zveznih držav leta 1833 to načelo uveljavil puritanski Massachusetts. V ustavah nekaterih zveznih držav so se še do danes ohranili verski testi, ki pa jih je ameriško Vrhovno sodišče leta 1961 razglasilo za protiustavne²² (Stokes in Pfeffer 1964: 64-81). V tem procesu so se še naprej pojavljale razne medreligijske napetosti, ki so bile najmočnejše usmerjene proti katolikom, v manjši meri pa tudi proti Judom (Stokes in Pfeffer 1964: 64-82). Katolicizem je bil zaradi svoje navezanosti na papeža kot največjo versko avtoriteto za večino protestantov »simbol despotizma in protirepublikanskega duha« (Smrke 1996: 30) in so mu kot takemu pripisovali ogrožanje nastajajočih temeljnih ameriških vrednot (Smrke 1996:30).

Verska svoboda in občutki ponovnega začetka so v ljudeh spodbudili različne vizije o prihodnosti novega naroda. Nekateri verski voditelji so rojstvo novega naroda razumeli kot začetek novega, popolnoma drugačnega obdobja, ki bo na osnovi biblične napovedi pomenilo prihod milenija, tisočletnega Jezusovega kraljestva miru in blaginje. V skladu s tem so verjeli, da je Američanom usojeno, da razširjajo ameriški protestantizem in republikanizem po ameriškem kontinentu vse do Pacifika in od tam naprej po preostalem svetu. Po letu 1790 se je namreč začelo množično prodiranje prebivalstva proti ameriškem 'divjemu' zahodu in v teh razmerah si je večina obstoječih protestantskih denominacij prizadevala pridobiti nove člane v rastočih naseljih na mejnih področjih kontinenta. Pri tem so različne denominacije včasih delovale kot ogorčene tekmice, včasih pa so združene v višjem cilju razširjati protestantsko vero tudi sodelovale. Vsekakor so bile pri pridobivanju novih vernikov uspešnejše denominacije, ki so se pri tem posluževale enostavnih in učinkovitih metod verskih prepovedov, ki so bile preprostim ljudem v odmaknjenih mejnih predelih bliže kot poglobljena teologija. V tem obdobju so zato ogromno rast članstva zabeležile predvsem baptistične in metodistične cerkve. Vzporedno s tem dominantnim prepričanjem pa so se razvijale tudi drugačne ideje. Nekateri so razvijali različne liberalne poglede na krščanstvo, nekateri so poudarjali bolj konzervativne ideje, nekateri so krščanstvo popolnoma zavrnilo, nekateri pa niso sprejemali nobene od obstoječih cerkva in so oblikovali čisto svoj pogled na

affirmation, to support this Constitution; but no religious test shall ever be required as a qualification to any office or public trust under the United States. (6. člen ameriške zvezne ustave)

²² Tega leta prebivalcu zvezne države Maryland ni bilo dovoljeno zasesti mesta notarja, na katerega ga je postavil guverner, ker ni želel priseči, da verjame v obstoj boga, kar je zahtevalo, ki jo morajo na osnovi ustave Marylanda izpolniti vsi javni uslužbenci. Vrhovno sodišče je v tem primeru, znanim kot 'Torcaso v. Watkins', presodilo, da ta verski test krši načelo ločitve države in cerkve ter načelo verske svobode in je zato protiustaven (Stokes in Pfeffer 1964: 141-142).

to, kaj naj bi pravo krščanstvo bilo. Posledica tako različnih razmišljanj je bil nastanek izredne raznolikosti znotraj ameriškega protestantizma v prvi polovici 19. stoletja (Carroll 2000: 60-61).

Ob koncu 19. stoletja sta se kot posledica različnih reakcij na pojave moderne dobe (evolucijska teorija, razvoj znanosti, liberalnejši pogledi na etična vprašanja ...) med ameriškimi protestanti oblikovala dva nasprotujoča si tabora. Liberalno usmerjeni protestantje so v svoj svetovni nazor počasi vsrkavali moderne poglede. Versko doktrino so preoblikovali na način, da ni bila v popolnem nasprotju z znanostjo ter spremembe sprejeli kot običajno, kontinuirano dogajanje. Konzervativni protestantje pa so se na iste pojave odzvali odklonilno in zavrnili vsako kritiko biblije s strani moderne znanosti. Leta 1895 so konzervativci imeli srečanje v Niagari, na katerem so se postavili v obrambo t.i. petim fundamentom vere: 1. nezmotljivost biblije, 2. božanskost Jezusa Kristusa, 3. deviško spočetje in rojstvo Jezusa, 4. Jezusova smrt na križu kot plačilo za človeške grehe, 5. Jezusovo telesno vstajanje in drugi prihod. V letih 1909 – 1915 je nastal niz pamfletov z naslovom 'Fundamenti' (*The Fundamentals*), v katerih so konzervativni protestantje predstavljali svoje nazore in na osnovi katerih se je zanje uveljavil izraz fundamentalisti, kakor so se tudi sami vse bolj imenovali (Smrke 2000: 340-341).

Z milijoni imigrantov, ki so v ZDA iz vsega sveta začeli prihajati v 2. polovici 19. stoletja, pa je v ameriški religijski strukturi začelo prihajati do velikih sprememb. Prvi večji val imigracije so predstavljali katoliški Irci, ki so jim sledili Judje, katoliki in pravoslavni verniki iz vzhodne in južne Evrope. Iz Bližnjega in Srednjega vzhoda so se začeli v Ameriko naseljevati muslimani, imigranti iz Azije pa so na ameriška tla prinesli budizem, hinduizem, sikhizem in ostale azijske religije. V začetku 20. stoletja so se v ZDA množično začeli naseljevati mehiški katoliki. Restriktivna zakonodaja v dvajsetih letih je priseljevanje precej zaježila, po spremembah imigracijske zakonodaje v letu 1965 pa so v ZDA v velikem številu zopet začeli prihajati imigranti iz vseh koncev sveta, predvsem pa iz vzhodne in jugovzhodne Azije, Latinske Amerike, Karibov in Bližnjega vzhoda. Tako se je Amerika iz pretežno krščansko–protestantske preoblikovala v multietnično in multireligijsko družbo (Carroll 2000: 88-89).

2.2. NAJPOMEMBNEJŠE VERSKE SKUPNOSTI V RELIGIJSKI ZGODOVINI ZDA

V različnih obdobjih bogate religijske zgodovine ZDA so osrednjo vlogo v ameriški družbi igrale različne verske skupnosti. Nekatere nekdanje številčno močne, dominantne in pomembne cerkve so se sčasoma izgubile v poplavi različnih religij, ki so kasneje nastajale oziroma prihajale na ameriška tla, nekatere pa so se uspešno prilagajale spreminjajočim se religijskim razmeram in kljub številnim novim prodornim denominacijam ohranile svoj vpliv vse do danes.

2.2.1. Katoliki

Čeprav so bili katoliki v Ameriki od nekdanjih vir sumničenj, so danes največja verska skupnost v ZDA - katoliške vere je približno petindvajset odstotkov vseh Američanov. Katoliški verniki so prišli na severnoameriški kontinent s francoskimi in španskimi zavojevalci v začetku 16. stoletja, kar je sto let pred prvimi protestantskimi priseljenci. V angleških kolonijah so se pojavili leta 1634, ko je kolonija Maryland z odlokom angleškega kralja postala katoliško zatočišče in v Ameriko privabila majhno število angleških katolikov. Vendar tu miru niso dolgo uživali, saj so puritanci, ki so prevzeli oblast nad kolonijo, leta 1654 katolicizem z zakonom prepovedali. Katoliki so bili nezaželeni v vseh kolonijah, še najboljše pogoje za življenje so poleg Marylanda imeli v Pennsylvaniji in Rhode Islandu, in šele ameriška revolucija jim je prinesla pravico do svobodnega izražanja vere. Vendar jih to še ni rešilo pred odporom protestantskega prebivalstva. V drugi polovici 19. stoletja se je namreč do tedaj majhno število katoliških vernikov v ZDA naglo povečalo, saj so se po letu 1840 v ZDA množično začeli naseljevati irski, nemški, italijanski in poljski katoliki. Starim strahovom pred 'papeško diktaturo' se je pridružilo nezadovoljstvo zaradi velikega števila večinoma slabo izobraženih in revnih imigrantov. Protestantski mainstream je svoje nelagodje izražal na različne načine – s požiganjem katoliških cerkva in samostanov, izdajanjem antikatoliških časopisov in z vzpostavljanjem bolj ali manj agresivnih antikatoliških organizacij.²³ Katoliki so se na to odzivali na dva različna načina. Nekateri so zagovarjali katoliško segregacijo in izolacijo ter v ta namen vzpostavili ločen katoliški šolski sistem, drugi pa so se zavzemali za amerikanizacijo katoliške cerkve. Zmagala je druga opcija, saj se

²³ Proti katolikom se je v dvajsetih letih 20. stoletja boril tudi oživiljen Ku Klux Klan (Albanese1992: 92).

danes katoliški verniki v ZDA po načinu razmišljanja in delovanja bistveno ne razlikujejo od svojih protestantskih sodržavljanov, pa tudi katoliške cerkve so se v načinu delovanja približale protestantskim cerkvam. V zadnjih letih številčnost katoliške populacije povečujejo srednje in južnoameriški priseljenci španskega izvora, zanemarljiv pa ni tudi porast katolicizma med Afro–američani (Albanese 1992: 77-100). Kljub konzervativnim stališčem do številnih družbenih vprašanj, Smith (Smrke 2000: 243) katolicizem uvršča med zmerne denominacije v ameriškem kulturno–religijskem vzorcu.

2.2.2. Episkopalci

Episkopalci so pripadniki ameriške veje anglikanske cerkve (What is the Episcopal Church). Anglikanska cerkev je prišla na ameriška tla s prvimi angleškimi priseljenci leta 1607 in je bila prva protestantska verska skupnost, ki je vzpostavila stalno prisotnost v Severni Ameriki. Sčasoma je postala uradna cerkev v vseh južnih kolonijah, najmočnejša pa je bila v Virginiji in Marylandu. Okoli leta 1700 je bila za kongregacionalisti sicer druga največja kolonialna denominacija, a je bila organizacijsko zelo slabo prilagojena na ameriške razmere, zato se je ves čas srečevala z velikimi težavami. Anglikanska cerkev v Ameriki je bila namreč neposredno vezana na oblast škofov v Londonu, ki pa so zaradi velike oddaljenosti zanemarjali svoje čezoceanske vernike, kar je vodilo v pomanjkanje sredstev za izgradnjo in vzdrževanje prostorov, kot tudi v pomanjkanje dobro izobražene duhovščine. Angleških duhovnikov ni mikalo delo v novi deželi, prav tako pa se za duhovniško službo niso odločali ameriški anglikanski verniki, saj se je bilo potrebno za posvetitev v duhovnika podati na dolgo in naporno pot v Anglijo. Zato so anglikanci v kolonijah prekinili s tradicionalno organizacijsko prakso in vzpostavili posebne župnijske odbore, v katere so izvolili predstavnike vernikov, ki so skrbeli za urejanje vsakdanjih župnijskih zadev. Anglikansko cerkev v Ameriki so v času velikega preporoda oslabili spori glede odobravanja oziroma neodobravanja vznesenega pridiganja verskih preporoditeljev in naraščajoče težnje po ukinjanju uradnih cerkva, največji udarec pa je doživela med ameriško revolucijo, ko je bila zaradi suma simpatiziranja z Anglijo deležna nezaupanja po celi deželi. V resnici se je veliko anglikanskih duhovnikov izselilo v Anglijo, kar je samo poglobljalo institucionalno šibkost cerkve (Carroll 2000: 32-33) . Kljub temu je anglikanska cerkev v Ameriki preživela – po ameriški revoluciji se je preoblikovala v samostojno denominacijo (What is the Episcopal Church) z imenom 'Protestantska episkopalna cerkev v Združenih državah Amerike' in

izvajala posvetitve svojih duhovnikov na ameriških tleh. Danes njeni verniki predstavljajo slaba dva odstotka ameriške populacije. Doktrinarno je bila anglikanska cerkev od nekdaj precej široka (Carroll 2000: 33), zato se tudi danes episkopalna cerkev uvršča med najbolj liberalne denominacije v ZDA (Albanese 1992: 139).

2.2.3. Kongregacionalisti

V kolonialnem obdobju so razvoj ameriške družbe bistveno zaznamovali kongregacionalisti, ki veljajo za najbolj značilne predstavnike puritanskega načina življenja. Poudarjali so, da mora vodenje cerkve ostati v rokah avtonomnih kongregacij, ki se upravljajo v popolni neodvisnosti druga od druge. Leta 1750 je bilo v kolonijah Nove Anglije 90 odstotkov vseh cerkva kongregacionalističnih, kar lahko pripišemo veliki kolektivni želji kongregacionalistov, da izgradijo religijsko kompaktne in homogene vaške skupnosti. Za uresničitev njihovih teženj se jim je zdelo bistveno dovolj veliko število dobro izobraženih duhovnikov, zato so v ta namen leta 1637 ustanovili univerzo Harvard, kar se je izkazalo za pravo strategijo. Že leta 1640 je bilo v Massachusettsu dvakrat več kongregacionalističnih cerkva kot anglikanskih v Virginiji, do leta 1700 pa so imeli kongregacionalisti največ cerkva v angleških kolonijah, čeprav je bilo le-teh izven Nove Anglije le za vzorec in v južnejših kolonijah niso imeli nobene moči. Njihov vpliv je začel kopneti v času velikega preporoda leta 1740, ki je med kongregacionaliste vnesel razdor med tistimi, ki so verskim preporodom nasprotovali in tistimi, ki so jih podpirali. Med slednjimi jih je veliko prestopilo med baptiste in v začetku 19. stoletja so bili kongregacionalisti že tako oslabljeni, da so postali samo še ena izmed mnogih denominacij znotraj meščanskega protestantskega pluralizma Nove Anglije (Carroll, 2000: 34-37). Danes predstavljajo manj kot odstotek ameriške populacije (Largest Religious Groups in the United States of America).

2.2.4. Prezbiteljanci

Prezbiteljanci so nasprotno od kongregacionalistov verjeli, da je najbolje, da je upravljanje cerkve v rokah izvoljenih predstavnikov. Na osnovi tega načela se je oblikovala hierarhično in geografsko urejena cerkev, pri kateri se predstavniki posameznih kongregacij na lokalni ravni povezujejo v večja telesa, imenovana prezbitelije, te pa se na širšem regionalnem nivoju

naprej povezujejo v sinode in se na nacionalni ravni združijo v 'Generalno skupščino' (*General Assembly*). Prezbiternstvo so oblikovali škotski kalvinisti v 16. stoletju. Pod pritiskom neodobravanja s strani dvora so mnogi izmed njih najprej migrirali na Irsko in šele nato v angleške kolonije v Ameriki. Najprej so se naseljevali v kolonije Nove Anglije, kjer so brez problemov sobivali z doktrinarno identičnimi kongregacionalisti, kmalu pa so se začeli koncentrirati v srednjih kolonijah. Geografsko, etnično in doktrinalno ravnotežje denominacije se je začelo spreminjati po letu 1714, ko je v Angliji prišla na oblast nova Hanoverska monarhija, kar je sprožilo odhod v kolonije okoli 200 000 škotsko-irskih in okoli 50 000 škotskih prezbiternancev, ki so se naselili predvsem v Pennsylvaniji. V času ameriške revolucije so bili prezbiternanci za kongregacionalisti druga največja denominacija in so v osemdesetih letih 18. stoletja igrali vodilno vlogo pri odpravljanju etabliranega anglikanizma. S posluževanjem metode verskega prebujanja so bili uspešni pri pridobivanju novih vernikov in so bili kot denominacija na splošno dobro pripravljeni na tekmovalno in pluralistično versko okolje novega naroda (Carroll 2000 38-39). Danes prezbiternanci predstavljajo slabe tri odstotke prebivalstva ZDA in veljajo za eno izmed treh najbolj liberalnih ameriških denominacij (Albanese 1992: 139-140).

2.2.5. Kvekerji

Kvekerji je bolj znano poimenovanje za Društvo prijateljev, ki ga je v 50. letih 17. stoletja v Angliji ustanovil George Fox (Carroll 200: 40). Njihovo verovanje je temeljilo na prepričanju, da »krščanstvo ni nekaj zunanjega, ampak notranja luč, s katero Kristus neposredno prešinja dušo verujočega« (Smrke 2000: 238). Verjeli so, da je v vsakem človeku iskra božjega in da ima tako vsak moški in vsaka ženska neodvisno od verske pripadnosti zmožnost postati izraz svetega duha in razsvetljevalec človeštva. Foxovi privrženci so se v mističnem izkustvu vidno vznemirjali, zato so jih opazovalci posmehljivo poimenovali '*quakers*' - trepetavci. Verske avtoritete niso videli niti v hierarhični cerkvi niti v bibliji, temveč v notranjem občutenju svetega duha, zato niso čutili nobene potrebe po posebnem kredo, zakramentih, duhovščini in liturgiji. Med svojim obredom skupaj tiho sedijo ter čakajo, da bo kogarkoli izmed njih navdahnil sveti duh (Smrke 2000: 238.239). Njihovo naseljevanje v Ameriko se je začelo leta 1656, ko so prispeli v Novo Anglijo, kjer pa so doživeli sovražen sprejem. Puritanci so kvekerstvo prepovedali, kvekerje preganjali ter jih tudi pobijali. Zatekli so se v tolerantni Rhode Island, kjer so kmalu postali večinska verska skupnost. Naselili so se tudi v južnih

kolonijah, predvsem v Severni Karolini, kjer pa so kmalu postali nezaželeni zaradi svojih protisuženjskih stališč (Carroll 2000: 40-41). Kvekerji imajo namreč tradicijo mirovniškega in filantropskega delovanja, ki seže na same začetke gibanja (Smrke 2000: 239). Leta 1681 je William Penn ustanovil kolonijo Pennsylvanijo z namenom, da bi v njej lahko kvekerji zaživel v skladu s svojimi načeli. Skupščina Pennsylvanije je sprejemala svoje odločitve na podlagi konsenza, uveljavila je versko svobodo, zavračala vzpostavitev vojske, prepovedala suženjstvo in namenjala posebno zaščito Indijancem in revnim. Ko je z revolucijo v Angliji leta 1688 Penn izgubil podporo angleškega dvora, so se za prevlado v Pennsylvaniji začeli potegovati anglikanci. Kvekerji so se začeli postopoma deliti na dve frakciji - urbano-kozmopolitansko in ruralno-konzervativno, poleg tega pa je začela upadati tudi njihova številčna moč, tako da so se bili leta 1756 prisiljeni odpovedati svoji politični moči v koloniji. Prepoznavne kvekerske regije so v zgodnjem 19. stoletju prenehale obstajati, s svojim zavzemanjem za odpravo suženjstva in za pravice žensk pa so pustili velik pečat v ameriški družbi (Carroll 2000: 41).

2.2.6. Baptisti

Baptisti so prispeli v Ameriko s prvim valom puritanske migracije in so v skladu s puritanskimi stališči zagovarjali avtonomnost kongregacij in ekskluzivnost članstva v cerkvi ter večinoma verovali v kalvinistično teologijo (Carroll 2000:42). Za razliko od puritancev so nasprotovali vzpostavljanju državnih cerkva ter zavračali krst dojenčkov, saj so bili prepričani, da je pravilno krstiti samo odrasle, zrele in predane vernike (Albanese 2000: 121). Notranje so se delili na 'običajne' baptiste,²⁴ ki so poudarjali kalvinistično teorijo predestinacije in na 'splošne' baptiste,²⁵ ki so prisegali na svobodno voljo. Že ob prihodu so bili v Novi Angliji nezaželeni, zato so se najprej umaknili v Rhode Island, kasneje pa je njihovo središče postala Philadelphia, kjer je bila leta 1707 ustanovljena 'Philadelphia Baptist Association'. Ta je med seboj povezovala baptistične cerkve iz različnih kolonij in zagotavljala doktrinarno enotnost, organizirala obrede posvetitve duhovnikov, pomagala ustanavljati nove cerkve in odpošiljala misijonarje. Kljub temu so do sredine 18. stoletja ostali majhna in prostorsko razpršena denominacija. Prelomnica v razvoju baptistične cerkve se je zgodila v času velikega prebujenja, katerega ideje so se ujemale z baptističnim verovanjem in prakso. V ruralnem delu Nove Anglije so pridobili ogromno novih vernikov, ki so v duhu

²⁴ *'Particular' or 'Regular' Baptists* (Carroll 2000: 42)

preporoda zapustili kongregacionalistično cerkev. Tudi obdobje ameriške revolucije je bilo baptistom pisano na kožo, kajti njihove zahteve po ukinitvi državnih cerkva so se skladale z revolucionarnimi težnjami, zaradi česar so v tem obdobju pridobili velik vpliv. Njihovo zavzemanje za lokalno avtonomijo in svobodo posameznika je ustrezalo demokratičnemu etosu novega naroda, s preskušeno strategijo pridobivanja vernikov na način verskega entuziazma pa so bili dobro pripravljene za ameriško širitev proti zahodu kontinenta. Tako sta se njihova moč in število ves čas povečevala in danes so baptisti z dobrimi šestnajstimi odstotki največja protestantska denominacija v ZDA, ki pa ni enotna. Delijo se namreč na severne baptiste, ki na lestvici liberalnost-konzervativnost spadajo med zmerne verske skupnosti, ter na južne baptiste oziroma *Southern Baptist Convention*, ki je izredno konzervativna institucija (Albanese 1992: 139-149).

2.2.7. Metodisti

Nastanek metodizma je sprožil disidentski anglikanski duhovnik John Wesley (1703-1791). Z bratom Charlesom je na Oxfordu vodil klub pobožnih študentov, ki so jih zunanji opazovalci zaradi resnobnih prizadevanj po disciplinirani in metodični obravnavi verskih vprašanj posmehljivo imenovali metodisti. Wesley je zatrjeval, da je leta 1744 doživel posebno izkušnjo 'neskončne ljubezni', ki ga je spodbudila k zavrnitvi kalvinistične ideje o predestiniranosti le izbranih. Verjel je, da je odrešitev odprta za vse, da pa bi jo človek dosegel naj dnevno duhovno napreduje (Smrke 2000: 239). Kljub drugačnemu razmišljanju je Wesley ostal zvest anglikanski cerkvi in ni imel namena, da bi ustanovil ločeno skupnost. Svoje ideje je Wesley izražal v pridigah na prostem, svoje somišljenike pa je organiziral v t.i. 'družbe' (*societis*) in manjše 'razrede' (*classes*), v katerih so se posvečali študiju svetega pisma, molitvi, učenju discipline, čustvenemu doživljanju vere in gojenju osebne rasti (Carroll 2000: 44). Nepogrešljiv del obreda so tudi himne, v katerih »se poudarja prepričanje o posebnem odnosu Jezusa do vsakega vernika« (Smrke 2000: 240). Skupine so koordinirali laični pastori, ki so potovali med skupinami vernikov, enkrat letno pa so se srečali na konferenci, ki jo je vodil Wesley (Carroll 2000: 44). Prva taka konferenca je bila organizirana leta 1744 in mnogi v njej vidijo začetek metodizma kot samostojne denominacije (Haskins 1992: 63), čeprav je gibanje vse do leta 1784 uradno obstajalo znotraj anglikanske cerkve. V Ameriko je metodizem prišel šele v šestdesetih letih 18. stoletja, najpomembnejši protagonist gibanja pa

²⁵ 'General' Baptists (Carroll 2000: 42)

je bil Francis Asbury, ki je na ameriška tla prispel leta 1771. Entuziastično in čustveno pridiganje metodističnih pastorjev je ustrezalo duhu verskih preporodov, ki je takrat prevladoval v Ameriki, zato so metodisti kmalu začeli pridobivati vernike v vseh srednjih in južnih kolonijah, najbolj uspešni pa so bili v Marylandu. V času ameriške revolucije je Wesley, ki je ostal v Angliji, poudarjal lojalnost anglikanski cerkvi, zato so številni metodistični pastirji zapustili Ameriko. Francis Asbury je ostal in z ostalimi patrioti krepil gibanje, ki se je z Wesleyevo privolitvijo leta 1784 razvilo v neodvisno cerkev z imenom 'Metodistična episkopalna cerkev'. Metodistično poudarjanje osebnega razvoja in samodiscipline, laično vodstvo, enostavna organizacija ter potujoči pastirji so pritegnili številne privržence, še posebej na novo poseljenih območjih zahodne meje (Carroll 2000: 44-45). Velika rast se je nadaljevala in danes so metodisti s sedmimi odstotki ameriške populacije za baptisti druga največja protestantska denominacija (Largest Religious Groups in the United States of America). »Čeprav je bil metodizem v ZDA pionirsko gibanje 'goreče čustvenosti', se v drugi polovici 20. stoletja ni vključil v fundamentalistično gibanje. Večina metodističnih cerkva je bila tudi sposobna oddaljiti se od nekaterih togih zamisli ustanovitelja Wesleya. Ordinacija žensk, ki jo je zavračal Wesley, in kontracepcija na primer že dolgo nista vprašljivi.« (Smrke 2000: 240)

2.2.8. Unitarci

Ideje, ki jih zagovarjajo unitarci, so se prvič pojavile v času reformacije v Evropi (Albanese 1992: 127). Ključni osebi sta bila italijanska racionalista Lelio Sozzini in njegov nečak Fausto Sozzini, ki sta zavračala doktrino o sveti trojici in poudarjala, da je bil Jezus le človek, skozi katerega je govoril bog. (Smrke 2000: 238). Začetki unitarizma v Ameriki segajo v konec 18. stoletja, ko je v Massachusettsu začelo prihajati do razkola med liberalnimi in konzervativnimi kongregacionalisti. Liberalci, ki jih je vodil William Ellery Channing, so zagovarjali unitaristične ideje. Za razliko od Sozzinija so verjeli, da je bil Jezus sicer nekaj več kot običajen človek, da je bil odrešenik, vendar za njih ni bil bog. Biblijo so imeli za knjigo posebnega pomena, a so bili prepričani, da je tako kot vsaka druga knjiga napisana v običajnem jeziku in da jo je potrebno preučevati in razlagati na isti način kot vse ostale knjige. Zavračali so doktrino o izvornem grehu in večni kazni ter poudarjali, da je človekova narava dobra in moralna in da smo ljudje lahko optimistični glede tega, kaj lahko dosežemo (Albanese 1992:127-128). Vrhovno sodišče v Massachusettsu je leta 1820 unitarcem dovolilo,

da postanejo samostojna verska skupnost (Carroll 1992: 72). Leta 1825 je obstajalo 125 unitarističnih cerkva, ki so se nahajale večinoma v neposredni bližini Bostona, njihovi člani pa so bili večinoma premožni in dobro izobraženi meščani. Ker niso imeli nobenega predpisanega kreda in niso bili nagnjeni k razširjanju svojih pogledov, je unitaristična miselnost pritegnila le malo privržencev v drugih delih dežele. Imeli pa so somišljenike v **univerzalistih**, ki so poudarjali doktrino univerzalne odrešitve. Tako kot unitarci so verjeli, da je človek dober in zmožen popolnosti in poudarjali, da vse ljudi čaka odrešitev. Univerzalisti so se od unitarcev razlikovali predvsem v sociološkem pogledu, saj so bili večinoma revni in preprosti in so prihajali iz ruralnega okolja (Albanese 1992: 128). Leta 1961 sta se obe skupnosti združili v zvezo z imenom *Unitarian Universalist Association*, katere člani so predvsem akademiki in drugi visoko izobraženi ljudje iz severovzhodnega dela ZDA. Čeprav nima veliko članov, so unitarci do danes ohranili vlogo, ki so jo od nekdaj igrali v ameriški družbi - s svojim naprednim humanističnim in racionalističnim mišljenjem prinašajo napredne ideje v ameriške religijske tokove (Carroll 2000: 73).

2.2.9. Luterani in pripadniki reformiranih cerkva

Luteranske in reformirane cerkve so v britansko Severno Ameriko prišle z evropskimi protestantskimi priseljenci, ki niso bili anglo-saksonskega izvora. Prvi luteranci v Ameriki so bili Švedski, ki so se naseljevali v srednjih kolonijah. Sledili so jim Nizozemci, pripadniki nizozemske reformirane cerkve, ki so leta 1626 ustanovili mesto Novi Amsterdam. Dokler tega področja leta 1664 niso zavzeli Angleži, je bila nizozemska reformirana cerkev močna regionalna sila. Predstavniki reformirane cerkve v Ameriki so bili tudi francoski hugenoti, najbolj vplivne pa so bile nemške luteranske in reformirane verske cerkve, ki so ščitile svojo etično tradicijo in v verskem obredu dolgo ohranile nemški jezik (Carroll 2000:46-49). Danes luteranske in reformirane cerkve predstavljajo približno pet odstotkov ameriške populacije, s čimer se po velikosti uvrščajo na tretje mesto med protestantskimi denominacijami v ZDA (Largest Religious Groups in the United States of America). Na lestvici liberalnost-konzervativnost se uvrščajo med zmerne denominacije (Albanese 1992: 139).

2.2.10. Mormoni

Mormonizem je najuspešnejše izmed novih ameriških religijskih gibanj 19. stoletja, ki je iz majhne, preganjane in zasmehovane sekte postala masivna globalna cerkev. Leta 1830 jo je v zvezni državi New York ustanovil Joseph Smith Jr., ki je trdil, da je imel vizijo, v kateri sta se mu prikazala angela Mormon in Moroni, ki sta mu povedala za obstoj zakopanih zlatih plošč, na katerih je zapisana božja beseda. V skladu z njo naj bi stari Hebrejci z Jezusovim blagoslovom migrirali v Ameriko, kjer so se zapletli v vojno s predniki današnjih Indijancev, ki so Hebrejce premagali in jih iztrebili. Toda takratno krščansko kraljestvo bo na ameriških tleh zopet obnovljeno. Smith naj bi te plošče poiskal in njihovo vsebino zapisal v *Book of Mormon*, ki naj bi bila kot zapis od boga posredovane resnice nov kanonski tekst. Zaradi njihovih čudaških verovanj pa tudi zaradi nenavadnega načina življenja, ki je vključeval tudi poligamijo, so mormone preganjali. Smitha, ki je napovedal kandidaturo za predsednika ZDA, so leta 1844 umorili. Unikatna ameriška vizija biblične preteklosti in posebna mormonska organizacijska struktura, ki je svojim pripadnikom nudila ogromno socialno, psihološko in ekonomsko podporo pa je pritegnila veliko število privržencev. Leta 1890 je mormonska cerkev ukinila poligamijo, ki pa jo nekatere mormonske skupnosti še vedno prakticirajo (Carroll 2000: 80 – 83 in Scott 2004). Danes se mormoni uvrščajo med deset največjih ameriških verskih skupnosti, s svojim načinom življenja, ki med drugim prepoveduje uživanje tobaka, kave in alkohola, pa spadajo med fundamentalistične ameriške cerkve (Smith v Smrke 2000: 243).

2.2.11. Binkoštniki

Binkoštniki spadajo danes med deset največjih verskih skupnosti, na ameriški religijski sceni pa so se pojavili na prelomu med 19. in 20. stoletjem. Privrženci novega gibanja so bili predvsem pripadniki revnejših slojev, ki so se čutili ogrožene s strani naraščajoče urbanizacije in industrializacije (Carroll 2000: 116). Njihovo ime izhaja iz binkošti, judovskega praznika žetve, časa, ko naj bi se apostolom razodel sveti duh. Ko se sveti duh razodane, spregovori skozi človeka v neznanem jeziku, kar binkoštniki štejejo za dokaz spreobrnitve v vero. Poudarjajo zanesena duhovna izkustva ter participatorne, kolektivne oblike čaščenja kot so ples, ploskanje, dvigovanje rok, petje...(Smrke 2000: 242). To fundamentalistično gibanje je

popularno predvsem med latinsko-ameriškimi in korejskimi imigranti, precej razširjeno pa je tudi izven meja ZDA v Latinski Ameriki, na Karibih, v Afriki in Aziji (Carroll 2000 119).

2.3. PROTESTANTIZEM - JAVNA RELIGIJA ZDA

Kljub obstoju mnogih različnih verskih tradicij znotraj meja ZDA je Albaneseova (1992: 398) prepričana, da lahko identificiramo določene načine razmišljanja in delovanja, ki jih podpira večina institucij v ameriški družbi - tako vlada (čeprav neuradno) kot tudi šolski sistem, mediji in številne verske organizacije, s čimer tem načinom razmišljanja in delovanja podeljujejo družbeno, ekonomsko in politično moč. Albaneseova ta pojav imenuje javni protestantizem.

Javni protestantizem ima svoj izvor v kalvinističnem krščanstvu zgodnjih puritanskih priseljencev, ki se je ohranilo vse do današnjih dni. Poleg začetne številčne prevlade kalvinističnih oziroma protestantskih verskih skupnosti,²⁶ je veliko vlogo pri prevladi protestantske miselnosti odigral izobraževalni sistem. Puritanska kultura je izobraževanju pripisovala velik pomen, saj le pismeni ljudje lahko berejo Sveto pismo in le ustrezno izobraženi lahko dosežajo velike uspehe v svojem poklicu. Puritansko izobraževanje pa se je začelo in končalo pri veri – prve šolske knjige v Novi Angliji so bile zasnovane na način, da so med mladimi širile sporočilo kalvinističnega krščanstva. Ko je izobraževanje v 19. stoletju postalo obvezno in vse bolj organizirano, so prvotni učbeniki Nove Anglije služili kot model za oblikovanje učnega materiala in še v 20. stoletju so učenci po vsej Ameriki uporabljali učbenike, v katerih je prevladovala puritanska vizija ameriškega življenja. Hkrati je kalvinistična miselnost zelo ustrezala zahtevam okolja Novega sveta. Če so prvi naseljenci želeli ukrotiti divjino in 'civilizirati' širna ameriška prostranstva, so se morali posluževati trdega dela, discipline, zmernosti in varčnosti, torej lastnosti, ki jih poudarja kalvinizem. Tudi kasneje, ko so ZDA rasle in uspevale na vseh področjih, je kalvinistično krščanstvo popolnoma sovpadalo s kulturo, ki je temeljila na materialnem napredku in industrijski učinkovitosti. Dejstvo, da je bila takšna ali drugačna oblika protestantizma v večini kolonij uradna religija, s čimer je imel protestantizem tudi legalne privilegije, je prav gotovo krepilo njegov pomen. Čeprav so bile uradne religije konec 18. in v začetku 19. stoletja ukinjene, se je še dolgo čutil njihov vpliv in novi prišleki v ZDA so bili skupaj s spoštovanjem do

institucij ameriške vlade, do ameriškega življenja in zgodovine naučeni tudi spoštovanja protestantizma. Predvsem pa je pomembna ugotovitev Albaneseove, da je javni protestantizem pomagala ustvariti tudi politika vodenja kolonij. Ljudje na vodilnih položajih v kolonijah so bili večinoma predstavniki verskih elit, ki so bile brez izjeme protestantske. V puritanski Novi Angliji so imeli volilno pravico samo moški, ki so bili člani dominantne (oziroma edine) cerkve in le ti so lahko opravljali javno funkcijo. V Pennsylvaniji je vodstvo ostalo v rokah ustanoviteljev kvekerjev in njihovih potomcev vse do 18. stoletja. Nizozemsko kolonijo Novi Amsterdam (kasnejši New York) so vodili laični pripadniki nizozemske reformirane cerkve vse dokler ni pripadla Angležem, laični člani anglikanske cerkve pa so bili na vodilnih položajih v kolonialni Virginiji. Politični voditelji so oblikovali civilno življenje svojih kolonij v skladu s svojo religijo ter s prestižem svojega položaja krepili javni pomen protestantizma (Albanese 1992: 399-401).

Med značilnostmi javnega protestantizma velja za boljše razumevanje ameriškega odnosa do religije in njihovega delovanja nasploh omeniti redukcionizem, neintelektualizem, ahistoričnost, moraliziranje, sklicevanje na višji zakon in milenarizem.

Redukcionizem in neintelektualizem izhajata iz obdobja prodiranja Američanov proti zahodu kontinenta, ko je bilo ob veliki želji po razširjanju protestantske civilizacije potrebno upoštevati težke in skromne razmere življenja v obmejnih območjih. V teh okoliščinah ni bilo ne sredstev, ne časa in ne potreb po poglobljenem premišljevanju in podrobni izdelavi, tako pri religiji kot pri drugih stvareh. Uveljavile so se enostavne ideje in jasna pravila obnašanja, pogled na svet je bil zreduciran na dva nasprotna pola – 'vse ali nič', 'dobro-zlo'.²⁷ Tak način razmišljanja so spodbujale predvsem konzervativne protestantske cerkve, ki so zaradi te enostavne in jasne etike pridobile veliko število vernikov. Preživetje v težavnih pogojih mejnega področja je zahtevalo veliko dela in praktičnega znanja, abstraktne teoretične razprave so bile ljudem tuje in odveč. Zato se je v ameriški družbi začelo spodbujati predvsem t.i. 'uporabno znanje', kompleksno teoretsko razmišljanje pa je bilo postavljeno na stranski tir (Albanese 1992: 406-407).

Ahistoričnost je po eni strani posledica zavračanja evropskega vpliva med in po ameriški revoluciji, po drugi strani pa ima globlje, religiozne vzroke. Reformacija v 16. stoletju je

²⁶ Albaneseova (1992: 399) navaja podatek, da se je okoli leta 1660 skoraj 90 odstotkov vseh verskih skupnosti v kolonijah nagibalo h kalvinistični miselnosti.

pozivala kristjane naj pozabijo na stoletja korupcije in prevar, ki so pretekla med Kristusovim časom in sedanjostjo. Ameriški puritanci so v neokrnjeni novi domovini videli priložnost, da ustvarijo popolnoma čisto družbo, brez madežev preteklosti, ki bo usmerjena samo v prihodnost. Boji v času ameriške revolucije so samo še podkrepili idejo o pretrganju stikov z Evropo in njeno tradicijo, zaradi česar se je v ameriški družbi uveljavilo razmišljanje, da se pred nastankom ZDA in izven njenih meja nikoli ni zgodilo nič resnično pomembnega, kar bi bilo vredno upoštevati (Albanese 1992: 408).

Moraliziranje je logična posledica puritanskega načina življenja, v katerem je bil poudarek na trdem delu, krepostnosti, poštenosti, zmernosti, pravičnosti - lastnostih, za katere so verjeli, da jim bodo prinesle božjo milost. Ker so se bali, da ne izpolnjujejo dovolj dobro teh strogih zahtev, jih je ves čas mučil občutek krivde, iz česar so se razvile posebne oblike pridig, v katerih so v stilu bibličnega preroka Jeremije objokovali grehe posameznikov in skupnosti, napovedovali, da bo to prineslo nad njih božjo kazen ter pozivali k moralnemu očiščenju družbe. Te pridige so kasneje prerasle v množične proteste v imenu morale. V začetku 19. stoletja so moralisti zahtevali popolno prepoved alkohola, v času državljanske vojne so se usmerili k odpravi suženjstva, v 20. stoletju pa so različne moralistične kampanje postale zaščitni znak ameriške kulture (Albanese 410-415).

Sklicevanje na višji zakon temelji na protestantskem prepričanju, da za komuniciranje z bogom niso potrebni nikakršni posredniki, ampak je bistvena neposredna osebna izkušnja posameznika z bogom. Posameznik je tako za svoja dejanja odgovoren samo bogu in avtoriteto vsakega pisanega zakona pogojuje njegova skladnost z višjim, nepisanim, božjim zakonom. Drug vir sklicevanja na višji zakon izhaja iz razsvetljenske ideje absolutnega naravnega zakona in neodtujljivih pravic posameznika, ki je bila temelj za nastanek Deklaracije o neodvisnosti. Sklicevanje na višji zakon ima tako v ameriški družbi že dolgo tradicijo, pri čemer se je potrebno zavedati, da lahko po eni strani prinese zelo pozitivne posledice kot so uveljavljanje različnih državljskih pravic, po drugi strani pa ima lahko tudi destruktivne učinke (Albanese 422-424).

Milenarizem, ki ga lahko definiramo kot intenzivno pričakovanje skorajšnjega konca trenutnega stanja sveta in prihoda popolnoma drugačne nove dobe, je ena izmed najmočnejših religioznih idej v ameriški družbi. Izhaja iz Nove zaveze, iz Knjige Razodetja, ki napoveduje

²⁷ Človek je bil bodisi obsijan z božjo milostjo bodisi grešnik pred vrati pekla, bodisi sploh ni pil alkohola bodisi

da se bo božja vojska spopadla z zverjo, ki uteleša zlo in jo premagala. Sledilo bo obdobje tisočletnega kraljestva na zemlji (milenija), v katerem bodo pravi verniki vladali skupaj z Jezusom. Po tisoč letih bo prišlo do ponovne bitke med bogom in satanom in slednji bo dokončno poražen. V 19. stoletju sta se v ZDA oblikovali dve šoli milenarizma. Premilenaristi verjamejo, da se bo obdobje tisočletnega kraljestva začelo potem, ko se bo Jezus vrnil na zemljo in uničil zlobni in grešni stari posvetni red oziroma premagal zlo, ki sedaj vlada svetu. Poudarjajo, da svet postaja vedno slabši, kar je znak, da je konec blizu. Nasprotno so postmilenaristi mnenja, da bo Jezus prišel šele po mileniju in poudarjajo, da je potrebno med ljudi širiti božjo besedo, da se bo stanje v svetu izboljšalo in se bo tisočletno kraljestvo obilja lahko začelo. Ideja milenarizma je na ameriška tla prišla že s prvimi puritanskimi priseljenci in se skozi leta samo še krepila, saj se milenarizem tesno povezuje z ostalimi idejami javnega protestantizma – poudarja bitko med dobrim in zlim, premilenaristi pozivajo h kesanju za grehe in postmilenaristi k moralnemu očiščenju družbe, bog je razumljen kot najvišja instanca, mnogi Američani pa se dojemajo kot narod, ki bo pomagal premagati zlo in bo zavladal v obdobju miru in blaginje (Albanese 1992: 424-429).

2.4. DANAŠNJI RELIGIJSKO-KULTURNI IZGLED ZDA

ZDA so danes »prizorišče delovanja stotin veroizpovedi/cerkva (denominacij), sekt, so prizorišče nastajanja novih religij in razmeroma lahkega prijemanja uvoženih, so eden pomembnejših izvoznikov verskega blaga« (Smrke 1996: 37). Posamezne denominacijske skupine se znotraj sebe namreč delijo še na številne manjše verske skupine, cerkve in sekte, kar je predvsem posledica razkola med liberalnimi in konzervativnimi verniki²⁸ (Albanese 1992: 139). Kot pravi Robertson (Smrke 1996: 37), so se v ZDA uveljavile »kompetativne fleksibilne religijske razmere, ki so popolnoma primerljive s trgom ekonomskih dobrin.« Smrke (Ibid.) navaja podatek, »da v času svojega življenja zamenja religijo od 1/3 do 1/2 Američanov«, kar pomeni, da »prodajalci na religijskem trgu niso brez prometa.«

je bil največji ničvrednež ... (Albanese 1992: 406).

²⁸ Tako so nekateri pripadniki določene denominacije lahko zelo liberalno orientirani, medtem ko so drugi pripadniki te iste denominacije v svojih prepričanjih konzervativni oziroma fundamentalistični (Albanese 1992: 139).

Tabela 2.1.: Deset največjih religij v ZDA v letu 2000

Religija/svetovni nazor	Delež v populaciji ZDA leta 2000
krščanstvo	76,5 %
nereligiozna/sekularna prepričanja	13,2 %
judovstvo	1,3 %
islam	0,5 %
budizem	0,5 %
agnostiki	0,5 %
ateisti	0,4 %
hinduizem	0,4 %
unitarci/univerzalisti	0,3 %
Wiccan/Pagan/Druid	0,1 %

Vir: prirejeno po Largest Religious Groups in the United States of America, http://www.adherents.com/rel_USA.html

Tabela 2.2.: Deset največjih denominacijskih skupin v ZDA v letu 2001

Denominacijska skupina	Delež v populaciji ZDA leta 2000
katoliki	24,5 %
baptisti	16,3 %
metodisti	6,8 %
luteranci	4,6 %
prezbiterjanci	2,7 %
binkoštniki	2,1 %
episkopalci	1,7 %
Judje	1,3 %
mormoni	1,3 %
Kristusove cerkve ²⁹	1,2 %

Vir: prirejeno po Largest Religious Groups in the United States of America, http://www.adherents.com/rel_USA.html

²⁹ Gre za več avtonomnih kongregacij, ki se nimajo za posebno denominacijo, ker jih ne povezuje nikakršno centralno vodstvo, ampak imajo za svojega vrhovnega poglavarja kar Jezusa Kristusa. Priznavajo samo nauk Jezusa in njegovih apostolov ter zavračajo kakršnokoli posredništvo človeka pri tem (The Churches of Christ).

Empirične sociološke raziskave, ki že več let ugotavljajo približno iste rezultate, kažejo, da je Amerika ena najbolj religiozних držav na svetu. Leta 2000 je kar 94 odstotkov vseh odraslih Američanov verjelo v boga, 89 odstotkov jih je verjelo v nebesa, 86 odstotkov v Jezusovo vstajenje in v življenje duše po smrti, 85 odstotkov jih je verjelo v čudeže in 82 odstotkov v deviško rojstvo Jezusa. Visok je tudi odstotek tistih, ki verjamejo v obstoj hudiča (72 odstotkov) in pekla (73 odstotkov), manj ljudi pa verjame v nekrščanske koncepte kot so astrologija (41 odstotkov), duhovi (39 odstotkov) in reinkarnacija (20 odstotkov). Kar 75 odstotkov Američanov optimistično verjame, da bodo šli po smrti v nebesa, 2 odstotka Američanov je mnenja, da bodo končali v peklu, en odstotek pa se po smrti vidi v vicah (Taylor 2000). Če religioznost Američanov primerjamo z religioznostjo evropskih narodov ugotovimo očitno razliko. Da igra religija zelo pomembno vlogo v njihovem življenju, je v raziskavi leta 2002 dejalo 59 odstotkov Američanov, takega mnenja pa je v povprečju le okoli 25 odstotkov Evropejcev³⁰ (The Pew Research Center for the People and the Press). V Evropi je verovanje v zgoraj omenjene postavke v povprečju do trikrat nižje (Smrke 1996: 38). Zanimivi so tudi podatki, da ZDA še nikoli niso bile tako religiozne kot so sedaj. Danes naj bi bilo članov cerkve okoli 70 odstotkov Američanov, kar je štirikrat več kot leta 1776, ko je bilo članov cerkve le okoli 17 odstotkov prebivalstva. Na začetku 20. stoletja je bilo članov cerkve okoli 50 odstotkov Američanov, v petdesetih letih pa okoli 60 odstotkov (Morin 1998).

Velika religioznost Američanov je vzrok za specifičen in izredno kompleksen odnos med religijo in politiko v ZDA. Po eni strani 1. amandma, ki »velja za enega ključnih dosežkov in vrednot« (Smrke 1996: 37) ameriške družbe, postavlja ločnico med državo in cerkvijo v precej večji meri kot je le-ta prisotna v nekaterih drugih liberalnih demokracijah, po drugi strani pa ima religija v ameriški politiki izjemno močan vpliv. V Veliki Britaniji je tako na primer anglikanska cerkev še vedno uradna cerkev, v Avstraliji pa je lahko tudi cerkveno šolstvo deležno državne finančne podpore (Singer 2004: 91). Vendar se niti tu niti v drugih demokratičnih državah načelo ločenosti cerkve od države običajno ne pojavlja kot vprašanje, ki bi mu bilo potrebno namenjati posebno pozornost (Singer 2004: 92), v ZDA pa je 1. amandma predmet »stalnih interpretativnih sporov« (Smrke 1996: 37). Medtem ko bi se v večini sodobnih liberalnih demokracij ob pogostem vnašanju religije v politično retoriko ljudje začeli začudeno spraševati, zakaj se zdi politikom potrebno v javne nastope vnašati svoja osebna prepričanja, pa raziskave javnega mnenja kažejo, da je le manjšina ameriških volivcev pripravljena voliti za ateista Singer (2004: 93).

³⁰ Da je religija zelo pomembna v njihovem življenju na primer meni 36 odstotkov Poljakov, 27 odstotkov Italijanov, 21 odstotkov Nemcev in le 11 odstotkov Francozov in Čehov.

3. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN RELIGIJA

3.1. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN NAČELO LOČENOSTI DRŽAVE IN CERKVE

Eden izmed razlogov, da so se oblikovalci ameriške države odločili za prepoved ustanovitve državne cerkve na zvezni ravni, je bil čisto praktične narave. Bili so dovolj modri, da so se zavedali, da je v množici cerkva, ki se med seboj borijo za čim večji vpliv in od katerih nobena ne obsega več kot ene petine prebivalstva, preprosto nemogoče in tudi nevarno izbrati eno, ki bi ji podelili ta privilegij (Stokes in Pfeffer 1964:91). Drug razlog za težnjo po ločitvi države in cerkve pa lahko pripišemo osebnim nazorom očetov ZDA do tega vprašanja oziroma »dokaj specifični ameriški filozofiji razmišljanja o mestu religije in verskih ustanov v družbi in o odnosu države do njih« (Smrke 1996: 30), ki je takrat prevladovala med izobraženimi ameriškimi patrioti višjega in srednjega sloja, ki so igrali največjo vlogo pri nastanku nove države. Zgledovali so se po misli o religiji in strpnosti angleških empirističnih filozofov in francoskih razsvetljencev (Smrke 1996: 31), v obdobju ameriške revolucije pa so v Ameriko prišle tudi ideje britanskih mislecev³¹ o naravni religiji na osnovi katerih se je oblikovalo religijsko gibanje imenovano deizem. Deizem je v duhu razsvetljenstva poudarjal pomen narave in njenih zakonov, v katerih so deisti videli izvor znanja in razumevanja sveta. Verjeli so v obstoj boga, ki so ga razumeli kot boga narave oziroma kot vrhovno silo v vesolju, pri čemer pa so bili tolerantni, saj ni bilo toliko pomembno v kaj človek verjame in v kaj ne, temveč bolj kaj dejansko stori in česa ne. Verjeli so tudi v posmrtno življenje, v katerem so ljudje nagrajani ali kaznovani za svoja dejanja. Poudarjali so pomen dobrega in moralnega življenja in resnični preizkus vere je bilo prizadevanje v življenju vedno ravnati prav in v skladu z moralo. Organizacijsko strukturo je deizem našel v prostozidarskih ložah, s pomočjo katerih se je tudi razširjal po kolonijah (Albanese 1992: 124, 410).³² Prostozidarji krščanstva niso ne posebej odobrvali niti ga posebej zavračali (Albanese 1992: 440) in se niso identificirali z nobeno izmed denominacij. Na svojih srečanjih so združevali predstavnike religijskih skupin iz vseh koncev dežele ter tako igrali vlogo enega ključnih povezovalnih elementov med kolonijami. Poudarjali so, da je vesolje in celotno človeštvo božjega izvora in da zato naravni zakon zahteva enako obravnavanje vseh ljudi (Stokes in Pfeffer 1964: 27). Njihove ideje se jasno odražajo v Deklaraciji o neodvisnosti in predvideva se, da je bilo 52 od

³¹ Joseph Butler, Samuel Clarke, William Wollaston (Albanese 1992: 124)

56 podpisnikov Deklaracije prostozidarjev. Prav tako naj bi bili prostozidarji skoraj vsi ameriški generali v vojni za neodvisnost in pa večina članov kontinentalnega kongresa. Od tu izvira dejstvo, da temeljna dokumenta ameriške državnosti, Deklaracija o neodvisnosti in Ustava ZDA, niti z besedico ne omenjata krščanstva, s čimer se številne ameriške krščanske organizacije vse do danes niso mogle sprijazniti in širijo mite o ZDA kot krščanskem narodu (Walker 1997). V Deklaraciji o neodvisnosti sicer najdemo besede 'naravni bog' oziroma 'bog narave', 'stvarnik' in 'božja previdnost'³³ (Stokes in Pfeffer 1964: 90), vendar Walker poudarja, da s tem ni mišljen krščanski bog, temveč da ti izrazi nazorno kažejo na deistično filozofijo piscev Deklaracije. V ameriški ustavi pa ni niti ene same omembe krščanstva, boga, Jezusa ali kateregakoli drugega vrhovnega bitja. Ustava se z religijo ukvarja samo v že omenjenima 6. členu in 1. amandmaju, katerih osnovni namen pa je ravno zagotovilo, da nobeno versko prepričanje ne bo imelo prednosti pred ostalimi.

Med najzaslužnejšimi možmi za rojstvo nove države in predvsem za uveljavitev verske svobode v njej so bili tudi prvi štirje predsedniki ZDA. George Washington, prvi ameriški predsednik, je bil prostozidar³⁴ in se je pri vseh zadevah, ki so imele opraviti z religijo in cerkvami, zavzemal za strpnost. V procesu uveljavljanja verske svobode sicer ni igral aktivne vloge, kot predsednik pa je dosledno spoštoval ustavne določbe, ki zagotavljajo ločitev države in cerkve (Stokes in Pfeffer 1964: 45). John Adams, ki ga je nasledil na predsedniškem položaju, je bil pripadnik denominacije unitarcev, ki je bila v tistem času ena najliberalnejših verskih skupnosti. Igral je pomembno vlogo pri uveljavljanju verske svobode v Massachusettsu (Stokes in Pfeffer 1964: 77) in v svojem delu *A Defence of the Constitutions of Government of the United States of America (1787-1788)* poudaril, da so ZDA nastale na osnovi naravnih zakonov (Walker 1997). Thomas Jefferson in James Madison (tretji in četrti predsednik ZDA) veljata za najbolj silovita in najglasnejša zagovornika ločitve države in cerkve v ameriški zgodovini. Jefferson je poudarjal pomen naravnih pravic človeka, ki mu jih ne sme vzeti noben človeški zakon in je bil najbolj zaslužen za uveljavitev verske svobode v Virginiji. Odločno je bil proti temu, da bi se zvezna vlada na kakršenkoli formalen način povezovala s krščanstvom in nekateri prav njegovemu vplivu pripisujejo odsotnost omembe boga v ustavi. Madison je bil ogorčen nad tiranijo, ki jo je izvajala uradna cerkev v Virginiji

³² Leta 1776 je bilo v Ameriki več kot štirideset prostozidarskih lož (Albanese 1992:440).

³³ 'Nature's God', 'the Creator', 'Divine Providence' (Stokes in Pfeffer 1964: 90)

³⁴ Prostozidarjev naj bi bilo med ameriški predsedniki 14: George Washington, James Monroe, Andrew Jackson, James K. Polk, James Buchanan, Andrew Johnson, James A. Garfield, William McKinley, Theodore Roosevelt, William H. Taft, Warren G. Harding, Franklin D. Roosevelt, Harry S. Truman, Gerald R. Ford (U.S. Presidents and Freemasonry).

(Hayes, 1997) in si močno prizadeval za njeno odpravo. Ostro je zavračal vsako finančno pomoč države cerkvam (Smrke 1996: 31) in napisal je enega najbolj branih in najvplivnejših tekstov na to temo, v katerem je nasprotoval davkom, ki so jih prebivalci Virginije morali plačevati, da bi se s tem denarjem plačalo učitelje krščanske religije.³⁵ Nenazadnje je ravno on predlagal sprejem 1. amandmaja k ameriški ustavi (Stokes in Pfeffer 1964: 55, 92-93).

3.2. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN CIVILNA RELIGIJA

Flere in Kerševan (1995: 148) pravita, da civilna religija »integrira neko družbo, praviloma nacionalno državo. Njeni nosilci naj bi bile zato družbene in nacionalne institucije, njeni naslovniki pa naj bi bili ljudje kot državljani in/ali pripadniki nacije.« Civilno religijo lahko pojmuje »kot sklop predstav, ritualov in simbolov, ki integrirajo neko nacionalno skupnost s tem, da religiozno predstavljajo in uresničujejo identiteto, ki to skupnost v zavesti pripadnikov razlikuje od drugih« (Flere in Kerševan 1995: 149). Podobno Albaneseova (1992: 433) pravi, da se v splošnem civilna religija nanaša na religiozni sistem, ki obstaja vzporedno s cerkvami in ima neko določeno teologijo, etiko, rituale in simbole, ki se navezujejo na politično državo. Z drugim imenom bi civilno religijo lahko imenovali tudi religiozni nacionalizem.

Civilna religija v ZDA se je rodila iz poskusa ustvariti narod in državo na temeljih angleške puritanske nacionalne dediščine, univerzalnih simbolov razsvetljenstva in simbolov ameriške politične zgodovine, pri čemer je osrednjo vlogo odigrala ameriška revolucija (Albanese 1992: 434). »Besede in dejanja ustanoviteljev, še posebej prvih predsednikov Združenih držav Amerike, so formirala obliko in ton civilne religije, kakršna se je ohranila vse do danes. Čeprav je mnogo v njej selektivno preneseno iz krščanstva, civilne religije same na sebi s krščanstvom nikakor ne moremo enačiti« (Bellah 1990: 1664). Izražala je tisto, kar se je v danih okoliščinah zdelo primerno (Bellah 1990: 1665) in od religijske tradicije prevzemala ravno v taki meri, da povprečen Američan razlike med njima ni opazil (Bellah 1990: 1668). »Civilna religija je bila artikulacijska točka, na kateri so se cepile temeljne obveze zahodne religijske in filozofske tradicije in splošna prepričanja povprečnih Američanov« (Bellah: 1990: 1669).

³⁵ *Memorial and Remonstrance* (1785) (Stokes in Pfeffer 1964: 55)

Teologija ameriške civilne religije izhaja iz temeljnih predpostavk, da so Američani izbran in milenijski narod, pri čemer lahko oboje razumemo bodisi v krščanskem bodisi v bolj splošnem smislu. Tako lahko izbranost izhaja od boga, iz narave ali pa iz zgodovinskih dogodkov, prav tako pa lahko milenarizem pomeni prihod božjega kraljestva ali pa prihod zlatih let miru in izobilja, ki so jih ustvarili Američani sami, brez božje pomoči. V obeh primerih je bila izbranost razumljena kot ločenost Američanov od članov ostalih družb in je ZDA nalagala breme biti vzor demokratične enakosti in izpolniti misijo širjenja demokracije po preostalem svetu. Milenarizem je spodbujal razmišljanje o delitvi sveta na osnovi preproste alternative 'dobro – zlo' ter Američane navdajal z optimizmom, včasih pa tudi s strahom glede njihove prihodnosti. Tako izbranost kot tudi milenarizem sta bila predvsem poskusa, da bi iz politične tvorbe ustvarili narod, bila pa sta tudi religiozna koncepta, ki naj bi poenotila ljudi ter jim dala zgodovino in identiteto. Etika ameriške civilne religije se nanaša na lastnosti kot so moralnost, lojalnost, patriotizem, ki pa same po sebi še niso dovolj. Državljan izbranega naroda mora biti predvsem aktiven v javnem življenju – mora se udeleževati volitev, se izobraževati, si prizadevati, da sam zasede kakšno javno funkcijo, se vključiti v vojsko ter sodelovati v morebitni vojni, poleg tega pa mora tudi napredovati v gospodarskem in tehnološkem smislu, tako da bo lahko obdobje milenija hitreje prišlo. Zavedati se mora svoje izbranosti ter preostalemu svetu služiti kot vzornik in učitelj³⁶ (Albanese, 1992: 446-447). Smrke (1996: 36) poudarja, da je med sestavine ameriške civilne religije vedno spadala tudi predstava o tem, kaj pomeni biti 'pravi Američan', pravi državljan ZDA. Pri tem je bil odnos Američana do religije bistven - biti Američan je v osnovi pomenilo tudi pripadati eni izmed denominacij. Med simbole ameriške civilne religije Albaneseova (1992: 447) prišteva svete kraje (Independence Hall v Philadelphiji, prizorišča pomembnih bitk ...), svete dneve (Dan neodvisnosti, Washingtonov rojstni dan ...), svete predmete (originalni izvod Deklaracije o neodvisnosti in Ustave ZDA ...) ter t.i. 'nacionalne svetnike' - posameznike, ki jih Američani častijo, ker poosebljajo ideale civilne religije. Med njih Albaneseova prišteva naslednje može: Georgea Washingtona, Benjamina Franklina, Thomasa Jeffersona, Johna Adamsa, Andrewa Jacksona, Abrahama Lincolna, Franklina Delana Roosevelta in Johna F. Kennedyja.³⁷

³⁶ Čeprav so ZDA šele v 20. stoletju postale svetovna velesila, lahko rečemo, da je retorika ameriške revolucije v tem primeru učinkovala kot samouresničljiva se napoved. Prav tako se vpliv etike civilne religije odraža v dejstvu, da so ZDA v vse vojne, v katerih so sodelovale, vstopile pod zastavo moralne upravičenosti (Albanese, 1992: 447). Idejo 'ameriškega Izraela' so Američani skoraj od samega začetka izrabljali tudi kot opravičilo za sramotno obnašanje z Indijanci (Bellah 1990: 1669).

³⁷ Knjiga Catherine L. Albanese izšla leta 1992, torej pred predsedniškim mandatom Billa Clintona in Georga W. Busha. V članku »Bill Clinton: Moje življenje«, objavljenem v časopisu *Delo* z dne 4.6.2004 lahko zasledimo podatek, da imajo sodeč po zadnji Gallupovi raziskavi javnega mnenja Američani Clintona za Lincolnom in Kennedyem za svojega tretjega najboljšega predsednika. Zanimivo se je vprašati, ali to pomeni, da lahko

Za naše preučevanje prav gotovo ni zanemarljiva ugotovitev, da so z izjemo Benjamina Franklina vsi ameriški nacionalni svetniki, ki jih omenja Albaneseova (1992: 447), ameriški predsedniki. Razumljivo je, da ljudje razvijejo odnos čaščenja oziroma občudovanja do oseb, ki v narodovih prelomnih trenutkih v državi igrajo vodilno vlogo, saj takrat ljudstvo najbolj potrebuje uteho civilne religije in le-ta najbolj pride do izraza. Predvsem Georgea Washingtona, prvega predsednika ZDA, naj bi Američani častili skoraj kot boga. V času Ameriške revolucije so v njem videli moža z božjimi lastnostmi, ki je zmožen združiti Američane ter jih popeljati v svobodo. Njegovi sodobniki so ga primerjali z judovskimi in rimskimi junaki – bil je kot Mojzes, ki je svoje ljudi popeljal iz egiptovskega suženjstva in kot Cincinnatus, rimski general, ki je zapustil svoj plug, da bi se boril za svojo deželo in je potem, ko je opravil svojo nalogo, odvrnil meč ter se vrnil na svojo kmetijo.³⁸ Okoli njega se je že za časa njegovega življenja razvil kult oboževanja. Kodre njegovih las so čuvali kot zaklad, novorojenčke so krstili v njegovo čast, med ljudmi so krožile legende o njegovih čudežnih vojaških sposobnostih in govorniki po vsej deželi so ga v dramatičnih govorih povzdigovali v višave. Ko je potoval v New York na svojo prvo predsedniško inavguracijo, je njegova pot postala prizorišče številnih ritualov, ki so izražali idejo o njegovi veličini. V Philadelphiji so v čast njegovega potovanja zgradili nov most, v Trentonu ga je pričakalo na stotine v belo oblečenih deklet, ki so mu zapele za dobrodošlico, v New Yorku so poročali o deset tisočih ljudeh, ki so pozdravljali njegov prihod. Tudi kasneje, ko so v 19. stoletju nekatere svetinje ameriške revolucije sčasoma vse bolj izpodrivali novi simboli civilne religije, je kult Georgea Washingtona cvetel naprej in se predvsem s pomočjo javnega šolskega sistema prenašal na naslednje generacije (Albanese 1992: 443-444). Podobno kot Washingtona pa je ljudstvo dojemalo tudi Abrahama Lincolna. Že samo dejstvo, da je opravljal svoj predsedniški mandat v času državljanske vojne,³⁹ ki je poleg ameriške revolucije ena najpomembnejših tem ameriške civilne religije, ga postavlja na posebno mesto med ameriškim predsedniki, vsekakor pa je odnos Američanov do njega dokončno zaznamovala njegova tragična smrt. Umrjen je bil na veliki petek pet dni pred koncem vojne⁴⁰ in v tem dogodku so ljudje videli znamenje bibličnih razsežnosti. Tako kot se je Jezus žrtvoval na križu, da bi ljudem odprl pot v nebesa, tako je bil Lincoln žrtvovan, da bi ponovno združil svoje sprto ljudstvo in ga odrešil

predsednika, ki je s prav nič svetniškim spolnim škandalom dvignil toliko prahu in med konzervativci sprožil tolikšno ogorčenje, uvrstimo v družino ameriških nacionalnih svetnikov.

³⁸ Washington je bil eden največjih veleposestnikov v Virginiji (Steiner 1995: 18).

³⁹ med leti 1861-1865

⁴⁰ 14. aprila 1865 (The Presidents of the United States)

trpljenja.⁴¹ Dramatični govori v stilu, da se je Lincolnova kri pomešala s krvjo številnih neznanih vojakov, ki so dali življenje za svojo domovino in da je bila s to krvjo plačana cena svobode, so v ameriško civilno religijo pripeljali novo božanstvo⁴² (Albanese, 1992:451).

Predsednik ZDA mora ne glede na svoja zasebna verska prepričanja v času svojega mandata upoštevati civilno religijo (Bellah 1990: 1665). Za razliko od delovnih sporočil v kongresu se v svečanih govorih vsi sklicujejo na boga, pri čemer pa se njihove besede ne nanašajo na krščanskega boga, temveč gre za koncept boga, ki ga večina Američanov zlahka sprejme, a vsakomur pomeni kaj drugega (Bellah 1990: 1661-1662). »Ne Washington ne Adams ne Jefferson v svojih nastopih niso omenjali Kristusa, prav tako ne kateri njihovih naslednikov, vendar pa niti eden od njih ni pozabil omeniti boga«⁴³ (Bellah 1990: 1664). Bellah (Ibid.) boga civilne religije opisuje kot precej 'unitarnega' boga, ki na trenutke deluje deistično in je precej bolj kot k odrešitvi in ljubezni orientiran k redu in zakonu. Kaže izrazito zanimanje za zgodovino in posebno skrb za Ameriko. Bog je bil središčni simbol civilne religije vse od njenega začetka in to ostaja tudi danes. Ta simbol je enako kot civilni religiji pomemben tudi judovstvu in krščanstvu. Levica, desnica, pripadniki različnih veroizpovedi in sekt – vsi so brez težav sprejemali koncept boga, pri čemer pa pomen besede bog nikakor ni jasen ali očiten, saj civilne religije ne obvladuje nikakršna formalna veroizpoved (Bellah 1990: 1669).

3.3. AMERIŠKI PREDSEDNIKI IN VERSKI KONZERVATIZEM

Vse od kar se je konec 19. stoletja pojavil kot specifičen del ameriškega kulturno-religijskega vzorca, igra protestantski konzervativizem v ameriški družbi zelo pomembno vlogo. Do

⁴¹ Ko je konec leta 1864 začel svoj drugi predsedniški mandat, je Lincoln ameriško ljudstvo nagovoril z zgodovinskimi spravnimi besedami, naj nikomur ne bodo sovražni, temveč naj imajo usmiljenje za vse: »With malice toward none; with charity for all« (The Presidents of the United States).

⁴² Bellah (1990: 1666) navaja, da je Herndon, Lincolnov stanovski kolega zapisal:

»Bog je petdeset let dolgo vodil Abrahama Lincolna skozi pekoče preizkušnje. Izkušal je Abrahama in ga očiščeval za svoje namene. Vse to je naredilo gospoda Lincolna ponižnega, občutljivega, prizanesljivega, sočutnega, prijaznega, tolerantnega, človeka širokih obzorij, najbolj vzvišeno in prijetno osebo po Jezusu Kristusu ... Prepričan sem, da je bil Lincoln božji izbravec«.

⁴³ Čeprav ameriški predsedniki že od samega začetka v svojih govorih omenjajo boga ali se sklicujejo naj, se sama beseda 'bog' prvič pojavi šele v drugem Monroejevem inavguralnem govoru, 5. marca 1821. V svojem prvem inavguralnem govoru je Washington o bogu govoril kot o »vsemogočnem Bitju, ki vlada vesolju«, »veličastnem Avtorju vsega javnega in zasebnega dobrega«, »nevidni roki« in »milemu roditelju človeške rase«. Johnu Adamsu je bil bog »previdnost«, »Bitje, ki je nad vsem«, »zaščitnik reda«, »vodnjak pravice« in »v vseh časih zaščitnik krepostne svobode«. Jefferson govori o »neskončni moči, ki vlada usodnosti vesolja« in o »Bitju, v čigar rokah smo«. Madison je govoril o »vsemogočnem Bitju, čigar moč upravlja usodo narodov« in o »nebesih«. Monroe je v svojem prvem inavguralnem govoru uporabil besedi »Previdnost« in »vsemogočni«, v drugi pa »vsemogočni Bog« (Bellah 1990: 1672).

tridesetih let 20. stoletja so se konzervativne ideje razvijale predvsem v skupinah konzervativnih somišljenikov v zmernejših in liberalnejših denominacijah, kasneje pa so agresivnejši konzervativci začeli zapuščati obstoječe denominacije in začeli vzpostavljati lastne organizacije. V štiridesetih letih je tako prišlo do razkola med nekoliko bolj zmernimi konzervativnimi protestanti, ki so ostali v svojih starih denominacijah in za katere se je uveljavilo ime 'evangelijci'⁴⁴ (*evangelicals*), in bojevitejšimi konzervativci, ki so se ločili od protestantskega mainstreama in obdržali ime fundamentalisti (Albanese 1992: 370). Ime evangelijci izhaja iz obdobja verskih preporodov in označuje zagovornike t.i. 'kulture evangelija', v skladu s katero je potrebno med ljudi širiti nauk Nove zaveze in spodbujati način življenja, ki temelji na bibliji. Evangelijci poudarjajo osebno izkušnjo z bogom in učijo doktrino novega rojstva. Imeti *born-again* izkušnjo pomeni na osnovi osebne izkušnje z bogom v sebi začutiti pravo vero in postati predan vernik (Albanese 1992: 153).

V teološkem smislu med evangelijci in fundamentalisti ni večjih razlik. Oboji verjamejo v pet fundamentov vere, oboji povečujejo biblijo in želijo obnoviti idealizirano biblično preteklost, oboji poudarjajo strogo in tradicionalno moralo, še posebej kar zadeva spolnost, in oboji pridigajo o človeški grešnosti, božji milosti in kesanju, oboji verjamejo v čudeže. Oboji so premilenaristi, ki poudarjajo, da se je treba boriti proti zlu, ki nas obdaja, zato so si zadali za cilj, da z obsežno misijonarsko dejavnostjo rešijo pred zlom čimveč ljudi. Razlika med obema konzervativnima skupinama je predvsem v tem, da so evangelijci nekoliko manj dosledni pri svojih stališčih in so se v večji meri pripravljani prilagajati razmeram sodobnega sveta (Albanese 383-387).

Tako evangelijci kot fundamentalisti pa se znotraj sebe delijo na tiste, ki neopazno živijo v skladu s svojimi konzervativnimi verovanji ter na tiste, ki le-ta bučno uveljavljajo v družbi (Albanese 1992: 372). Slednji so za razširjanje svojih prepričanj poslužujejo vseh možnih sredstev. V šestdesetih letih različni konzervativni voditelji nastopajo kot t.i. '*tent-revivalists*' ('šotorski preporoditelji'), v sedemdesetih letih pa odkrijejo radijski in zlasti televizijski medij kot sredstvi proselitizma. Postanejo '*tv-revivalists*' oziroma 'televangelisti', pastori elektronskih cerkva. Leta 1980 je v ZDA obratovalo že 600 radijskih in 30 televizijskih postaj ter na stotine TV – kanalov, ki so bili namenjeni zgolj programu verskih preporoditeljev (Smrke 2000: 243). V sedemdesetih in osemdesetih letih naj bi bilo okoli 16 odstotkov Američanov članov konzervativnih cerkva, raziskava v zgodnjih osemdesetih pa je pokazala,

⁴⁴ Smrke (2000: 242) opozarja na možnost zamenjave med evangelijci in evangeličani, kot imenujemo slovenske luterantske protestante.

da okoli 40 odstotkov Američanov verjame, da je v Bibliji dobesedno zapisana božja beseda, še nekoliko več pa jih verjame v kreacionizem, biblični nauk o božji stvaritvi človeka. Konzervativni protestantizem naj bi bil najmočnejši predvsem v južnih zveznih državah med manj izobraženim belskim prebivalstvom (Albanese 1992: 387), Debeljak (1995: 33) pa opozarja, da fundamentalizem »ni nujno izključna stvar preprostih, neizobraženih, ruralnih in naivnih množic«⁴⁵ in da danes konzervativce najdemo na vseh koncih ZDA, v vseh družbenih slojih in v različnih etničnih skupinah (Albanese 1992: 387). Vodilni predstavniki, aktivisti in javno opaženi advokati fundamentalističnih gibanj so pogosto dobro in visoko izobraženi, fundamentalistična gibanja pa ne rastejo le po številu članstva, ampak vedno bolj v svoje vrste pritegujejo mlade, izobražene, strokovno usposobljene in ne redko tudi bogate posameznike (Debeljak 1995: 33).

Konzervativni protestantizem se je konec sedemdesetih let začel tudi politično organizirati. Oblikovala so se številna lokalna konzervativna gibanja, ki so z zavzemanjem proti spolni vzgoji v šoli, proti pornografiji, proti pravicam homoseksualcev, proti feminizmu, proti splavu in podobno nastopila v bran tradicionalnim vrednotam in proti liberalni politiki, ki so jo konzervativci obsojali, da trdne moralne standarde nadomešča z etiko relativizma (Le Beau). Za tovrstna konzervativna gibanja se je uveljavilo skupno ime *New Christian Right* (NCR), voditelji gibanj znotraj te politično-verske skupine pa si že več kot dve desetletji prizadevajo pridobiti politično večino in prenesti svoj vpliv v Belo hišo (Smrke 2000: 245). Osrednjo vlogo pri tem igrajo televizijski preporoditelji, ki so zaradi svoje priljubljenosti in vpliva med dobršnim delom ameriškega prebivalstva postali pomemben faktor tudi na političnem področju. V času predsedniških volitev konzervativnejšim, bolj 'krščanskim' kandidatom zagotavljajo podporo svojih privržencev, pri že izvoljenih predsednikih pa lobirajo za uveljavitev svojih pogledov in z javnim opredeljevanjem do njihove politike uravnavajo njihovo priljubljenost med konzervativnimi državljani. Predvsem k zmagi Ronalda Reagana leta 1981 naj bi v veliki meri pripomogla ravno prizadevanja NCR⁴⁶ (Albanese 1992: 381).

V osemdesetih letih je za najvplivnejšega voditelja znotraj NCR veljal Jerry Falwell. Že leta 1975 je na verskih shodih opozarjal, da Amerika podcenjuje svojo povezanost z bogom (Albanese 1992: 378), leta 1979 pa je ustanovil gibanje *Moral Majority*, ki si je zastavilo tri

⁴⁵ »Tudi sama historična geneza pojma 'fundamentalizem' razkriva, da je šlo za konflikte znotraj urbanih protestantskih občestev v vlemestih na severu ameriške federacije (New York City, Philadelphia, Chichago) ne pa za spor med urbanim in ruralnim oziroma med razvitimi severnimi in zaostalimi južnimi verskimi občestvi v ZDA.« (Debeljak, 1995: 33)

⁴⁶ Nekateri konzervativci trdijo, da je NCR na volišča pripeljala 2 milijona volivcev, ki so volili za Reagana.

cilje: ljudi 'odrešiti', ljudi 'pokrstiti' in jih spraviti na volitve,⁴⁷ s katerimi bi Ameriko vrnili pod vodstvo boga (Smrke 2000: 245). Sredi osemdesetih let je imela Moral Majority okoli 4 milijone članov in je bila vodilna organizacija znotraj NCR. Njeni člani niso bili samo predani konzervativni protestantje, temveč tudi katoliki, ki jih je v Moral Majority pritegnila njena politika nasprotovanja splavu, bilo pa je tudi nekaj mormonov in Judov (Albanese 1992: 379). Leta 1987 se je Falwell umaknil iz gibanja, ki je bilo dve leti po njegovem odhodu razpuščeno (Smrke 2000: 245).

Veliko vlogo v ameriškem političnem dogajanju ima tudi Pat Robertson, ustanovitelj prve religijske televizijske mreže v ZDA z imenom *Christian Broadcasting Network* (CBN). Ustanovljena je bila leta 1960 in je ena največjih in najprodornejših na svetu. Na politično prizorišče je vstopil v sedemdesetih letih, ko je začel v svoje oddaje vabiti konzervativne politike in komentirati aktualna politična dogajanja (Albanese 1992: 378). Leta 1974 je po razkritju afere Watergate teatralično razglašal, da so bili kristjani, ki so volili Nixona, žrtve krute potegavščine in Billya Grahama obsodil, da je svoj vpliv izkoristil za oblikovanje Nixonove politične podobe. Le dve leti kasneje je sam sodeloval pri volilni kampanji Jimmya Carterja, ki se je ponosno označeval za *born-again* kristjana. Vendar je Carter Robertsona razočaral, saj se je v sami predsedniški kampanji obnašal precej bolj liberalno, kot so konzervativci od njega pričakovali,⁴⁸ kot predsednik pa svojih verskih prepričanj ni želel vpletati v politiko in ogroziti liberalnega statusa quo (Heineman 1998: 80-82). Leta 1980 je Robertson soorganiziral verski shod imenovan *Washington for Jesus*, ki se ga je udeležilo več kot 200 000 ljudi in na katerem so verski voditelji opozarjali na erozijo moralnih temeljev naroda. Uspeh shoda ga je spodbudil, da se je leta 1986 odločil kandidirati za predsednika ZDA. V enem letu mu je uspelo dobiti podporo več kot treh milijonov Američanov, zato je vložil uradno kandidaturo, ki pa jo je kasneje umaknil, saj je spoznal, da mu ne bo uspelo postati predsedniški kandidat republikanske stranke. Kljub temu neuspehu je še vedno eden vodilnih televangelistov, ki v svojih pridigah gledalcem postreže predvsem z obilo 'superpatriotizma'⁴⁹ (Albanese 1992:378).

⁴⁷ »Get 'em saved; get 'em baptized; get 'em registered!« (Le Beau)

⁴⁸ Robertson je bil hkrati z drugimi konzervativnimi verskimi voditelji globoko razočaran, ko je Carter v intervjuju za Playboy v precej vulgarnem jeziku izrazil mnenje, da nekdo, ki je zvest svoji ženi, ni nujno boljši človek od nekoga, ki je spal s celim kupom žensk (»Christ says don't consider yourself better than someone else because one guy screws a whole bunch of women while the other guy is loyal to his wife.«) (Heineman 1998: 82).

Posebno vlogo v odnosu do ameriških predsednikov pa ima Billy Graham, južno – baptistični pastor, ki velja za najpomembnejšega ameriškega verskega preporoditelja 20. stoletja in ki mu nekateri zaradi njegove vplivne vloge v ameriški družbi pravijo kar 'papež protestantske Amerike' (Bloom 1999). Njegov prodor med slavne se je začel jeseni 1949, ko je imel v Los Angelesu odmevno preporoditveno kampanjo, ki naj bi po začetnih načrtih trajala tri tedne, a je bila zaradi izredne uspešnosti in navdušenja podaljšana na osem tednov, kar se mu je kasneje še večkrat zgodilo. V petdesetih letih, odkar je na religijski sceni, je v živo pridigal več kot 210 milijonom ljudi v 185 državah in jih več sto tisoč pripravil do tega, da so sprejeli njegova prepričanja (Billy Graham, World History), za prenašanje svojih sporočil pa je uporabljal tudi radio, televizijo in film (Albanese 1992: 159). Kritiki mu očitajo doktrinarno nekonsistenost, kar pa njegovih številnih privržencev očitno ne moti. Izogiba se jasnemu političnemu opredeljevanju,⁵⁰ kar mu privrženci NCR zelo zamerijo, bojevitejši fundamentalisti pa so ga dokončno odpisali, ko je obsodil nasilje, ki so ga v svoji borbi proti splavu izvajali člani skupine *Operation Rescue*.⁵¹ Skrivnost njegovega uspeha se skriva v do potankosti izdelani organizaciji in agresivnem oglaševanju svojih teatralnih nastopov, pri katerih mu pomaga številno prav za te namene usposobljeno osebje – pridigarji, pevci, svetovalci. (Bloom 1999). Rdeča nit njegovih pridig je poudarek, da je Jezus Kristus edina pot k odrešitvi in da naj zato ljudje sprejmejo Kristusa v svoje življenje (Billy Graham, World History).

Že takoj na začetku svojega preproditeljskega vzpona si je želel zagotoviti pomembno mesto tudi v politični sferi, zato se je trudil prijateljevati z vsakim aktualnim predsednikom ZDA, kar mu je v veliki meri tudi uspelo. Pri tem se je spretno prilagajal trenutnim političnim razmeram in preferencam posameznega predsednika. Tako je bil takoj po drugi svetovni vojni najbolj zagrizen nasprotnik komunizma, v miroljubni atmosferi osemdesetih let je postal borec za svetovni mir in pozival k spravi z Rusijo in Kitajsko, v začetku devetdesetih pa je zopet opustil svoje miroljubne namene in ameriško vlado podpiral v vojni proti Iraku. Edini ameriški predsednik, ki Grahamu odkrito ni bil naklonjen, je bil Harry Truman, ki ga je proglasil za licemerca in trgovca s propagando (Bloom: 1999). Grahamovo prijateljevanje s predsedniki se je tako začelo z Eisenhowerjem, ki ga je prav Graham spodbujal, naj kandidira in ga po zmagi leta 1953 krstil v Beli hiši. Čeprav je med predsedniško kampanjo leta 1960

⁴⁹ Konzervativci v luči premilenarizma pričakujejo končno bitko s silami zla, zato se zavzemajo za močno nacionalno obrambo, vsak spopad, v katerega vstopa Amerika, pa vidijo kot bitko med dobrim in zlim (Albanese 1992: 381).

⁵⁰ »Mislim, da se Jezus in apostoli niso opredeljevali do politike takratnega časa.« (Bloom 1999)

⁵¹ »Prava taktika bi bila molitev in pogovor.« (Bloom 1999)

simpatiziral z anti-katoliško skupino, se je po Kennedyevi izvolitvi precej zblížal s Kennedyevim klanom, predsednik JFK pa ga je včasih povabil na posvet. Z Lyndonom Bainesom Johnsonom, ki je Kennedyja nasledil na predsedniškem mestu, sta bila velika prijatelja in Graham je nekoč izjavil, da je v času njegovega predsednikovanja Belo hišo uporabljal skoraj kot hotel. Občudoval je predsednika Nixona in igral pomembno vlogo v njegovi drugi predsedniški kampanji (Kampeas 2001), ko pa je bila Nixonu dokazana krivda v aferi Watergate, je nad njim izrazil svoje globoko razočaranje in spoznal, da bo moral biti pri povezovanju s politiki nekoliko previdnejši (Albanese 1992: 159). Blizu si je bil tudi s predsednikoma Fordom in Carterjem, najbolj osebni odnos pa naj bi razvil z družino predsednika Reagana (Kampeas 2001). Predsednik George H. Bush ga je imenoval »pastor Amerike« in ga imel ob sebi, ko je Amerika leta 1991 začela vojno z Irakom. Bill Clinton se je v duhovnih zadevah sicer bolj zanašal na Jesseja Jacksona, a sta se zelo dobro razumela tudi z Grahamom, ki je Clintona zelo cenil in ga v času njegovega spolnega škandala branil pred napadi medijev.⁵² Trenutni ameriški predsednik George W. Bush trdi, da mu je srečanje z Grahamom spremenilo življenje. Od leta 1965 je Billy Graham tako ali drugače sodeloval kar na osmih predsedniških inavguracijah – na Johnsonovi, na obeh Nixonovih, na obeh Reaganovih, na Bushevi ter obeh Clintonovih. Predsedniške inavguracije Georgea W. Busha se ni mogel udeležiti zaradi bolezni.

3.4. AMERIŠKI PREDSEDNIK - PROTESTANTSKI PREDSEDNIK

Čeprav danes več kot 35 odstotkov Američanov ni protestantske vere, John F. Kennedy zaenkrat ostaja edini katolik, ki mu je uspelo zasesti predsedniški stolček. Vsi ostali predsedniki so bili protestantskega izvora, kar ob poznavanju ameriške religijske zgodovine in koncepta protestantizma kot javne religije ZDA (Albanese 1992: 396-429) ni težko razumeti. Vendar Plotz (2000) opozarja, da protestantski monopol na predsedniškem položaju že dolgo ne izvira iz verskih predsodkov. Leta 1937 naj bi po njegovih podatkih 47 odstotkov Američanov dejalo, da ne bi volili za Juda, leta 1999 pa jih je imelo tako stališče samo še 6 odstotkov. Podobno je leta 1958 27 odstotkov Američanov trdilo, da ne bi volili za kandidata katoliške vere, leta 1999 pa so pri tem vztrajali samo še 4 odstotki prebivalcev ZDA. Plotz se zaveda, da se ljudje radi opredeljujejo za bolj tolerantne, kot so v resnici, a vseeno meni, da ti rezultati kažejo, da so dnevi ogorčenega antisemitizma in antikatolicizma že minili. Vendar

⁵² Leta 1998 je za televizijsko postajo NBC izjavil, da ima Clinton tako izredno osebnost, da se mu ženske preprosto ne morejo upreti (Kampeas 2001).

nekaterim svetovnim nazorom volivci še vedno ostajajo nenaklonjeni. Leta 1999 za mormona ne bi volilo 17 odstotkov Američanov, kar je enak delež kot leta 1967. Za ateista bi bilo leta 1999 pripravljenih voliti samo 49 odstotkov Američanov (za primerjavo: homoseksualnemu kandidatu bi svoj glas dalo 59 odstotkov). Bellah (1990: 1661) meni, da je videz pobožnosti pač eden izmed nenapisanih pogojev za predsedniško mesto – po svoji naravi sicer malo bolj tradicionalen, a ne bistveno različen od sodobne zahteve, naj bo predsednik televizijsko prijetna oseba. Islama in drugih religij Gallupova raziskava, na katero se Plotz sklicuje, sploh ne omenja. Plotz domneva, da je temu tako, ker najbrž niti največji optimisti ne verjamejo, da bi bil musliman dandanes lahko izvoljen za ameriškega predsednika.

Kljub občutnemu zmanjšanju direktnih verskih predsodkov pa so protestantski kandidati ostali v veliki prednosti. Plotz (2000) meni, da je največji problem Judov in katolikov v tem, da ne morejo priti do predsedniške nominacije. Za to obstajajo različni razlogi. Prvo oviro ne-protestantskemu kandidatu naj bi predstavljali evangelijski protestantje, ki predstavljajo eno četrtno ameriške populacije, imajo velik vpliv in naseljujejo pretežno južne države, kar jih dela za močno volilno bazo republikancev. To dejstvo naj bi katolikom in Judom praktično onemogočalo, da bi prišli do republikanske predsedniške nominacije. Po drugi strani pa katoliški in judovski demokrati zelo težko pridejo do predsedniške nominacije. Judje in katoliki živijo predvsem na severovzhodu ZDA, ki velja za zelo liberalnega in zato naj bi bili tamkajšnji kandidati preveč liberalni, da bi prepričali volivce v vseh zveznih državah. Za predsedniškega kandidata naj bi bili tako najbolj primerni republikanci iz severovzhoda in južnjaški demokrati.⁵³

Za katolike je ovira tudi njihov odnos do splava. Večina katolikov namreč nasprotuje splavu, hkrati pa so demokrati; demokrat, ki nasprotuje splavu, pa zelo težko pride do predsedniške nominacije. Po drugi strani pa bi zaradi katolika, ki podpira splav, katoliška cerkev zagnala vik in krik in tako odgnala nekaj potencialnih katoliških volivcev. Prav tako je protestantski republikanec, ki je proti splavu, v prednosti pred katoliškim republikancem z istim prepričanjem, saj naj bi bili zaradi striktnega odnosa katoliške cerkve do splava volivci katoliškim nasprotnikom splava manj naklonjeni kot protestantskim. Judje imajo podobno težavo z odnosom do Izraela. Ne glede nato, kakšen je, bo odnos judovskega kandidata do Izraela zbudil pri ljudeh več vznemirjenja, kot pa odnos ne-Juda (Plotz 2000).

⁵³ Vsi povojni demokrati ameriški predsedniki z izjemo Kennedyja izhajajo iz južnih ameriških zveznih držav: Truman iz Misourija, Johnson iz Teksasa, Carter iz Georgije in Clinton iz Arkansasa (American Presidents Life Portraits).

V vse večji zahtevi po javnem izkazovanju religioznosti volivcem prav tako bolj ustrezajo protestantski kandidati. Protestantizem je še vedno prevladujoča in 'javna' religija v ZDA in večina volivcev se lažje identificira s protestantskimi verskimi koncepti in jezikom kot pa s katoliškimi ali judovskimi. Javno izražanje verskih čustev je v osnovi protestantska ideja, Judje in katoliki govorjenja o svojem osebnem odnosu do boga niso toliko vajeni. Poleg tega protestantizem kot individualistična religija tudi po tej plati bolj ustreza ameriški kulturi, medtem ko judovska in katoliška religija v večji meri poudarjata pomen skupnosti (Plotz 2000).

Letošnji demokratski predsedniški kandidat John Kerry je katolik, ki zagovarja svoboščino splava, prihaja pa iz zvezne države Massachusetts na severovozdu ZDA (Kerry, the Catholic).

3.5. RELIGIJA AMERIŠKIH PREDSEDNIKOV NA PRVI POGLED

Preden se lotimo bolj poglobljenega preučevanja, si pogledimo, kaj lahko o religiji ameriških predsednikov ugotovimo zgolj s pregledom osnovnih podatkov o njihovi religiozni pripadnosti.

Verska prepričanja ameriških predsednikov so tema, ki je javnost od nekdaj zelo zanimala. Da bi dobila čimbolj pravilne in verodostojne podatke,⁵⁴ sem med seboj primerjala pet različnih virov.⁵⁵ Ugotovila sem, da med podatki ni bistvenih razlik – petintridesetim izmed triinštiridesetih predsednikov vseh pet virov pripisuje enako versko pripadnost. Pri petih

⁵⁴ Zanimivo je, da v predsedniških biografijah na spletni strani Bele hiše ni podatkov o religiozni pripadnosti.

⁵⁵ Gre za naslednje vire:

1. Tabela v uvodu knjige Steiner, Franklin (1995) *The Religious Beliefs Of Our Presidents: from Washington to F.D.R.* New York: Prometheus Books.
2. Spletna stran »Religious Affiliation of U.S. Presidents« v sistemu Adherents.com, v katerem so zbrani podatki o religijski pripadnosti za več kot 4200 verskih skupnosti, povzeti po popisih prebivalstva, različnih statističnih raziskavah in sekundarnih virih (http://www.adherents.com/adh_presidents.html (23.11.2003)).
3. Spletna stran »The American Presidency« katere avtorji nam postrežejo z informacijo, da uporabljajo podatke iz najbolj cenjene spletne enciklopedije na svetu (Grolier Encyclopedia, http://ap.grolier.com/staticbp?page=/static/facts_list.html&templatename=/static/ap.html (14.5.2004)).
4. Spletna stran televizijske serije »American Presidents: Life Portraits«, ki se je od marca do decembra 1999 vrtela na ameriški kabelski televiziji C-SPAN (<http://www.americanpresidents.org> (14.5.2004)).
5. Spletna stran »Religious affiliations of Presidents of the United States«, ki se nahaja znotraj sistema spletnega angleško-angleškega slovarja oziroma spletne enciklopedije »TheFreeDictionaryCom« (<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Religious%20affiliations%20of%20Presidents%20of%20the%20United%20States> (14.5.2004)).

predsednikov (John Tyler, James Knox Polk, Ulysses S. Grant, Theodore Roosevelt in Dwight D. Eisenhower) se podatki nekoliko razlikujejo, saj gre za predsednike, katerih verska prepričanja niso najbolj poznana in raziskana oziroma zanje velja, da naj bi v svojem življenju pripadali dvema različnima denominacijama. Tako nekateri viri navajajo obe denominaciji, ki naj bi jim določeni predsednik pripadal, nekateri pa navajajo bodisi prvo bodisi drugo denominacijo. Bolj sporni so primeri Andrewa Johnsona, Rutherforda B. Hayesa in Ronalda Reagana. Pri Johnsonu štirje viri navajajo podatek, da ni pripadal nobeni verski skupnosti, v enem viru pa zasledimo, da je bil predsednik Johnson metodist. Ravno obratno situacijo imamo pri predsedniku Hayesu, za katerega štirje viri trdijo, da je bil metodist, en sam vir pa temu nasprotuje s podatkom, da Rutherford B. Hayes ni imel nobenega posebnega verskega prepričanja. Posebej zanimiv je primer predsednika Reagana, ki naj bi bil po navedbah dveh virov presbiterijanec, po navedbah tretjega vira pripadnik denominacije Kristusovi učenci, medtem ko ga v četrtem viru⁵⁶ preprosto označijo za pripadnika krščanske vere.

Na osnovi te preproste analize lahko sklepamo, da so (bila) religiozna prepričanja vrhovnih poglavarjev ZDA takšna, kot jih prikazuje sledeča tabela:

Tabela 3.1.: Religiozno prepričanje oziroma religiozna pripadnost ameriških predsednikov

Zap. št.	Predsednik	Predsedniški mandat	Religiozno prepričanje/pripadnost
1	George Washington	1789-1797	episkopalec
2	John Adams	1797-1801	unitarec
3	Thomas Jefferson	1801-1809	vzgojen v episkopalni veri, kasneje ni pripadnik nobene določene denominacije, njegova prepričanja so blizu deističnim in unitarnim verovanjem
4	James Madison	1809-1817	episkopalec
5	James Monroe	1817-1825	episkopalec
6	John Quincy Adams	1825-1829	unitarec

⁵⁶ Steiner konča s preučevanjem predsednikov pri Franklinu Delanu Rooseveltu.

7	Andrew Jackson	1829-1837	prezbiterijanec
8	Martin Van Buren	1837-1841	pripadnik nizozemske reformirane cerkve
9	William Henry Harrison	1841	episkopalec
10	John Tyler	1841-1845	episkopalec/deist
11	James Knox Polk	1845-1849	prezbiterijanec/metodist
12	Zachary Taylor	1849-1850	episkopalec
13	Millard Fillmore	1850-1853	unitarec
14	Franklin Pierce	1853-1857	episkopalec
15	James Buchanan	1857-1861	prezbiterijanec
16	Abraham Lincoln	1861-1865	vzgojen v baptistični veri, kasneje ni pripadnik nobene določene denominacije, veruje v nekatera splošna krščanska načela
17	Andrew Johnson	1865-1869	ne pripada nobeni določeni denominaciji/metodist
18	Ulysses S Grant	1869-1877	prezbiterijanec/metodist
19	Rutherford B. Hayes	1877-1881	metodist/ne pripada nobeni določeni denominaciji
20	James A. Garfield	1881	pripadnik cerkve Kristusovih učencev ⁵⁷
21	Chester A. Arthur	1881-1885	episkopalec
22	Grover Cleveland	1885-1889	prezbiterijanec
23	Benjamin Harrison	1889-1893	prezbiterijanec
24	Grover Cleveland	1893-1897	prezbiterijanec
25	William McKinley	1897-1901	metodist
26	Theodore Roosevelt	1901-1909	pripadnik nizozemske reformirane cerkve/episkopalec
27	William Howard Taft	1909-1913	unitarec
28	Woodrow Wilson	1913-1921	prezbiterijanec
29	Warren G. Harding	1921-1923	baptist

⁵⁷ Gre za versko skupnost *Disciples of Christ*, ki se je oblikovala leta 1832 s težnjo obnoviti čistost izvirnega krščanstva Nove zaveze. Nasprotuje različnim verovanjem, ki protestantizem razbijajo na številne različne denominacije (Albanese 1992: 164), ter poudarja samo učenje biblije (Steiner 1995: 146).

30	Calvin Coolidge	1923-1929	kongregacionalist
31	Herbert Hoover	1929-1933	kveker
32	Franklin Delano Roosevelt	1933-1945	episkopalec
33	Harry S. Truman	1945-1953	baptist
34	Dwight D. Eisenhower	1953-1961	Jehova priča/prezbiterijanec
35	John F. Kennedy	1961-1963	katolik
36	Lyndon Baines Johnson	1963-1969	pripadnik cerkve Kristusovih učencev
37	Richard M. Nixon	1969-1974	kveker
38	Gerald Ford	1974-1977	episkopalec
39	Jimmy Carter	1977-1981	baptist
40	Ronald Reagan	1981-1989	prezbiterijanec/ pripadnik cerkve Kristusovih učencev
41	George H. W. Bush	1989-1993	episkopalec
42	William Jefferson Clinton	1993-2001	baptist
43	George W. Bush	2001-	methodist

Vir: prirejeno po Religious Affiliation of U.S. Presidents,
http://www.adherents.com/adh_presidents.html (23.11.2003)

Čeprav je bila zgornja tabela izdelana na osnovi večjega števila virov in upošteva različne možnosti, pa tako, kot tudi praktično vse ostale tovrstne tabele in sezname, vsebuje mnoga posploševanja, pomanjkljivosti in celo netočnosti. Pri raziskovanju religiozne pripadnosti pomembnih ljudi iz javnega življenja se moramo namreč zavedati nekaterih omejitev:

1. V družbi, v kateri ogromno število denominacij zagrizeno tekmuje v pridobivanju vernikov in je zamenjava religije nekaj običajnega, lahko določanje verske pripadnosti neke osebe predstavlja precejšen problem. Poleg tega ne obstajajo enotni in jasni kriteriji na osnovi katerih bi lahko osebam brez vsakršnih dvomov pripisovali pripadnost določeni cerkvi oziroma denominaciji. Rimokatoliška cerkev na primer za

svoje člane šteje vse tiste, ki so kdajkoli v življenju prejeli katoliški krst. Nekatere protestantske denominacije imajo za svoje pripadnike samo tiste vernike, ki so javno izpovedali svojo vero ter dosledno sodelujejo pri zakramentih, spet druge pa članstvo pripisujejo tistim, ki svojo cerkev redno obiskujejo in jo (finančno) podpirajo (Steiner 1995: 158-159). Razlika med 'pripadnostjo' neki določeni cerkvi in dejanskim 'verovanjem' v nauk, ki ga ta cerkev razširja, je tako lahko večja ali manjša, nikakor pa teh dveh pojmov ne velja nekritično enačiti.

2. Religija je imela od nekdaj velik vpliv v ameriški družbi in praktično vsaka javna oseba kmalu spozna, da je organizirana religija v družbenem, političnem in ekonomskem smislu dejavnik, ki ga je preprosto treba upoštevati (Steiner 1995: 36). Zato si večina pomembnih politikov, poslovnežev in drugih veljakov svojega ugleda ne drzne oskruniti z ožigosanjem za 'nevernika', kar je za številne Američane ena najhujših obsodb. Da bi se temu izognili, javnosti na različne načine dokazujejo svojo religioznost oziroma pripadnost primerni denominaciji oziroma cerkvi. Izhajajoč iz te predpostavke Steiner (1995: 9) pri raziskovanju religije ameriških predsednikov sklepa, da so tisti predsedniki, katerih dejanska religiozna prepričanja so bila v takratnih razmerah popularna, le-ta brez zadržkov razglašali, saj jim je to bržkone koristilo. Obratno pa je bilo po isti logiki za predsednike, ki niso bili posebej verni oziroma njihova prepričanja niso bila najbolj popularna, najbolje, da se o njih niso izrekli. Tako zaključuje, da so predsedniki, ki so svoja verska prepričanja javno in nedvoumno izražali, takšna prepričanja najverjetneje tudi resnično imeli, dvom pa se poraja pri predsednikih, ki so o svojem odnosu do religije bolj ali manj molčali.⁵⁸ Pri teh je potrebno poiskati in preučiti različne dokaze na osnovi katerih lahko nato sklepamo o tem, ali je posamezni predsednik imel določeno versko prepričanje ali ne. Tega pa se je potrebno lotiti pazljivo in poglobljeno, saj se je nemalokrat zgodilo, da so predsednikom pripisali versko pripadnost na podlagi sila trhljih dokazov. Tako so nekatere predsednike za člane določene cerkve proglasili samo zato, ker so bili te vere njihovi starši ali pa njihove žene, ki so jih kot vzorni soprogi včasih spremljali na obred. Spet pri drugih so o njihovi religiozni pripadnosti sklepali na osnovi njihovih

⁵⁸ Kot enega izmed primerov, s katerim potrjuje svojo ugotovitev, Steiner navaja vključitev predsednika Calvina Coolidgea v eno izmed cerkva v Washingtonu, o čemer so na dolgo in široko poročali časopisi po vsej državi. Precej nenavadno je, da ni nihče nikoli poročal o tem, da se je presbiterjanski cerkvi v Washingtonu pridružil predsednik Lincoln, kar zagotavlja avtor knjige *The Religious Background of the White House*, še posebej če pomislimo, da je bil Lincoln veliko bolj slaven, priljubljen in pomembnejši predsednik od Coolidgea (Steiner 1995: 12-13).

prispevkov v cerkveni proračun. Nekateri duhovniki so si na vso moč prizadevali razglašati, da je prvi mož ZDA član njihove cerkve preprosto zato, da bi svoji cerkvi dvignili ugled. Velja pa tudi obratno – ugotovitev, da je največ ameriških predsednikov uvrščenih med pripadnike episkopalne vere prav lahko razložimo z dejstvom, da je episkopalna cerkev St. John's Church v Washingtonu od Bele hiše oddaljena zgolj nekaj manj kot 300 metrov.⁵⁹ Poleg tega je omenjena cerkev od nekdaj veljala za ekskluzivno aristokratsko cerkev in je od tistih, ki so si prizadevali postati njeni člani, zahtevala certifikat o njihovem družbenem položaju.⁶⁰ Tako so to cerkev zaradi njene bližine in popularnosti obiskovali številni ameriški predsedniki, ne glede na svoje religiozno prepričanje oziroma odsotnost le-tega. Zato je Steiner mnenja, da gre dokaze o religiji ameriških predsednikov pridobiti s pomočjo točnih odgovorov na naslednja vprašanja: Ali je veroval v veroizpoved kakšne točno določene cerkve? Ali je kdaj javno izpovedal svoje prepričanje? Ali je sodeloval pri zakramentih cerkve, ki naj bi ji pripadal? Se je držal pravil te cerkve? (Steiner 1995: 8-9)

3. Upoštevati je treba dejstvo, da so nekateri predsedniki, ki so sicer nedvomno bili pripadniki točno določene denominacije, to formalno postali šele po prenehanju svojega predsedniškega mandata, ko so bili le še navadni državljani oziroma so 'opravljali funkcijo' bivših predsednikov ZDA.⁶¹ Steiner (1995:10) pri tem izpostavlja izjemno zanimivo ugotovitev, da pred izvolitvijo triindvajsetega predsednika Benjamina Harrisona leta 1888 ni bilo niti enega predsednika, ki bi bil v času svoje izvolitve brez vsakršnega dvoma formalno in dejansko pripadnik ene izmed takratnih pravovernih cerkva.
4. Oviro našemu preučevanju predstavlja tudi bolj ali manj zavestno izkrivljanje podatkov, ki so ga zakrivili mnogi biografi, novinarji, duhovniki in drugi, ki so se ukvarjali s pisanjem o religioznih prepričanjih ameriških predsednikov. Steiner (1995: 10-13) za to med drugim navaja dokaj običajne razloge kot so nekritično zanašanje na nepreverjene govorice, uporabo prevladujočih stereotipov in zasledovanje lastnih

⁵⁹ 300 yardov = 274,32 metrov (Pogačnik 1995: 480)

⁶⁰ Anekdota pripoveduje, da si je nek mladi mož prizadeval dobiti službo v administraciji predsednika Lincolna. Na sestanek s predsednikom je prinesel priporočila najuglednejših ljudi iz Washingtona in od drugod. Lincoln je priporočila pogledal in sklenil, da mladeniča vzame v službo ter mu priporočila vrnil. Mladi gospod je začudeno vprašal: »Kaj ne boste priporočil obdržali in jih vstavili v moj dosje?« Lincoln pa mu je odvrnil: »Ponavadi storimo tako, a sem menil, da jih boste še potrebovali, če boste kdaj želeli obiskovati cerkev St. Johna.« (Steiner 1995: 8)

⁶¹ Andrew Jackson, James Knox Polk, James Buchanan, Franklin Pierce (Steiner 1995: 8)

interesov s pomočjo verske propagande. Prav posebej pa velja na tem mestu kot razlog za navajanje napačnih podatkov izpostaviti že omenjeno ameriško čaščenje nekaterih predsednikov kot 'mitoloških junakov' (Steiner 1995: 9) oziroma 'nacionalnih svetnikov' (Albanese 1992: 447). Ko nekdo doseže tak status, postane neskončno idealiziran. Njegove dobre lastnosti so napihnjene in njegove pomanjkljivosti so omiljene. Ne glede na njegova dejanska verska prepričanja ga duhovniki prikazujejo kot globokega vernika in najsvetlejši vzor kristjana po logiki: Če je bil človek dober, potem ni mogel biti nič drugega kot kristjan, če pa je bil slab, je bil prej vse drugo kot kristjan (Steiner 1995: 145). Vsakdo, ki želi dandanes objektivno pisati o ameriških predsednikih, se mora tako zavedati, da so življenja mnogih izmed njih zavita v meglice mitologije in da so nekateri dejansko bolj poznani po tem, kar v resnici niso bili, kot po svoji pravi osebnosti. Predstavljanje ljudskih junakov v njihovi pravi luči pa zna biti težavno in celo nevarno, saj postavljanje po robu globoko zakoreninjenim verovanjem, ki so povrh vsega še čustveno obarvana, pri mnogih izzove neodobravanje, pri nekaterih pa celo sovražnost⁶² (Steiner 1995: 9).

3.6. PODROBNEJE O RELIGIJI AMERIŠKIH PREDSEDNIKOV

Tako kot o drugih področjih življenja **Georgea Washingtona** so se tudi okoli njegove religioznosti oblikovali številni miti in legende, katerim je skupno prepričanje, da je bil predsednik Washington predan pripadnik episkopalne cerkve in izredno pobožen človek, ki je redno hodil v cerkev, prejemal obhajilo, dosledno spoštoval sabat in puritanski način življenja ter se pogosto zatekal k molitvi. Na osnovi številnih podatkov in dejstev iz njegovega življenja lahko mirno zanikamo prav vsako izmed zgornjih trditev. Res je, da je bil formalno član episkopalne cerkve, kar je bilo za premožnega in uglednega virginijskega gentlemana nekaj najbolj običajnega in za tiste čase edino sprejemljivega, če pomislimo, da je bila episkopalna cerkev večji del njegovega življenja v Virginiji uradna cerkev. Dejstvo, da je bil tudi član župnijskega odbora, ne igra večje vloge pri njegovi religioznosti, saj je bila to predvsem politična funkcija.⁶³ Iz njegovih obsežnih dnevniških zapiskov, v katerih je zelo

⁶² Tako je biografija Abrahama Lincolna izpod peresa enega izmed njegovih najbližjih in najzvestejših prijateljev, v kateri je le-ta pometel z lažmi in miti, ki so jih drugi biografi stkali okrog ubitega predsednika, sprožila burne polemike in doživela finančni polom, verski svet pa jo je popolnoma bojkotiral (Steiner 1995: 126).

⁶³ Župnijski odbor je bil odgovoren za upravljanje posvetnih zadev v župniji in je med drugim odločal tudi o višini davkov, poleg tega pa je bilo članstvo v njem pogoj za pridobitev nekaterih drugih političnih funkcij.

podrobno opisoval, kako je preživel vsak posamezen dan, lahko namreč ugotovimo, da je cerkev obiskoval sila redko – okoli petnajstkrat do petkrat na leto, bila pa so tudi obdobja, ko je cerkveni prag prestopil samo enkrat v celem letu.⁶⁴ Nobenih dokazov ni, da je Washington prejemal obhajilo. Nekaj duhovnikov, katerih cerkve je Washington občasno obiskoval, je priznalo, da prvi predsednik ZDA nikoli ni počakal na obhajilo, temveč je cerkev vedno zapustil predčasno.⁶⁵ Prav tako mu ni bilo kaj dosti mar za sabat in druga puritanska pravila. Ob nedeljah se je ukvarjal s čisto posvetnimi zadevami kot so potovanje, trgovanje, kmetovanje in lov ter bil velik ljubitelj številnih dejavnosti, ki so jih puritanci strogo prepovedovali – oboževal je gledališče, igral je karte in kockal, proizvajal, pil in prodajal alkoholne pijače ter se zabaval s prijatelji. Vse do danes so se ohranile zgodbe o Washingtonovih ganljivih molitvah, ki naj bi bile izraz njegove globoke religioznosti, ki pa so se vse po vrsti izkazale za izmišljene.⁶⁶ Dejstvo je, da Washington nikjer v svojih zapiskih ne omenja Jezusa Kristusa, knjiga molitev, ki naj bi jo Washington napisal za svojo uporabo, pa se je izkazala za ponaredek. Po pripovedovanju nekaterih duhovnikov predsednik v cerkvi nikoli ni klečal, njegovi domači pa so zavrnil trditve, da je svojo domnevno pobožnost bolj kot v javnosti izražal v zasebnosti svojega doma, saj se ne spominjajo, da bi ga kdaj videli moliti. Washington je bil nadvse previden in zadržan mož ter v javnosti nikoli ni spregovoril o svojem odnosu do religije, zato lahko o njegovih pravih verskih prepričanjih bolj ali manj le ugibamo. S svojimi dejanji je nazorno pokazal, da ne veruje v nauk cerkve, ki ji je nominalno pripadal, z ničemer pa ni nakazal, da ima kakšna drugačna prepričanja. Steiner (1995: 37) je mnenja, da ni bil aktiven nevernik, temveč je bil do vere preprosto indiferenten. Nekateri ga povezujejo z deizmom, ker je pri svojem delovanju poudarjal moralo, bil pa je tudi prostozidar (US Presidents And Freemasonry). Hkrati se je zavedal, da je za vzpostavitev in delovanje nove države sodelovanje s cerkvami zelo pomembno, zato si je prizadeval za njihovo podporo. Pri verskih vprašanjih je bil zelo pazljiv; do vseh verujočih, ne glede na

Washington si kot največji veleposestnik v župniji preprosto ni mogel privoščiti, da ne bil član župnijskega odbora (Steiner 1995: 18-19).

⁶⁴ V dnevniku svojih obiskov cerkve posebej ne komentira, le enkrat omeni, da se mu je pridiga zdela neprepričljiva, na drugem mestu pa pravi, da tokrat pridige ni razumel, ker je bila v nemškem jeziku (Steiner 1995: 18).

⁶⁵ Prejemanje obhajila je za kristjane najbolj svet obred, prejme pa ga lahko le tisti, ki se čuti dovolj vrednega in čistega za to (Steiner 1995: 28). Washington, ki naj bi bil zaradi svojega visokega položaja ljudem za vzgled, je bil zaradi tega, ker obhajila ni nikoli sprejel, s strani duhovščine večkrat deležen očitkov. Predsednik je problem rešil na zelo enostaven način – da zaskrbljenih cerkvenih dostojanstvenikov s svojim obnašanjem ne bi vznemirjal, je njihove cerkve preprosto nehal obiskovati (Steiner 1995: 26). Gospa Washington je obhajilo redno prejemale (Steiner 1995: 25).

⁶⁶ Izmed teh prednjači legenda o tem, kako je nek dan med zimo 1777-1778, ko je ameriška vojska trpela zaradi pomanjkanja in mraza in so mnogi izgubili upanje na uspeh, Washington sam odšel v gozd, pokleknil v sneg ter goreče molil. Pri tem naj bi ga videl kveker Isaac Potts, v čigar hiši je imela Washingtonova vojska svoj štab, ter bil nad prizorom čisto prevzet. Poleg tega, da omenjena zgodba ne zdrži podrobnejšega preverjanja, o njenih pravljičnih razsežnostih govori tudi dejstvo, da jo lahko najdemo v kar nekaj različicah (Steiner 1995: 21-22).

njihovo versko pripadnost, se je vedel spoštljivo ter poudarjal versko strpnost. Vero je jemal kot del politike, verskim običajem svojega časa pa se je prilagodil ravno dovolj, da je ohranil naklonjenost vernih ljudi (Steiner: 1995: 36-41). Steiner (1995: 37) zaključuje, da je bil George Washington preprosto preveč moder, da bi odkrito nasprotoval prevladujočim verskim normam svojega časa, in preveč moder, da bi jih upošteval.

Za razliko od previdnega Washingtona njegov naslednik na predsedniškem položaju **John Adams** ni okleval jasno izražati svojih stališč glede religijskih vprašanj (Steiner 1995: 57). Izhaja iz Nove Anglije in je bil vzgojen v kongregacionalistični veri, toda njegov filozofski um je kmalu zavrnil mnoge temeljne doktrine konvencionalnega krščanstva kot so troedinost boga, božanskost Jezusa, vnaprejšnja izvoljenost in apriorna grešnost človeka in postal je unitarec⁶⁷ (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents). Podarjal je predvsem božjo ljubezen ter verjel, da je kristjan vsak človek, ki je dober, ne glede na to, kakšno je njegovo teološko prepričanje (Steiner 1995: 57). Preučevanja religije se je lotil zelo poglobljeno in se zavedal, da organizirana religija prinaša zlorabe, preganjanja manjšin in verske spore, a hkrati je bil prepričan, da igra s svojimi povezovalnimi in moralnimi elementi pomembno vlogo v javnem življenju (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents). V svojem domačem kraju Quincyu je dal za delovanje unitaristične kongregacije zgraditi cerkev, v kateri je tudi pokopan (Steiner 1995: 58).

Podobne poglede na religijo kot John Adams je imel tudi tretji ameriški predsednik **Thomas Jefferson**. Izmed vseh ameriških predsednikov se je najverjetneje prav on vprašanjem religije najbolj posvečal, a svojih svobodomiselnih stališč v javnosti ni obešal na velik zvon. Zato pa je bil v zasebnih pismih in pogovorih s prijatelji toliko bolj brez dlake na jeziku in danes, razen med njegovimi ultra religioznimi občudovalci, ni nobenih dvomov o njegovih religijskih pogledih. Jefferson je sam sebe označeval za kristjana po definiciji, ki jo je sam oblikoval. Menil je, da je kristjan, ker je bil iskreno predan nauku, ki ga je učil Jezus Kristus. Jefferson je Jezusa nadvse občudoval, vendar nikoli ni verjel v njegovo božanskost, temveč ga je imel za moralista in filozofa z najodličnejšimi človeškimi lastnostmi, ki se od drugih moralistov in filozofov razlikuje le v tem, da je njegov nauk po njegovem mnenju boljši od drugih. Krščanstvo, kot so ga učile cerkve, je imel za navadno praznoverje, ki temelji na mitologiji in pravljicah. Duhovščina pri njem ni naletela na najboljši sprejem; bil je ogorčen

⁶⁷ V tistih časih je prevladovalo mnenje, da pomeni biti unitarec enako kot biti nevernik (Steiner 1995: 99).

nasprotnik vsakršnega pobožnjaštva in verske netolerance ter bil najbolj goreč zagovornik ločitve cerkve od države. V javnosti je bil zato z zaničevanjem večkrat ožigosan za nevernika. Tako kot Washington je bil tudi Jefferson član župnijskega odbora virginijske episkopalne cerkve in je podpiral cerkev v svoji soseščini, saj je cenil vlogo cerkve kot socialne institucije. Steiner na podlagi analize njegovih številnih zapisov meni, da so bila Jeffersonova verska prepričanja blizu unitarizmu ter da je na deističen način verjel v boga in upal na srečo v posmrtnem življenju (Steiner 1995: 99-109).

James Madison, četrty ameriški predsednik in tretji, ki je prišel iz Virginije, je bil vzgojen v episkopalni veri. Njegova družina je bila pobožna in tudi sam se je odločil, da bo študiral za duhovnika. Vendar se je kasneje premislil in duhovniškega poklica ni nikoli opravljal, pri čemer se ne ve, kaj točno je botrovalo tej odločitvi. Steiner je mnenja, da od tega obdobja Madisonovega življenja naprej o njegovem verskem prepričanju ne moremo trditi nič natančnega. Po eni strani ni znano, da bi do vere čutil kakršnokoli nenaklonjenost, temveč jo je vedno obravnaval spoštljivo. Redno je hodil v cerkev, prijateljeval je z duhovniki in molil z družino. Po drugi strani pa je zaradi svoje zgroženosti nad dejstvom, da človeka strpajo v zapor samo zato, ker ima 'nepravo' versko prepričanje, poleg Jeffersona postal najbolj vnet borec za versko svobodo ter je ogorčeno nasprotoval vsem oblikam zaslužnjevanja uma. Veliko časa je preživel v družbi ljudi, ki so v tistih časih veljali za nevernike ter pri nekaterih zbuval sume, da njegovo verovanje ne temelji dosledno na bibliji. Zaključimo lahko, da ne obstajajo nikakršni oprijemljivi dokazi, na osnovi katerih bi lahko sklepali, da je James Madison v starejših letih ohranil svojo mladostno religioznost in da hkrati ni dokazov, ki bi pričali o nasprotnem. Vendar pa Steiner v skladu s svojo tezo predpostavlja, da nam nekaj o Madisonovem odnosu do religije pove dejstvo, da o svojih osebnih pogledih nanjo nikoli ni želel javno razpravljati, kar je za človeka, ki je imel o vseh pomembnejših vprašanjih svojega časa dobro izdelana mnenja, dokaj nenavadno (Steiner 1995: 84-93).

Še manj je znanega o verskem prepričanju njegovega naslednika **Jamesa Monroeja**. Kot vsem virginijskim državnikom tistega časa so tudi njemu pripisovali episkopalno vero, a dejansko iz njegovega življenja ni znanega ničesar, kar bi dokazovalo, da je bil veren in če je bil, kakšna je bila njegova vera. Morda bi lahko nekaj o njegovih prepričanjih sklepali iz podatka, da je v funkciji ameriškega odposlanca v Franciji iz zapora pomagal takrat

zloglasnemu neverniku Thomasu Painu⁶⁸ in da ga je ameriška vlada zaradi pretiranega simpatiziranja s francosko revolucijo leta 1796 z mesta odposlanca v Franciji odpoklicala. Njegov biograf Daniel C. Gilman pravi, da je bil Monroe izredno zadržan v izražanju svojih religioznih občutij in če sklepamo po vsebini njegovih zapiskov in pisem temu lahko prav gotovo pritrdimo, saj vere praktično nikjer ne omenja (Steiner 1995: 93-94).

Šesti ameriški predsednik **John Quincy Adams** je bil sin drugega ameriškega predsednika Johna Adamsa in bilo je splošno znano, da je ravno tako kot njegov oče po prepričanju unitarec. Imel je liberalna verska prepričanja in se čudil ljudem, ki so slepo sledili biblijskim diktatom. Ni bil naklonjen sabatu in verskim preporodom. Pokopan je v isti unitaristični cerkvi kot njegov oče (Steiner 1995: 58-60).

Andrew Jackson je bil prvi izmed ameriških predsednikov, ki ni prihajal iz ugledne in izobražene družine, temveč iz preprostega obmejnega okolja države Tennessee, kjer se je tako navadil na življenje v divjini, da se nikjer drugje ni počutil domače. V mladosti se ni poglobljal ne v verska ne v kakšna druga vprašanja, saj ni bil nek pretiran mislec temveč bolj mož akcije, ki ga je zanimalo predvsem vojskovanje, v katerem se je zelo odlikoval. Zanimanje za religijo je pokazal šele na stara leta in že po koncu predsedniškega mandata. Njegov vstop v presbiterjansko cerkev je tipičen primer verske konverzije, kot so jih promovirali verski preporodi. Steiner navaja, da je Jackson nekoč v cerkvi poslušal pridigo (s katero naj bi spretni duhovnik meril prav na bivšega predsednika),⁶⁹ ki ga je močno čustveno prevzela in v njem prebudila željo, da postane predan vernik. Na obredu, s katerim so ga formalno proglasili za člana cerkve, naj bi mu po licih polzele solze.⁷⁰ Presbiterjanska vera je v Jacksonovih časih v veliki meri temeljila na kalvinističnih doktrinah, bistveno pa je bilo prepričanje, da je rešitev duše možna samo z iskreno vero v Jezusa in njegove nadnaravne attribute (Steiner 1995: 42-45).

S predsednikom **Martinom Van Burenom** se je začelo »obdobje šibkih mož v Beli hiši« (Steiner 1995: 46), ki je trajalo vse do prihoda predsednika Lincolna. O verski pripadnosti

⁶⁸ Anglež Thomas Paine je leta 1776 napisal knjigo *Common Sense*, v katerem je odločno zagovarjal ameriško neodvisnost od Anglije. V času francoske revolucije je bil v zaporu v Franciji in tam je nastalo njegovo slovito deistično-ateistično delo *The Age of Reason*, s katerim se je kljub svojim zaslugam v ameriški revoluciji zameril ameriški (religiozni) javnosti (Thomas Paine: These are the times that try men's souls).

⁶⁹ Pridiga je govorila o tem, kako življenje sooča ljudi s hudimi nevarnostmi in da razumen in inteligenten človek, ki pride iz takih situacij nepoškodovan, ne more drugače, kot da slej ko prej sprevidi, da je v božjih rokah. Znano je namreč bilo, da je Jackson večkrat za las ušel smrti (Steiner 1995: 43).

⁷⁰ Andrew Jackson je bil znan po svoji čustveni in strastni naravi (Steiner 1995: 43, 45).

nekaterih predsednikov iz tega obdobja ni dosti znanega, kar je bržkone posledica tega, da pri javnosti preprosto niso zbudili toliko zanimanja kot njihovi bolj pomembni in vplivnejši predhodniki in nasledniki. Poleg tega pa očitno v času njihovega predsednikovanja duhovščina nad predsedniškimi kandidati še ni tako zagrizeno vršila 'verskih testov', kot se je to dogajalo kasneje. Martin Van Buren je bil prvi ameriški predsednik, ki ni imel angleških korenin. Izhajal je iz nizozemske družine iz zvezne države New York in v kraju, kjer je bil rojen, obiskoval nizozemsko reformirano cerkev. V času predsedniškega mandata je v Washingtonu obiskoval slavno 'predsedniško' cerkev (aristokratska episkopalna cerkev St. John's Church), zaradi česar ga imajo nekateri za episkopalca. Steiner trdi, da ne moremo z ničemer dokazati, da je bil predan vernik ene ali druge denominacije ali da se je kakorkoli zanimal za verska vprašanja. V svoji avtobiografiji o svojih verskih prepričanjih Van Buren ne spregovori, kritizira pa vmešavanje duhovnikov v politične zadeve. Na njegovem pogrebu sta sodelovala tako duhovnik episkopalne kot tudi nizozemske reformirane cerkve (Steiner 1995: 94-95).

Naslednji izmed 'šibkih' predsednikov je bil **William Henry Harrison**, ki je v Beli hiši preživel samo trideset dni in je prvi ameriški predsednik, ki zaradi smrti ni dokončal svojega mandata. O religioznosti predsednika Harrisona nimamo praktično nobenih podatkov. Steiner je prepričan, da o njej lahko sklepamo samo iz izjave Dr. Hawleya, rektorja episkopalne cerkve St. John's Church v Washingtonu, ki je trdil, da se je predsednik nameraval vključiti v njegovo cerkev, a mu je smrt to preprečila.⁷¹ Na osnovi tega lahko zaključimo, da pred tem Harrison ni bil član nobene cerkve, še posebej če upoštevamo drugo izjavo rektorja Hawleya, ki pravi, da je predsednik Harrison en dan po prihodu v Belo hišo kupil biblijo, ki jo je potem redno prebiral. Za dolgoletnega predanega vernika bi bilo najbrž nekoliko nenavadno, da v lasti ne bi imel izvoda biblije. Če Hawleyevi izjavi držita, potem je sumljivo, da se je Harrison začel za vero zanimati šele potem, ko je zasedel pomembno funkcijo in mu to kot politiku prav gotovo ni šteti v čast. Po drugi strani tudi prizadevanje rektorja Hawleya, da v vernika spreobrne bolnega starca tik pred smrtjo, ni ravno najbolj častno dejanje (Steiner 1995: 68).

John Tyler je bil prvi podpredsednik ZDA, ki je zaradi smrti predsednika nasledil predsedniško funkcijo. Kot ostalim virginijskim politikom tudi njemu pripisujejo pripadnost episkopalni cerkvi. Henry A. Wise, ki je bil eden izmed Tylerjevih boljših prijateljev, je povedal, da je bil Tyler predan episkopalec, ki je trdno verjel, da je Jezus s smrtjo na križu

⁷¹ To je najverjetneje razlog, da Harrisonu pripisujejo članstvo v episkopalni cerkvi.

plačal za človeške grehe in ki nikoli ni dvomil v božje razodetje. Steiner ni našel dokazov, ki bi podpirali to trditev, predvsem pa sam predsednik Tyler nikoli ni izjavil oziroma zapisal ničesar, kar bi to potrjevalo. Zanimiv je tudi podatek, da k njegovi smrtni postelji ni bil poklican duhovnik, da bi umirajočemu bivšemu predsedniku podelil poslednji zakrament. Kmalu po smrti Thomasa Jeffersona je imel Tyler o njem navdušen govor, v katerem je izrazil svoje občudovanje Jeffersonovim prizadevanjem pri uveljavljanju načela ločitve cerkve in države (Steiner 1995: 95-97).

Mati **Jamesa Knoxa Polka** je bila predana prezbiterjanka, njegov ded in oče pa sta bila deista, zaradi česar lokalni prezbiterjanski duhovnik malega Jamesa ni hotel krstiti (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents). Zato Polk kljub prezbiterjanski vzgoji svoje matere nikoli ni postal formalen član prezbiterjanske cerkve. Tudi njegova žena je bila prezbiterjanka, ki je slovela po svojih nepopustljivih prepričanjih in odkriti pobožnosti.⁷² Polk pobožnosti svoje žene sicer ni dosegal, a je vseeno veljal za zelo religioznega človeka. Ko je bil star 38 let, je na enem izmed verskih prepovedov doživel konverzijo v metodistično vero in se od takrat naprej imel za metodista. Zaradi spoštovanja do svoje matere in žene je še vedno redno obiskoval prezbiterjansko cerkev, kadar pa je bila njegova žena odsotna, je hodil v lokalno metodistično cerkev. Na smrtni postelji je dal poklicati duhovnika, ki ga je pred leti spreobrnil v metodizem in ta ga je tik pred smrtjo krstil, tako da je Polk umrl kot metodist (Religious Affiliation of U.S. Presidents; Steiner 1995: 46).

Zachary Taylor je bil drugi izmed ameriških predsednikov, ki svojega mandata v Beli hiši ni pripeljal do konca, saj je umrl šestnajst mesecev po svoji inavguraciji. Steiner ni našel praktično ničesar, kar bi odkrivalo njegova verska prepričanja. V Montgomeryevi knjigi *Life of Taylor* je naveden podatek, da je bil k umirajočemu predsedniku poklican duhovnik in da je po koncu njegove molitve Taylorju odleglo ter je zaprosil za kozarec vode. Steiner meni, da nam to ne pove kaj dosti in nekoliko zlobno dodaja, da tudi zdravemu človeku marsikdaj odleže, ko duhovnik neha moliti. V omenjeni knjigi je sedem strani posvečenih Taylorjevemu značaju, a njegov odnos do vere ni omenjen. Tudi rektor 'predsedniške' episkopalne cerkve St. John's Church, ki je vodil obred na Taylorjevem pogrebu, v svojem dolgem govoru ni omenil predsednikove religije (Steiner 1995: 97). Ugibamo pa lahko, da morda ravno po zaslugi

⁷² V Beli hiši je prepovedala plesanje in kartanje (Steiner 1995: 46).

dejstva, da je Taylorjev pogreb vodil episkopalni duhovnik, Taylorju pripisujejo pripadnost episkopalni cerkvi.

Tako kot pri drugih predsednikih, ki so bili unitarci, tudi pri predsedniku **Millardu Fillmoreu** o njegovem verskem prepričanju ni nobenih dvomov. Enako kot njegova unitaristična predhodnika tudi on prihaja iz Nove Anglije. Svojo pripadnost unitaristični cerkvi je vedno jasno pokazal in si prizadeval za njen razvoj (Steiner 1995: 60-61). Bil je vnet zagovornik ločitve cerkve in države (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents).

Steiner (1995: 65-66) je pri preučevanju religije 14. predsednika ZDA prišel do zaključka, da je bil **Franklin Pierce** od nekdaj religiozen mož, katerega prepričanja so bila v skladu z verskimi dogmami tistega časa. Bil je reden obiskovalec cerkva različnih denominacij (prezbiterjanskih, kongregacionalističnih, episkopalnih), formalno pa je član cerkve postal šele nekaj let pred smrtjo, ko se je vključil v episkopalno cerkev St. Paul's Episcopal Church v Concordu. Kljub svoji religioznosti je bil precej veseljaških navad in je včasih pretiraval z alkoholom. Obljubil je, da bo, če bo izvoljen za predsednika, prenehal s pitjem in svojo obljubo je tudi držal. Preden je postal predsednik, si je kot član konstitucionalne konvencije države New Hampshire prizadeval za uveljavitev večje verske svobode v tej zvezni državi.

Tudi njegov naslednik **James Buchanan** naj bi bil od rojstva do smrti globoko veren. Njegova družina, ki je imela škotske korenine, ga je vzgajala v prezbiterjanski veri. Vse svoje življenje je redno hodil v cerkev, na stara leta je imel navado biblijo prebirati vsak dan. Finančne prispevke je namenjal vsem cerkvam, vključno s katoliško. Kljub temu je formalni pripadnik prezbiterjanske cerkve postal šele po zaključku predsedniškega mandata. Željo po vključitvi v cerkev naj bi dobil v obdobju, ko je bil predsednik, a v cerkev pred koncem mandata kljub vnetemu prepričevanju duhovnika, ki pač nima vsak dan priložnosti v svojo čredo pridobiti ameriškega predsednika, ni želel vstopiti. Dejal je, da tega ne bo storil zaradi spoštovanja do vere, saj je menil, da bi ga v primeru, da bi se cerkvi pridružil še kot predsednik, obtožili hinavščine⁷³ (Steiner 1995: 46-47). Po smrti je prezbiterjanski cerkvi zapustil čedno vsoto denarja (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents).

Številni Američani bi radi verjeli, da je bil **Abraham Lincoln**, eden največjih ameriških mitoloških junakov, sila pobožen mož. Vendar temu ni bilo tako. Čeprav je svojo ženo občasno pospremil v prezbiterjansko cerkev, katere članica je bila, je dobro znano, da sam nikoli ni bil član nobene cerkve, da ni verjel v čudeže, božanskost Jezusa in navdahnjenost biblije, da so se njegova prepričanja nagibala k deizmu in da je v mladosti napisal pamflet, v katerem je ostro kritiziral Biblijo.⁷⁴ Njegovi najbližji prijatelji poročajo, da se je iz biblije in verskih dogem včasih odkrito norčeval. Večkrat mu je bilo javno očitano, da je nevernik, česar ni nikoli zanikal,⁷⁵ čeprav je na tem področju sčasoma postajal previdnejši. Na lastni koži je namreč občutil, kakšno moč imajo cerkve, saj ga je sloves nevernika večkrat stal zmage v njegovih zgodnejših političnih tekmah, zato se je odločil, da mu tovrstni očitki ne bodo več škodovali. Poskrbel je, da njegova prepričanja niso prišla v javnost in se o veri nikoli ni pogovarjal s tujci. Njegov odnos do vere je postal stvar politike – zavedal se je pomembne povezovalne in spodbujevalne vloge, ki so jo cerkve igrale v državljanski vojni, zato si jih je prizadeval pridobiti na stran Unije. Duhovščini je izkazoval spoštovanje in naklonjenost ter jim laskal zaradi njihovega patriotizma. Zaradi spremembe v njegovem obnašanju so se pojavile govorice, da je spremenil svoja prepričanja oziroma da se je celo spreobrnil v prezbiterjansko vero. Vsi, ki so ga kolikor toliko dobro poznali, so vedeli, da je to popolna izmišljotina in da je Lincoln celo življenje do religije ohranil skeptičen in ciničen odnos⁷⁶ (Steiner 1995: 110-145).

Andrew Johnson, ki je kot podpredsednik predsedniški položaj zasedel po Lincolnovi smrti, si v svoji mladosti bržkone ni predstavljal, da bo kdaj prišel tako visoko. Izhajal je namreč iz družbenega sloja, ki mu Američani pravijo *poor white trash* (revni beli izmečki) in se je s trdim delom postopoma preko funkcij mestnega svetnika, župana, člana zakonodajnega telesa zvezne države Tennessee, člana kongresa in senatorja povzpел do podpredsedniškega

⁷³ Steiner (1995: 47) pri tem dodaja, da se v tem precej razlikuje od mnogih politikov v kasnejših obdobjih, ki jim pred vstopom v politiko za vero ni bilo mar, kasneje pa so se prikazovali kot na moč poduhovljeni.

⁷⁴ Slednjega so njegovi prijatelji, ki so se bali, da bi mu utegnil škoditi pri njegovi politični karieri, vrgli v ogenj (Steiner 1995: 111).

⁷⁵ Leta 1846, ko je kandidiral za mesto v Kongresu, je bil njegov protikandidat nek metodistični duhovnik. Lincoln ga je šel poslušat na enega izmed njegovih preporoditeljskih srečanj. Tu je omenjeni duhovnik svoje občinstvo pozval, naj vstanejo vsi, ki želijo iti v nebesa. Vsi razen Lincolna so vstali. Nato je dejal, naj vstanejo vsi, ki bi šli radi v pekel. Lincoln je zopet obsedel na svojem sedežu. Nato je duhovnik Lincolna prosil, naj prisotnim razloži, kam torej pričakuje, da bo potemtakem šel. Lincoln je odvrnil: »V Kongres!« in zapustil prizorišče (Steiner 1995: 112).

⁷⁶ Lincoln je, da bi izrazil svoje zaničevanje do doktrine večne kazni, večkrat povedal sledečo zgodnico. Cerkev so sklenile, da bodo izkoreninile razširjajočo se herezijo in so naročile svojim pastorjem, naj goreče pridigajo proti bogokletnim idejam. Neki pastor je svojo pridigo začel takole: »Bratje, med nami se je pojavila nevarna doktrina. Nekateri učijo, da bodo vsi ljudje odrešeni; toda mi, moji dragi bratje, mi upamo na boljše stvari!« (Steiner 1995: 137)

položaja. Slednjega je dobil kot nagrado, ker je med državljansko vojno edini izmed južnih senatorjev ostal zvest Uniji. Kljub temu so ga nekateri ves čas imeli za izdajalca in ga celo obtožili sokrivde pri Lincolnovem umoru. Proti njemu je bil sprožen *impeachment*, saj so mnogi želeli na njegovo mesto postaviti katerega izmed radikalnih sovražnikov Juga. Johnson se je *impeachmentu* izognil za en sam glas. Omenjeni *impeachment* pa je do neke mere zaznamoval tudi njegovo religiozno življenje (Steiner 1995: 69-71). Nekateri viri navajajo, da so bili Johnsonovi starši baptisti (Religious Affiliation of U.S. Presidents), sam pa ni bil član nobene cerkve, a je zase vedno trdil, da je veren človek. V njegovi biografiji⁷⁷ je navedeno, da je verjel v zakon pravice in da je občudoval Jezusa ter da bi se takoj pridružil cerkvi, ki bi bila brez kreda, dogem, družbenega in premoženjskega razlikovanja in bi temeljila zgolj na Jezusovi osebnosti. Vendar take cerkve ni našel. Njegova žena je bila metodistka in Johnson jo je včasih spremljal v cerkev, zato so mu nekateri pripisovali metodistično vero, pri čemer pa ne bi mogli biti dlje od resnice. Metodistična cerkev je namreč iz čisto oportunističnih razlogov podpirala *impeachment* proti predsedniku Johnsonu – v upanju, da bo predsednik odstavljen, si je obetala nagrado za svojo pomoč. Johnson je po tem dogodku nehal obiskovati metodistično cerkev ter namesto tega večkrat zavil v katoliško cerkev, ki jo je občudoval, ker, kot je dejal, ne dela razlik med bogatimi in revnimi (Steiner 1995: 69-71). Številni zgodovinarji so mnenja, da je izmed vseh predsednikov Johnsona najtežje povezati s kakšno versko skupino ali točno določeno versko filozofijo (Religious Affiliation of U.S. Presidents).

Tudi **Ulysses Simpson Grant** je bil zmotno proglašen za metodista. Nekateri viri navajajo, da je bil Grant celo življenje nominalni prezbiterjanec (Religious Affiliation of U.S. Presidents), Steiner (1995: 72) pa trdi, da ni bil član nobene cerkve in da nikoli ni bil krščen. Metodistka je bila sicer njegova žena, ki jo je Grant zvesto spremljal na verski obred. Poleg tega pa mu metodizem pripisujejo tudi zato, ker se je tik pred smrtjo okoli njega smukal nadležen metodističen duhovnik dr. Newman, ki je želel javnosti na vsak način dokazati, kako je umirajočemu predsedniku njegova prisotnost v tolažbo in oporo.⁷⁸ Vendar temu ni bilo tako. Steiner navaja izjavo Grantovega zeta, ki je bil ves čas ob umirajočem Grantu. Ta pravi, da Grant ni verjel, da ga bodo Newmanove molitve rešile in da je bil do njegovih besed popolnoma indiferenten. Njegove obiske naj bi dovoljeval zato, ker duhovnika ni želel užaliti in prizadeti svoje družine. Grant naj ne bi imel nobenih jasno opredeljenih verskih prepričanj

⁷⁷ *Life of Andrew Johnson*

⁷⁸ Duhovnik Newman je bil vsaj toliko iskren, da je priznal, kakšni so razlogi za njegovo prisotnost ob Grantovi postelji. Dejal je: »Veliki možje morda z vero ničesar ne pridobijo, zato pa vera lahko veliko pridobi z velikimi možmi«. (»Great men may gain nothing from religion, but religion can gain much from great man«.) Z drugimi besedami – želel si je reklamo za svojo cerkev in zase (Steiner 1995: 73).

in naj nikoli ne bi omenjal Jezusa oziroma javno izpovedal svoje vere. Časopis *World* navaja, da je Grant v obdobju svoje zadnje bolezni na vprašanje o svojem odnosu do religije odgovoril, da se v to ni nikoli poglobljal in da zato ne more podati mnenja ter da se mu zdi, da tako pozno v življenju nima smisla razmišljati o teologiji. Kot politik se je odločno zavzemal za ločitev cerkve in države in ni trpel klerikalnega vmešavanja v delo vlade. Nasprotoval je vsakršnemu povezovanju religije z javnim šolstvom in bil mnenja, da naj bo cerkvena lastnina obdavčena na enak način kot vsa ostala lastnina (Steiner 1995: 71-76).

Metodizem je bil v tistem času med prvimi damami ZDA očitno zelo popularen, saj je bila tudi žena **Rutherforda Bircharda Hayesa** metodistka. Načel svoje vere se je dosledno držala – v Beli hiši je prepovedala kartanje, plesanje, alkohol in preveč odprte obleke. Tako v zakonu kot tudi pri vodenju države naj bi imela prvo besedo, a na področju religije svojega moža ni mogla prepričati v svoj prav. Kljub prevladujočemu mnenju, da je bil Hayes metodist tako kot njegova žena, se po besedah svojega biografa Charlesa Richarda Williamsa nikoli ni pridružil nobeni cerkvi. V mladosti se je srečal z prezbiterjansko in episkopalno vero in se počutil kristjana v vseh bistvenih pogledih, ni pa ga posebej pritegnil kakšen točno določen kredo. Po njegovih dnevniških zapisih lahko sklepamo, da si je želel biti predvsem dober kristjan. Steiner meni, da bi ga glede na njegova verska prepričanja še najlaže uvrstili med unitarce (Steiner 1995: 77).

Religijska biografija 20. ameriškega predsednika je zelo zanimiva. **James Abram Garfield** je bil v svoji mladosti namreč pridigar cerkve Kristusovih učencev, skozi čas pa so se njegova verska prepričanja spreminjala in se v zrelejših letih približala unitarističnim. V cerkev Kristusovih učencev sta Garfielda pritegnila njegova starša, ki sta bila pripadnika te cerkve. James A. Garfield je svojo kariero začel kot šolski učitelj, a ker cerkev Kristusovih učencev nima posvečenih duhovnikov in pridigar te cerkve lahko postane vsak, ki je za to dovolj sposoben in so ga ljudje pripravljene poslušati, se je lotil tudi pridiganja. Postal je zelo popularen pridigar, a je pridiganje opustil, ko je izšla Darwinova knjiga *Izvor vrst*, ki mu je dala misliti in spodkopala njegovo vero v doktrino kreacije, kot jo uči biblija. Postal je pravnik in kasneje vstopil v politiko, kar je bila od nekdaj njegova želja. Zanimal se je tudi za znanost in začel poslušati unitaristične duhovnike ter iz verskega sektaša postal verski liberalec, ki je spoštoval vse cerkve, a mu njihove rigidne doktrine niso bile preveč blizu. Bil je brezkompromisen zagovornik absolutne ločitve cerkve in države in se zavzemal za obdavčenje cerkvene lastnine (Steiner 1995: 146-149).

O osebnih verskih prepričanjih predsednika **Chesterja Alana Arthurja** ni znanega veliko. Njegov oče je bil baptistični duhovnik, vendar njegov sin njegove vere najverjetneje ni prevzel. Za obisk cerkve se je odločil občasno in takrat je bila to največkrat episkopalna cerkev, zato prevladuje mnenje, da je bil episkopalec (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents). Ko je prebival v Beli hiši je tako kot številni predsedniki obiskoval episkopalno cerkev St. John's Church, episkopalka pa je bila tudi njegova žena. Nikoli naj ne bi prejemal obhajila in ni znano, da bi do vere čutil kaj več od običajnega spoštovanja. Ljudje, ki so ga poznali, so o njem dejali, da je bil precej veseljaške narave (Steiner 1995: 98).

Grover Cleveland je do sedaj edini ameriški predsednik, ki svojih dveh predsedniških mandatov ni opravljal zaporedoma. V mladosti je postal član prezbiterjanske cerkve, katere pastor je bil njegov oče. Kasneje v življenju ni bil najbolj vzoren vernik, saj cerkve ni redno obiskoval, bil pa naj bi tudi velik uživač življenjskih radosti. V predsedniški kampanji so mu nasprotniki očitali nezakonskega otroka, česar kljub prigovarjanju prijateljev ni zanikal, saj je bil mnenja, da se dejanja v njegovem zasebnem življenju javnosti ne tičejo. Ko je postal predsednik, je začel religiji posvečati več pozornosti, še posebej v svojem drugem mandatu, ko je zaradi gospodarske krize deželo zajel val pobožnosti. Bil je dovzeten za predloge in pritiske različnih teokratskih organizacij, ki so nanj gledale kot na svetnika. Kljub temu, da je Cleveland v zrelih letih obnovil svojo mladostno pobožnost, pa nikoli ni bil puritanec – ni se mogel upreti dobri pijači, nedelje pa je preživel na ribolovu (Steiner 1995: 47-49). Do ostalih religij je bil precej toleranten, ni pa bil naklonjen mormonizmu, a tudi pri slednjem ga je bolj kot sama vera motila poligamija (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents).

Benjamin Harrison, ki je funkcijo predsednika ZDA opravljal med obema mandatoma Groverja Clevelanda, predstavlja prelomnico v našem preučevanju religije ameriških predsednikov. Je namreč prvi predsednik ZDA, ki je bil v času izvolitve brez vsakršnega dvoma član ene izmed pravovernih cerkva tistega časa. Bilo je splošno znano, da je globoko veren prezbiterjanec in da je naklonjen predlogom cerkva, ki so v času njegove administracije v zakonodajo poskušale vnesti čimveč religioznih elementov (Steiner 1995: 49-50).

Izmed vseh ameriških predsednikov, ki jih imajo za metodiste, je **William McKinley** edini, ki je bil dejansko član metodistične cerkve in je metodistično vero javno izpovedal. V

metodizem je bil spreobrnjen že v rani mladosti na enem izmed prepovediteljskih srečanj v domačem kraju in mu ostal predan celo življenje. Metodisti so bili vsi člani njegove družine, pa tudi poročil se je z metodistko. Kljub iskreni religioznosti pa v Belo hišo z ženo nista vnesla metodističnih pravil obnašanja, kar so jima nekateri sovorniki močno očitali⁷⁹ (Steiner 1995: 150). Verjel je, da ima ameriška vlada nalogo razširjati krščansko vero in zahodno civilizacijo preostalemu svetu (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents).

Predsednik **Theodore Roosevelt** je bil tako kot njegovi starši član nizozemske reformirane cerkve (Steiner 1995: 152). Nekateri mu zaradi dejstva, da je večkrat obiskal episkopalno cerkev in da je bila njegova žena episkopalka, zmotno pripisujejo tudi episkopalno vero (Religious Affiliation of U.S. Presidents). Steiner (1995: 152) meni, da ni bil pretirano vnet vernik, saj v svojih zapisih in govorih prav nikoli ne omenja boga, nebes, Jezusa ali drugih verskih elementov. O globini njegove vere lahko morda kaj sklepamo iz njegovega nič kaj prijaznega zapisa o Thomasu Painu, ki ga na enem mestu imenuje »umazan mali ateist« (*filthy little Atheist*). Cerkevno srenjo je razbesnel, ko je kot predsednik ukazal, da se napis '*In God we trust*' ('v boga verujemo') umakne s kovancev.⁸⁰ Ko se je to zgodilo, je nastalo tako razburjenje, da je Kongres takoj odločil, da se napis na kovance vrne (Steiner 1995: 152-156).

William Howard Taft je izhajal iz unitaristične družine in bil član unitaristične cerkve. Na lastni koži je občutil, da je bilo predsedniku z unitarističnim prepričanjem pred stotimi leti precej lažje kot v njegovih časih. Oba Adamsa in Fillmore zaradi unitarizma niso imeli težav, sam pa je zaradi svojega prepričanja v predvolilnem času in med opravljanjem predsedniške funkcije večkrat naletel na neodobravanje. Čeprav šesti člen ustave ZDA eksplicitno prepoveduje verske teste za opravljanje državne službe, kaže, da se skozi leta duh verske svobode in tolerance ni krepil, temveč prej pešal, saj so verski veljaki vedno bolj zagrizeno prepričevali svoje vernike, da pomembne funkcije v državi lahko zasedejo le tisti, ki imajo 'primerne' poglede na religijo in druga vprašanja. Unitarizem, ki se po njihovem mnenju ni dosti razlikoval od ateizma, tako kot slednji nikakor ni veljal za primerno prepričanje.⁸¹

⁷⁹ Najbolj so jima zamerili, da v Beli hiši nista prepovedala strežbe alkoholnih pijač (Steiner 1995: 150).

⁸⁰ Ta pobožni napis se je na predlog takratnega finančnega ministra Salmona P. Chasea na ameriških kovancih pojavil šele leta 1864 in ni bil urejen z zakonom (Steiner 1995: 153).

⁸¹ Ravno v obdobju Taftove kandidature je v državi zopet oživelo anti-katoliško gibanje (tovrstna gibanja so se je pojavljala periodično, se nekaj časa širila in počasi zamrla). Tarča tega gibanja je zaradi svojega domnevnega katolicizma postala gospa Taft, čeprav nikoli ni imela nobene povezave s katoliško vero. Te obtožbe so Taftu do neke mere celo koristile, saj so tako razjezile predsednika Theodora Roosevelta (ki si je Tafta praktično sam

Taftov nasprotnik v predsedniški tekmi je bil William Jennings Bryan, ki je Američane goreče prepričeval, da za predsednika ne morejo imeti človeka, ki ne verjame v deviško spočetje Jezusa in v njegovo božanskost. Najbolj je bil nad Taftom ogorčen Billy Sunday, eden izmed najbolj slavnih evangelistov tistega časa, ki je v vseh svojih pridigah unitaristično cerkev proglasil za hudičevo delo.⁸² Ko so ga nekoč opozorili, da bi bilo bolje, ko bi nekoliko omilil svoje izjave, saj je trenutni predsednik ZDA unitarec, je menda izjavil: »K vragu s predsednikom Taftom!«⁸³ Taft svojih verskih prepričanj nikoli ni postavljajl v ospredje in je bil kot posebljena strpnost prijazen do vseh denominacij (Steiner 1995: 61-64).

Predsednik **Woodrow Wilson** izhaja iz zelo verne prezbiterjanske družine. Njegov oče in njegov dedek po materini strani sta bila duhovnika, duhovnik pa je bil tudi njegov stric, ki pa je bil zaradi svojega navdušenja nad evolucijsko teorijo prisiljen cerkev zapustiti⁸⁴ (Steiner 1995: 51). Predsednik Willson je bil celo življenje globoko veren član prezbiterjanske cerkve (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents), ki jo je z družino redno obiskoval, kljub temu pa ni veljal za puritanca (Steiner 1995: 52). Pogosto je prebiral biblijo, še posebno na stara leta. Njegovi verski pogledi naj bi prispevali k njegovemu odločnemu zavzemanju za svetovni mir (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents).

O verskih prepričanjih predsednikov, ki so v Beli hiši prebivali med obema vojnama, ni dosti napisanega. **Warren Gamaliel Harding** je bil član baptistične cerkve, za katero je nekoč izjavil, da je najbolj liberalna cerkev na svetu (Steiner 1995: 157).

Po smrti ga je na predsedniškem mestu nasledil podpredsednik **Calvin Coolidge**, ki do takrat ni bil član cerkve. Ko je postal predsednik, se je pridružil kongregacionalistični denominaciji (Steiner 1995: 158). Ugibamo lahko, da je k temu izboru nekaj prispevalo tudi dejstvo, da izhaja iz zvezne države Massachusetts.

Herbert Clark Hoover je bil rojen v družini s kvekerskimi koreninami. Zgodaj mu je umrla mati, zato ga je vzgajal stric. Ta je v mestu Newburg v zvezni državi Oregon ustanovil

izbral za svojega naslednika), da je na javnost naslovil ogorčeno pismo, v katerem je Američane pozval naj nehajo mešati vero in politiko in naj se spomnijo, da ustava prepoveduje verske teste (Steiner 1995: 62).

⁸² »born in hell« (Steiner 1995: 62)

⁸³ »To hell with President Taft« (Steiner 1995: 62).

⁸⁴ Nek fundamentalist je nekoč predsednika Wilsona vprašal, ali tudi on verjame v evolucijo tako kot njegov stric. Wilson mu je odvrnil: »Seveda, tako kot vsak izobražen in inteligenten človek verjamem v organsko evolucijo. Preseneča me, da dandanes kdo sploh še sprašuje kaj takega« (Steiner: 1995: 51).

kvekersko akademijo, ki jo je kasneje obiskoval mladi Hoover. Hoover je občasno hodil v kvekersko cerkev, v svojih javnih izjavah pa svoje religioznosti ni z ničemer pokazal. Njegov nasprotnik v tekmi za predsedniški stolček je bil guverner Alfred E. Smith, ki je bil katoliške vere. Čeprav sta obe strani zatrjevali, da v kampanjo ne bosta vnašali religijskih vprašanj, so bila le-ta osrednja tema predvolilnega boja. Hoover je premočno zmagal – pobral je 444 od 531 elektorskih glasov in bil poražen v samo osmih zveznih državah. Na teh volitvah južne države prvič po petdesetih letih niso glasovale enotno, za kar naj bi bile razlog predvsem debate okrog religijskih vprašanj (Steiner 1995: 158). Predvidevamo lahko, da v tistih časih politiki katoliške veroizpovedi niso imeli velikih možnosti za izvolitev.

Franklin Delano Roosevelt in njegova žena sta bila člana episkopalne cerkve, predsednik pa je bil tudi član župnijskega odbora. Kljub temu naj bi cerkev obiskoval redkeje kot nekateri predsedniki, ki niso bili člani cerkve, v svojih govorih pa se je dosledno izogibal vpletanju verske tematike. Duhovščini se je zameril, ker je zagovarjal razveljavitev 18. amandmaja⁸⁵ k zvezni ustavi ZDA, kar je precej zavrlo politično aktivnost cerkva (Steiner 1995: 66-67).

Harry Truman izvira iz baptistične družine; goreči baptisti so bili njegovi starši in stari starši po obeh straneh in že v mladosti je postal član baptistične cerkve. Mati ga je učila brati s pomočjo družinske biblije, tiskane s posebno velikimi črkami. Ker je v mladosti zelo slabo videl, je bila to edina knjiga, ki jo je zmožal brati in do svojega dvanajstega leta jo je prebral kar dvakrat. Zato ga je odlikovalo veliko poznavanje biblije, njegovo najljubše biblično besedilo pa je bila Pridiga na gori (Mt: 5-7), za katero je dejal, da mu pomeni način življenja. Bil je religiozen človek. Iz njegovih dnevniških zapisov je razvidno, da je bila zanj molitev zelo pomembna in da mu je pomagala pri soočanju s predsedniškimi težavami. Nekoč je zapisal, da se stvari odvijajo tako dobro, da ne ve kaj naj si misli in da je verjetno temu tako, ker ga skozi življenje vodi Bog. Njegova baptistična vzgoja se je odražala tudi v njegovi socialni politiki⁸⁶ - vneto se je zavzemal za pravice črnškega in delavskega prebivalstva ter opozarjal na pohlep velikih korporacij (Stassen 1999).

⁸⁵ Gre za amandma, ki na ozemlju ZDA prepoveduje proizvodnjo, prodajo in transport alkoholnih pijač ter tudi njihov uvoz in izvoz (18. amandma k zvezni ustavi ZDA). Kot rezultat vztrajnih prizadevanj prohibicijskega gibanja, ki se je pojavilo po koncu državljanske vojne, je bil sprejet decembra leta 1917 (Notes on the Amendments: 18th Amendment). Leta 1933 je bil z 21. amandmajem razveljavljen, saj ga je vse več ljudi čutilo kot omejevanje osebne svobode, ki so ga narodu vsilili verski moralisti (Notes on the Amendments: 21st Amendment).

⁸⁶ Baptistične cerkve so urejene demokratično, brez škofov in hierarhije, saj baptisti poudarjajo enakopravnost vseh ljudi in se zavzemajo za pravice preprostega človeka. Zato se za razliko od bolj aristokratskih prezbiterskih in episkopalnih cerkva vanje vključuje veliko delavskega in kmečkega prebivalstva (Stassen 1999).

Znano je, da je bil **Dwight David Eisenhower** vzgojen v intenzivno religioznem okolju Jehovih prič, ki sta jim pripadala oba starša. Ko je odrasel, se je tako kot vsi njegovi bratje od jehovcev oddaljil in si zelo prizadeval, da bi prikril svojo povezanost z njimi. Odkrito je nasprotoval nekaterim najpomembnejšim aspektom njihove vere, čeprav so nekatere vrednote nauka njegove mladosti nanj najverjetneje vplivale vse življenje (Religious Affiliation of U.S. Presidents). V začetku svojega predsedniškega mandata⁸⁷ je vstopil v prezbiterjansko cerkev (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents).

John Fitzgerald Kennedy je bil prvi in do sedaj tudi edini ameriški predsednik katoliške vere. Njegov katolicizem je v predsedniški tekmi dvignil veliko prahu in naj bi ga stal okoli dva milijona volilnih glasov (Plotz 2000), saj je bil strah pred papeško nadvlado in vatikanskim ogrožanjem ameriške verske svobode tudi leta 1960 v ZDA še vedno prisoten. Kennedy je ameriškemu ljudstvu javno zagotovil, da njegove obveznosti do katoliške cerkve nikakor ne bodo ogrožale njegovega spoštovanja ameriške ustave in poudaril, da verjame v absolutno ločitev cerkve in države (Kerry, the Catholic), Casanova pa navaja, da je, preden je stopil v Belo hišo, moral opraviti pogovor s protestantskimi pastorgi (Smrke 1995: 36). Kennedyeva nominalna pripadnost katoliški cerkvi v ničemer ni sporna, glede na namigovanja o njegovih pogostih skokih čez plot pa je vprašljivo, kakšna je bila njegova resnična predanost katoliški veri.

Predsednika **Lyndona Baines Johnsona** je mati vzgajala v baptistični veri, a je kmalu spoznal, da so njegova prepričanja bližje nauku cerkve Kristusovih učencev. Pridružil se ji je pri svojih petnajstih letih na enem izmed preporoditeljskih srečanj, ki jih je omenjena cerkev organizirala v bližini njegovega doma, ter ji ostal zvest celo življenje. Poleg cerkve svoje denominacije je pogosto obiskoval tudi druge cerkve – episkopalne (episkopalka je bila njegova žena), katoliške in luterantske. Znan je bil po tem, da je za ponazoritev svojih besed pogosto uporabljal citate iz biblije⁸⁸ (Religion and President Johnson).

Richarda Milhousa Nixona je mati vzgojila v kvekerski veri in upala, da bo postal kvekerski misijonar (Richard Nixon). Kljub govoricam, da je Nixon odraščal v skladu s strogimi

⁸⁷ 1. februarja 1953 (God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents).

⁸⁸ Njegov najljubši citat je bil iz Knjige preroka Izaija (1:18): »Pridite, pravdajmo se, govori Gospod.« (Religion and President Johnson)

kvekerskimi načeli, temu najverjetneje ni bilo tako, saj je njegova družina spadala med kalifornijske evangelijske kvekerje, ki ne živijo popolnoma v skladu z načeli prvotnih angleških in prvih ameriških kvekerjev. Nekatero skupino kvekerjev, predvsem iz zahodnega dela ZDA, so se namreč čez čas precej poenotile z dominantnimi protestantskimi denominacijami ter vzpostavile cerkveno hierarhijo in strukturirane obrede, do določene mere pa so ti kvekerji opustili tudi nekatera druga tradicionalna kvekerska prepričanja kot so strpnost, prizadevanje za enakost, nenasilje in dosleden pacifizem. Kvekerji z zahodne ameriške obale so tudi precej bolj konzervativni kot izvorni in današnji vzhodni ameriški kvekerji. Glede na povedano bi lahko Nixona na nek način kljub njegovim ne najbolj pacifističnim dejanjem šteli za pripadnika kvekerjev (Briggs), čeprav med svojo politično kariero kvekerske vere ni prakticiral (Richard Nixon).

Gerald Ford, ki je predsedniško mesto zasedel po Nixonovem odstopu in je edini ameriški predsednik, ki ni bil nikoli izvoljen,⁸⁹ je bil po navedbah različnih virov episkopalec. Ker je pomiloštil bivšega predsednika Nixona in tako slednji zaradi afere Watergate ni utrpel hujših posledic, se je ljudem zelo zameril, zato velja za enega najšibkejših republikanskih predsedniških kandidatov (Heineman 1998: 59). Pomemben razlog za njegov poraz v predsedniški tekmi proti Jimmyu Carterju pa Heineman (1998: 80, 89) pripisuje tudi dejstvu, da v svoji predsedniški kampanji ni storil ničesar, da bi pridobil glasove najkonzervativnejših verskih skupin v ZDA.

Jimmy Carter je prvi ameriški predsednik, ki je ameriške evangelijske navdušil z izpovedjo o *born-again* izkušnji in svojimi evangelijskimi prepričanji (Religious Affiliation of U.S. Presidents). Izhaja iz družine z dolgo baptistično tradicijo in tudi sam je bil vrsto let dejaven in predan član *Southern Baptist Convention*, ki je ena izmed najkonzervativnejših ameriških denominacij. Omenjeno denominacijo, ki je z 16 milijoni člani največja protestantska denominacija v ZDA, že več let pretresajo notranji spori med konzervativnejšo in zmernejšo strujo (Examples of news articles about Jimmy Carter leaving the Southern Baptist Convention). Carter prihaja iz zvezne države Georgia, kjer so cerkve *Southern Baptist Convention* precej bolj liberalne kot drugod. Bivši predsednik, ki ga imajo nekateri konzervativnejši člani denominacije zaradi njegovega zanikanja nezmotljivosti biblije in nekaterih drugih temeljnih doktrin za heretika (Jimmy Carter leaves the Southern Baptist

⁸⁹ Na tem mestu bomo pustili ob strani vprašanje o tem, ali je bil G.W. Bush izvoljen na predsedniški položaj ali ne.

Convention – Again), si je dolgo neuspešno prizadeval pomiriti sprti strani znotraj denominacije in je leta 1993 z ženo Rosalynn izrazil podporo zmernejši skupini. Oktobra 2000 pa je med versko javnostjo odjeknila novica, da se bivši predsednik po 65 letih odreka članstvu v *Southern Baptist Convention*, ker meni, da njegova prepričanja niso v skladu z njenim rigidnim kredom (Examples of news articles about Jimmy Carter leaving the Southern Baptist Convention). Carterja ljudje zaradi njegove zveze z evangelijskim krščanstvom pogosto primerjajo s sedanjim predsednikom Bushem, pri čemer največkrat pridejo do zaključka, da je bil Carter veliko bolj rezerviran do javnega izkazovanja svoje vere in da je odločno zagovarjal ločenost države in cerkve (Religion in the White House: Then and Now).

Tako kot njegov predhodnik na predsedniškem položaju, se je tudi **Ronald Wilson Reagan** proglasil za evangelijsca z *born-again* izkušnjo (Ronald Reagan Facts) in je pred prihodom Georgea Busha mlajšega med konzervativnimi kristjani veljal za najbolj priljubljenega predsednika (Kengor 2003). Njegov oče je bil nominalni katolik, mati, ki je imela nanj velik vpliv, pa pobožna fundamentalistična protestantka (Lott 2004). Pri enajstih letih je postal član cerkve Kristusovih učencev in bil v svojih najstniških letih v cerkvi zelo aktiven ter se tudi odločil študirati na kolidžu pod okriljem svoje denominacije (Scholar says Ronald Reagan's religion was strongly evident, but ambiguity remains). V odraslih letih se je od religije svoje mladosti oddaljil, Paul Kengor, avtor njegove religijske biografije,⁹⁰ pa je mnenja, da so se določeni aspekti vere Kristusovih učencev jasno odražali v njegovi politiki (Lott 2004). Od leta 1963 je v Los Angelesu obiskoval cerkev prominentne presbiterjanske evangelijske kongregacije Bel Air Presbyterian Church, katere uradni član je postal po koncu predsedniškega mandata (Ronald Reagan Facts). V času, ko je bil predsednik, cerkve ni redno obiskoval. Kengor trdi, da je bilo temu tako, ker naj bi Reagan do boga čutil zelo osebni odnos in za molitev ni potreboval cerkve, drug razlog za njegovo odsotnost iz cerkve pa naj bi bil strah pred ponovnim atentatom⁹¹ oziroma preveliki varnostni ukrepi, ki naj bi ob Reaganovi prisotnosti v cerkvi motili obred (Lott 2004). Po koncu predsedniškega mandata naj bi cerkev spet obiskoval bolj pogosto (Scholar says Ronald Reagan's religion was strongly evident, but ambiguity remains).

George Herbert Walker Bush, oče sedanjega predsednika ZDA, je po verskem prepričanju episkopalec. Njegova žena Barbara je presbiterjanka in ko sta živela v teksaškem mestu

⁹⁰ Gre za knjigo *God and Ronald Reagan : A Spiritual Life*.

⁹¹ Na predsednika Reagana je bil v začetku njegovega prvega mandata (30. marca 1981) izveden poskus atentata (The Presidents of United States).

Midland je družina Bush obiskovala tamkajšnjo presbiterjansko cerkev, v kateri je George H.W. Bush opravljal funkcijo diakona. Leta 1959 se je Bush z družino preselil v Huston (George W. Bush: Running on his faith) in z ženo sta postala člana episkopalne cerkve St. Martin's Episcopal Church. Bush starejši je bil član župnijskega odbora te cerkve, sedaj pa je aktiven v župniji St. Ann's Episcopal Church v Kennebunkportu v zvezni državi Maine (Biography of George Herbert Walker Bush). Geogra H.W. Busha opisujejo kot ne pretirano duhovnega človeka, George Bush mlajši pa meni, da temu ni tako in da ljudje tak vtis o njegovem očetu dobijo zato, ker o svoji veri ne govori veliko (George W. Bush: Running on his faith).

William Jefferson Clinton zase trdi, da je veren kristjan, ki ceni družinske vrednote, toda njegova liberalna politika predvsem pa njegovi spolni škandali so pri konzervativnih kristjanih vzbudili ogorčenje in nezaupanje v iskrenost njegove vere (Majdali 1999). Kljub temu religijski komentatorji menijo, da je Clinton religiozen človek (Religion in the White House: Then and Now). Vzgojen je bil v baptistični veri (Majdali 1999) in je član Southern Baptist Convention (Southern Baptist Convention). V mladosti je obiskal eno izmed prepovedilskih kampanj Billya Grahama in postal njegov občudovalec. V času študija so se njegova verska čustva nekoliko ohladila, po težavah v karieri in zasebnem življenju, ki jih je imel kot guverner Arkansasa, pa je obnovil svoja duhovna iskanja in začel poglobljeno prebirati biblijo, pridružil se je cerkvenemu zboru in se odpravil na romanje v Izrael. V obdobju, ki ga je preživel v Beli hiši, naj bi večkrat prebiral biblijo in molil. V Washingtonu je redno obiskoval metodistično cerkev (metodistka je njegova žena Hillary (Paulsen 2001)) in se občasno posvetoval z nekaterimi vodilnimi evangelijskimi verskimi voditelji (Majdali 1999). Vešč je biblijske retorike, ki jo je večkrat vnesel v svoje predsedniške govore, pa tudi evangelijsko krščanstvo mu ni tuje, a evangelijski nad njim kot predsednikom večinoma niso bili navdušeni. S predsednikom se niso strinjali glede številnih pomembnih družbenih vprašanj, poleg tega pa naj bi se Clintonova administracija stikom z evangelijski izogibala (Religion in the White House: Then and Now).

4. GEORGE W. BUSH IN RELIGIJA

4.1. RELIGIJSKA BIOGRAFIJA GEORGEA W. BUSHA

George W. Bush je bil rojen 6. julija 1946 v New Havenu v Connecticutu, svojo mladost pa je preživel v Teksasu (The Presidents of the United States). Busheva družina je bila verna tako kot večina teksaških družin in pri tem v ničemer ni izstopala (Rosin 2000). Busheva mati Barbara je presbiterjanka (George W. Bush: Running on his faith) in je otroke vzgajala v duhu krščanskih vrednot,⁹² Bushev oče je episkopalec (Rosin 2000). V Midlandu v Teksasu, kjer je v petdesetih letih Bush preživel svoje zgodnje otroštvo, je s starši obiskoval presbiterjansko cerkev, kasneje, v svojih najstniških letih, pa je bil deležen episkopalne verske vzgoje. Leta 1959 se je družina Bush namreč preselila v Houston in starša sta vstopila v tamkajšnjo episkopalno cerkev. Bush priznava, da v mladosti ni bil pogost obiskovalec cerkve, še posebej ne v študentskih letih (George W. Bush: Running on his faith). Njegova žena Laura je metodistka in po krstu njunih hčerk dvojčic je Bush opustil svoje staro članstvo v presbiterjanski cerkvi ter se ji pridružil v *United Methodist Church* (UMC) (Rosin 2000).

Preobrat v Bushevem duhovnem življenju se je zgodil v času njegove vrnitve v Midland v sedemdesetih letih, to je v obdobju, ko je mesto doživljalo pravi naftni razcvet. V letih med 1973 in 1981 je vsak petinštirideseti prebivalec Midlanda zaradi odkritja nafte postal milijonar. Toda George W. Bush ni bil med njimi. Njegovemu podjetju *Arbusto* nikakor ni uspelo najti naftnega izvira, zato je po Teksasu krožila šala, da bi bilo bolje, če bi se imenovalo '*Arbusted*', kar pomeni nekaj takega kot 'propadlo zaradi pijančevanja'.⁹³ Bushev klan je bil znan po uspešnih politikih in pod pritiskom te tradicije je George W. leta 1978 poskušal priti v kongres, a je na volitvah izgubil proti demokratskemu protikandidatu, zaradi česar je bila njegovi javni podobi propadlega naftarja dodana še oznaka neuspešnega politika. Ko je bilo za nameček sredi osemdesetih v Midlandu konec zlate naftne dobe in je mesto, v katerem so se bankroti kar vrstili, zajel črn oblak napetosti in strahu pred prihodnostjo, se je Bush vse pogosteje po tolažbo zatekal k alkoholu, ki je bil tudi pred tem njegov redni spremljevalec (Carnes 2000). Krizna leta Midlanda so nekatere njegove prebivalce spodbudila

⁹² Bushev prijatelj iz otroštva Joe O'Neill se spominja, da je bila Barbara Bush še prav posebej občutljiva na preklinjanje in v hiši ni dovolila nobenih grdih besed (Rosin 2000).

⁹³ V angleščini glagol *to bust* pomeni razbiti, prelomiti, uničiti, propasti, pijančevati (Grad, Škerlj, Vitorovič 1990: 109).

k iskanju novega smisla v življenju. V tem obdobju se je pet njegovih poslovnih prijateljev na pobudo svojih žena v Kaliforniji vključilo v skupino za študiranje biblije z imenom *Community Bible Study* (CBS) in ko so se vrnil v Midland, so k sodelovanju pritegnili še druge, med njimi tudi Busha. Vsak torek po službi se je tako skupina moških zbrala v prostorih lokalne prezbiterjanske cerkve, kjer so se razvrstili v skupine po deset in se pod vodstvom enega izmed njih posvečali podrobnemu branju biblije. Glavni cilj teh druženj je bil spodbuditi sodelujoče, da bi se začeli odkrito pogovarjati o svojih intimnih občutjih. Bush sprva ni kazal pretiranega navdušenja za javno razpravljanje o svojih religioznih čustvih ter je veljal za klovna skupine. Sčasoma pa so ljudje, ki so ga obkrožali, začeli opazovati spremembe v njegovem obnašanju – postal je resnejši, manj sarkastičen in v običajnem pogovoru je pogostokrat omenjal Jezusa. Njegovi najbližji so dejali, da je postal popolnoma spremenjen človek (Rosin 2000).

Najbolj pa naj bi Bushev duhovni razvoj zaznamoval pogovor z Billyem Grahamom leta 1985. Graham je kot dolgoletni prijatelj Bushevega klana z družino Bush pogosto preživel počitnice v njihovi družinski hiši v Mainu. Na pobudo Busha starejšega je Graham nekega večera z mlajšimi člani družine Bush razpravljal o duhovnih vprašanjih. Bush je ta dogodek opisal kot »eno najbolj vznemirljivih noči, kar jih kdaj je preživel v svojem življenju«. Ko sta se kasneje z Grahamom sama pogovarjala na plaži in ga je slavni evangelist vprašal, ali je pomirjen z bogom, je Bush odvrnil: »Ne, toda rad bi bil«. Na tem srečanju naj bi po Bushevih besedah Billy Graham »zasejal seme v njegovo dušo« in »utrdir njegovo vero v Jezusa«. Nekaj mesecev po tem srečanju mu je uspelo, da je popolnoma opustil pijačo, prenehal pa je tudi s kajenjem (Rosin 2000).

G.W. Bush o teh dogodkih pravi, da so mu spremenili življenje. Pri štiridesetih letih je doživel versko in osebno spreobrnitev – iz nominalnega kristjana je postal predan *born-again* vernik, s pomočjo vere pa mu je uspelo opustiti slabe navade ter poiskati pravo smer v življenju (Wallis). Pravi, da je njegovo srce predano Jezusu (Singer 2004: 91) in da je Jezusa sprejel za svojega odrešenika (Rosin 2000).

Njegova religiozna transformacija se ne bi mogla zgoditi v boljšem času. Leta 1987 je potekala predsedniška volilna kampanja njegovega očeta in njegov volilni štab je skrbelo veliko število evangelijskih republikancev, ki so se zbirali okoli njegovega protikandidata

Pata Robertsona.⁹⁴ George W. je dobil zadolžitev, da skupaj z Dougom Weadom, članom štaba, ki je imel dobre stike z evangelijski, čimveč verskih konzervativcev pridobi na stran Busha starejšega. Wead je bil s svojim sodelavcem izjemno zadovoljen, saj, kot se je izrazil, Bushu mlajšemu ni bilo potrebno na dolgo in široko razlagati, kaj pomeni *born-again*. Wead in Bush sta potovala po zveznih državah in se srečevala s stotinami verskih voditeljev, ki jih je Bush starejši bolj ali manj ignoriral, Bush mlajši pa jih je s svojo poduhovljenostjo čisto navdušil in očetu pridobil pomembne volilne glasove. V tem obdobju je G.W. Bush navezal stike in se spoprijateljil s številnimi vplivnimi verskimi voditelji ter se naučil komunicirati z religioznimi političnimi desničarji (Rosin 2000).

To je izkoristil tudi v svoji osebni karieri, ki se je začela strmo vzpenjati. Kot manager baseballskega kluba *Texas Rangers* si je finančno opomogel, leta 1994 pa je s sloganom v podporo teksaških vrednot (»Take a stand for Texas values!«) zmagal na volitvah za guvernerja Teksasa in bil štiri leta kasneje ponovno izvoljen na isti položaj. Predvsem v svojem drugem guvernerskem mandatu se je obkrožal s priznanimi teksaškimi pastorgi ter na posvete vabil evangelijske verske voditelje iz različnih koncev ZDA (Carnes 2000).

Tudi njegova odločitev, da kandidira za ameriškega predsednika, je povezana z njegovo globoko religioznostjo. Bush pravi, da ga je v kandidaturo prepričal »božji klic«, ki ga je zaslišal, ko je leta 1999 tik pred svojo drugo inavguracijo za guvernerja Teksasa v metodistični cerkvi v Austinu poslušal pastorka Marka Craiga, ki je ogovoril o Mojzesovi negotovosti ob tem, ko ga je Bog izbral, da izraelsko ljudstvo popelje v obljubljeno deželo. Sam je ravno med pridigo razmišljal o svoji kandidaturi za Belo hišo, v katero ni bil povsem prepričan (Kengor 2003), ko pa je slišal pastorka govoriti o Mojzesu, je začutil, da mu bog posreduje odgovor na lasten dvom in da želi, da kandidira za predsednika (Carnes 2000). Svojo pred-predsedniško avtobiografijo je poimenoval po svoji najljubši verski himni *A Charge to Keep*, katere avtor je brat začetnika metodizma Charles Wesley in govori o tem, da je potrebno slaviti boga in napeti vse svoje sile, da izpolniš njegovo voljo oziroma nalogo, za katero si bil poklican⁹⁵ (Kengor 2003). V njegovi guvernerski pisarni je visela tudi slika z

⁹⁴ V volilni kampanji Busha starejšega je sodeloval tudi Jerry Falwell, ki pa je bil precej razočaran nad pomanjkanjem religioznosti pri svojem predsedniškem kandidatu. Ko je G.H. Bush nekoč izjavil, da se mu zdi grozno predstavljati, da dober musliman ne gre v nebesa samo zato, ker ni sprejel Jezusa, je Falwell prebledel in rekel: »Ne morem verjeti, da podpiram tega človeka.« (Rosin 2000)

⁹⁵ Omenjena himna se glasi takole: »A charge to keep I have, a God to glorify, a never dying soul to save, and fit it for the sky. To serve the present age, my calling to fulfil, o may it all my powers engage, to do my Master's will!« (Singer 2004: 90)

istim naslovom in Bush pravi, da sta bili slika in himna vir navdiha zanj in njegove uslužbenke, saj govorita o smislu in smeri (George W. Bush in *A Charge To Keep*).

Med konzervativnimi krščanskimi volivci je požel tak uspeh, kot ga ni zabeležil še noben predsedniški kandidat pred njim. Prekosil je celo Ronalda Reagana, ki je do takrat med konzervativci veljal za najbolj priljubljenega predsednika. Zanj je volilo kar 80 odstotkov izmed tistih Američanov, ki se opredeljujejo kot »religiozna desnica«, 63 odstotkov izmed tistih, ki obiskujejo cerkev večkrat na teden in 57 odstotkov izmed tistih, ki obiskujejo cerkev vsaj enkrat tedensko. Nasprotno je za Ala Gora volilo 61 odstotkov izmed tistih volivcev, ki nikoli ne gredo v cerkev⁹⁶ (Kengor 2003).

4.2. V KAJ VERUJE GEORGE W. BUSH?

Ko so v intervjuju za U.S. News Busha vprašali, kako bi opisal svojo vero, je odgovoril:

Sem metodist. Sem aktiven član cerkve. Obiskujem cerkev, rad imam cerkev, poslušal sem dobre pridigarje in tudi malo manj dobre pridigarje. Obožujem himne, biblijo berem vsak dan. Imam Enoletno biblijo,⁹⁷ ki jo vsako drugo leto celo preberem. V vmesnih letih pa si izbiram različne dele iz biblije. Vsak dan molim. V strukturi mojega življenja religija igra pomembno vlogo. Religijo razumem kot potovanje. In popolnoma se zavedam, da sem grešnik, prav tako kot vi.⁹⁸

V omenjenem intervjuju izvemo, da G.W.Bush verjame, da je Jezus umrl na križu, da bi plačal za človeške grehe. Prepričan je, da Nova zaveza popolnoma jasno in pravilno razlaga določene stvari. Verjame v kreacionizem in meni, da bi bilo prav, da bi se otroci v šoli učili, da obstaja več teorij o tem, kako je nastal svet ter ob tem poudarja, da je religija veliko starejša od darvinizma. Vprašanje, ali gredo Judje lahko v nebesa, se mu zdi kontroverzno, vendar pravi, da on ni poklican, da odloča o tem, kdo bo šel v nebesa in kdo v pekel.⁹⁹ Pornografija je po njegovem mnenju družbeno zlo. Na novinarjevo vprašanje, ali se ima za

⁹⁶ Zanimivo je, da je pred volitvami Bush vztrajno opozarjal, da ni dobro, da se volivci odločajo na podlagi religioznosti kandidatov in da volijo za tistega, ki je bolj religiozen (George W. Bush: *Running on his faith*).

⁹⁷ *One-Year Bible* (George W. Bush: *Running on his faith*)

⁹⁸ »I'm a Methodist. I'm an active church member. I have been so—I mean, I attend church, I like church, I like—I've heard great preachers, I've heard not-so-great preachers. I love the hymns, I read the Bible daily. I am this year. Generally what I've done is I've got what's called the One-Year Bible, by Tyndale, and I read it every other year all the way through. And in the off years I'll pick and choose different parts of the Bible. I pray on a daily basis. I've got a structure to my life where religion plays a role. I understand religion is a walk, it's a journey. And I fully recognize that I'm a sinner, just like you.« (George W. Bush: *Running on his faith*)

⁹⁹ Na drugem mestu izvemo, da Bush verjame, da gredo lahko v nebesa le tisti, ki sprejmejo Jezusa (Rosin 2000). Pri odgovarjanju na vprašanja o tem, komu so po smrti namenjena nebesa, se Bush drži nasveta, ki mu ga je nekoč dal Billy Graham: »Ne igray se boga.« (George W. Bush: *Running on his faith*)

evangelijca, je odgovoril pritrdilno, čeprav je dodal, da ne ve, kako točno definirati pojem evanglijec. Meni, da ZDA ni potrebno sprejemati kot družbo relativizma in da so evangelijska in duhovna gibanja v Ameriki zelo močna, kar je eden najbolj obetajočih znakov za 21. stoletje. Prepričan je, da je religija eden izmed pomembnih dejavnikov, ki naredijo človeka za dobrega predsednika, saj ti pomaga doseči določeno potrpljenje in disciplino (George W. Bush: Running on his faith).

Poleg tega, da se Bush sam opredeljuje za metodista, so z njegovo pripadnostjo metodistični veri skladna tudi številna njegova prepričanja in načini izražanja religije; predvsem *born-again* izkušnja, vera v odrešitev preko sprejemanja Jezusa, poudarjanje prave smeri v življenju in verske himne so tipični elementi metodizma, kot ga je učil John Wesley in so ga na preporoditeljskih shodih pridigali ameriški metodistični pastori (Haskins 1992). Vendar nekateri pripadniki *United Methodist Church* nad dejstvom, da je predsednik Bush član njihove cerkve, niso najbolj navdušeni in poudarjajo, da se nekatera Busheva stališča razlikujejo od stališč njihove denominacije ter da so predvsem njegovi politični pogledi bližje konzervativni baptistični denominaciji *Southern Baptist Convention* (Paulsen 2001). UMC sodi med zmerne ameriške denominacije (Albanese 1992: 139), ki ni najbolj naklonjena javnemu čustvenemu izražanju vere (Rosin 2000). Z Bushem se razhaja glede nekaterih najbolj izpostavljenih družbenih vprašanj kot so smrtna kazen, homoseksualnost in splav. UMC odločno nasprotuje smrtni kazni (The United Methodist Church – Death Penalty), medtem ko Bush slovi po tem, da je podpisal več nalogov za usmrtitev kot katerikoli sodobni ameriški guverner, ko pa je bil izvoljen za predsednika, je ponovno vzpostavil smrtno kazen na zvezni ravni, ki ni bila v uporabi že 38 let (Singer 2004: 45). UMC se zavzema za pravice homoseksualcev (The United Methodist Church – Equal Rights Regardless of Sexual Orientation), Bush pa je na drugi predsedniški debati z Alom Goreom izjavil, da »je zakon sveta institucija med moškim in žensko«,¹⁰⁰ kot predsednik pa ni pokazal nobenega zanimanja za pobudo, da bi pravno zaščitili pravice homoseksualnih parov na nekaterih področjih (Singer 2004: 105). Splav UMC obžaluje, vendar ga ne prepoveduje in ne postavlja posebnih pogojev za njegovo sprejemljivost (The United Methodist Church – Abortion), za Busha pa je splav sprejemljiv samo v primeru incesta, posilstva in kadar je ogroženo življenje matere¹⁰¹ (George W. Bush on Abortion). Nenazadnje pa je UMC tudi jasno izrazila svoje nasprotovanje (Singer 2004: 207) in zaskrbljenost glede vojne v Iraku (The United Methodist

¹⁰⁰ »I think marriage is a sacred institution between man and a women.« (Singer 2004: 105)

¹⁰¹ Tako UMC kot Bush pa nasprotujeta splavu v pozni nosečnosti (*partial-birth abortion*) (George W. Bush on Abortion in The United Methodist Church – Abortion).

Church – Iraq). Po drugi strani pa se v UMC zavedajo, da kar veliko njihovih članov, predvsem tistih iz južnih zveznih držav, deli Busheva prepričanja glede omenjenih vprašanj in da se denominacija sooča s resno krizo identitete (Paulsen 2001).

Singer (2004: 97, 201) meni, da Busheve izjave o veri dajejo o njem vtis človeka, ki nekritično sprejema navade in prepričanja okolja, ki ga obdaja. Nima konsistentnega sistema verovanj, ki bi dosledno sledil neki osnovni logiki; versko-etične utemeljitve njegovih stališč in dejanj so lahko popolnoma različne in si včasih celo nasprotujejo. Izgleda, kot da mu je preprosto popolnoma jasno in samo po sebi umevno, kaj je dobro in kaj slabo in to sprejema kot univerzalno resnico.

4.3. RELIGIJA V ŽIVLJENJU IN DELU 43. PREDSEDNIKA ZDA

Svojo versko predanost Bush izkazuje tudi v vlogi prvega človeka ZDA. Vsak dan začne z molitvijo, z molitvijo odpre sestanke kabineta, v Beli hiši organizira prebiranja biblije¹⁰² ter religijo vnaša v svoje javne nastope in politične odločitve (Singer 2004: 91).

4.3.1. Sočutni konzervatizem in državno financiranje verskih organizacij

V svojem inavguralnem govoru je Bush jasno nakazal svojo politično filozofijo, ki jo je poimenoval 'sočutni konzervatizem' (*compassionate conservatism*) (President George W. Bush's Inaugural Address). Izraz sočutni konzervatizem si je sposodil pri Marvinu Olaskyju, profesorju novinarstva na University of Texas v Austinu in uredniku nacionalnega krščanskega tednika *World*, ki se poročanja loteva iz biblične perspektive¹⁰³ (Marvin Olasky – Biography). Olasky je v poznih devetdesetih s sinom potoval po Ameriki in obiskoval različne verske in druge dobredelne organizacije. Občudoval je njihovo požrtvovalnost in prispevek k izboljšanju ameriške družbe ter hkrati obžaloval, da imajo tako omejena sredstva za svoje delo, saj je mnenja, da so dobredelne organizacije najboljši način za rešitev ameriških socialnih problemov. Svoje poglede je leta 2000 strnil v knjigi *Compassionate*

¹⁰² O teh se je Bushev bivši pisec govorov David Frum izrazil, da za Busheve sodelavce »sicer niso bila obvezna, ne bi pa mogli reči, da so bila neobvezna« (Singer 2004: 91).

¹⁰³ Olasky je bil vzgojen v judovski veri, preden se je spreobrnil v krščanstvo je imel ateistična in marksistična prepričanja, sedaj pa je član konzervativne prezbiterjanske cerkve *Presbyterian Church in America* (Marvin Olasky).

Conservatism: What It Is, What It Does, and How It Can Transform America. Bush, ki je napisal predgovor k omenjeni knjigi, je bil nad konceptom sočutnega konzervatizma navdušen in ga kot svojo osrednjo filozofijo intenzivno vključil v predsedniško kampanjo (Singer 2004:28).

Na spletnih straneh Bele hiše (Fact Sheet: Compassionate Conservatism) lahko preberemo, da sočutni konzervatizem temelji na ideji majhne, učinkovite vlade, ki je blizu ljudem - »vlade, ki se ukvarja z malo stvarmi, a te opravlja dobro«. ¹⁰⁴ V Bushevi administraciji so mnenja, da prava oblika sočutja ne izhaja iz obsežnega vladnega trošenja, temveč da se osredotoča na pomoč državljanom, da si sami organizirajo svoja življenja. Pri tem ne gre za to, da se porablja več ali manj denarja ampak za to, da se denar porablja učinkovito za zadeve, ki preverjeno delujejo. Vlada ne more rešiti vsakega problema, lahko pa spodbuja posameznike in skupnosti, da pomagajo sebi in drug drugemu. V Beli hiši pravijo, da je takšen pristop sočuten, ker gre za aktivno pomoč ljudem, ki so pomoči potrebni in konzervativen, ker vztraja na odgovornosti in rezultatih. Predsednikova vizija sočutnega konzervatizma naj bi se na najboljši način lotevala izpolnjevanja nekaterih najtežjih nalog družbe – izobraževanja otrok, premagovanja revščine doma ter pomoči revnim državam po svetu.

Sočutni konzervatizem v praksi pomeni, da vlada za reševanje različnih družbenih problemov ne ustanavlja posebnih institucij, temveč financira že obstoječe organizacije, ki se preverjeno uspešno spopadajo z določeno problematiko. Med dobrotelnimi organizacijami v Ameriki je veliko takih, ki so organizirane na verski osnovi, državno financiranje le-teh pa poraja dilemo, ali pri tem ne gre za poseg v ustavno načelo ločenosti države in cerkve. Samo financiranje dobrotelnih dejavnosti verskih organizacij s strani države ne bi bilo sporno, če bi bilo zagotovljeno, da bo državni denar porabljen resnično samo za dobrotelne in nereligiozne dejavnosti teh organizacij in da bodo slednje brez vsakršne diskriminacije svojo pomoč nudile vsem, ki so je potrebni, ne glede na njihovo versko prepričanje. Vendar tega ni enostavno zagotoviti in nadzorovati. Poleg tega se pojavi tudi problem pri zaposlovanju ljudi s strani verskih organizacij, saj imajo te pravico, da zaradi ohranjanja svoje identitete zaposlujejo ljudi, ki delijo njihova prepričanja. Pojavi se vprašanje, ali organizacije z odkrito diskriminatorno zaposlovalno politiko na osnovi religioznega prepričanja lahko postanejo prejemnice državnega denarja (Singer 2004: 93-95 in *Protecting the civil Rights and*

¹⁰⁴ »A government that does a few things, and does them well.« (Fact Sheet: Compassionate Conservatism)

Religious Liberty of Faith-based Organisations: Why religious Hiring Rights Must Be Preserved).

Eno izmed prvih Bushevih uradnih predsedniških dejanj je bila ustanovitev *White House Office of Faith-Based and Community Initiatives*, posebnega urada, zadolženega za pripravo zakonodajnih sprememb, s katerimi bi verske organizacije dobile boljše možnosti za svoje delo, pri čemer je mišljena predvsem odprava ovir za pridobivanje državnih sredstev. (White House Office of Faith-Based and Community Initiatives: President Bush's Faith-Based and Community Initiative). Predstavniški dom je sprejel verzijo zakonodaje, ki jo je kmalu po ustanovitvi omenjenega urada predlagala Busheva administracija, Senat pa jo je zavrnil (Singer 2004: 93). Zato je 12. decembra 2002 Bush podpisal izvršno odredbo,¹⁰⁵ s katero je zvezne agencije obvestil, da so verske organizacije upravičene do financiranja s strani države. Bush je prepričan, da so bile verske organizacije na tem področju diskriminirane in s tem ovirane pri svojem uspešnem delu.¹⁰⁶ Pri tem poudarja, da vladni denar, namenjen tem organizacijam, ne bo porabljen za financiranje njihovih verskih aktivnosti, da pa zaradi vladne podpore te organizacije ne smejo biti prisiljene v spremembo svoje identitete in v odpoved pravici, da neodvisno sprejemajo odločitve o tem, koga bodo zaposlile¹⁰⁷ (Protecting the civil Rights and Religious Liberty of Faith-based Organisations: Why religious Hiring Rights Must Be Preserved). Singer (2004: 93) je mnenja, da se omenjeni zahtevi praktično izključujeta. Če bi namreč želeli nadzorovati, ali je nekdo, ki je zaposlen v verski organizaciji, za razlaganje biblije plačan iz zasebnih sredstev, za razdeljevanje hrane brezdomcem pa iz državnih, bi potrebovali ogromen birokratski aparat, kar pa je čisto nasprotje majhni vladi, kot jo zagovarja ideja sočutnega konzervatizma. Ugibamo lahko, ali se Bush tega ne zaveda ali pa vladnega financiranja verskih organizacij ne smatra za kršenje načela ločenosti cerkve od države.

4.3.2. Človeško življenje kot sveti dar našega stvarnika

Bush je v svoji predvolilni kampanji kot tudi v svojih predsedniških govorih večkrat poudaril, da verjame v svetost in dragocenost človeškega življenja in to njegovo prepričanje se odraža

¹⁰⁵ *Executive Order: Equal Protection of the Laws for Faith-based and Community Organizations*

¹⁰⁶ Anna Greenberg iz Harvardske univerze je izvedla raziskavo, katere rezultati so pokazali, da ni trdnih dokazov o tem, da verske skupnosti bolje kot vlada rešujejo socialne in ekonomske probleme družbe (Singer 2004: 95).

¹⁰⁷ Bushev navdahnjen govor o omejeni temi je prisotne predstavnike verskih organizacij tako navdušil, da je eden izmed članov publike Bushu zaklical: »Pridigaj naprej, brat!« (*Preach on, brother!*) (President Bush Implements Key Elements of his Faith-Based Initiative).

tudi v njegovih političnih odločitvah. Svojega zavzemanja za varovanje človeškega življenja se ne trudi utemeljevati z moralnimi načeli, zato lahko sklepamo, da le-to izhaja predvsem ali zgolj iz njegove vere v boga kot stvarnika človeka (Singer 2004).

Na svoj prvi delovni dan v Beli hiši¹⁰⁸ je G.W.Bush obnovil ameriško vladno politiko imenovano *Mexico City Policy*¹⁰⁹ (Memorandum for the Administrator of the United States Agency for International Development), v skladu s katero ameriška vlada ukinja finančno podporo mednarodnim nevladnim organizacijam, ki nudijo informacije o možnosti legalnega splava in ki splave opravljajo, četudi te organizacije tovrstne aktivnosti financirajo ločeno od svojih drugih dejavnosti (Singer 2004: 104). Omenjena politika je bila sprejeta v mandatu predsednika Reagana, predsednik Clinton pa jo takoj po prevzemu predsedniške funkcije preklical (Memorandum for the Administrator of the United States Agency for International Development).

Svoj prvi večji javni nagovor ameriškemu ljudstvu¹¹⁰ je novo ustoličeni ameriški predsednik namenil ob vprašanju, ali naj zvezna vlada financira raziskave na zarodnih celicah, pridobljenih iz človeških embrijev¹¹¹ (Singer 2004: 34). Raziskave na embrionalnih zarodnih celicah so se že nekaj časa financirale iz privatnih sredstev, pojavile pa so se težnje, da bi denar za raziskave, ki obetajo tako pomembne rezultate za življenje milijonov Američanov, prispevala tudi država. Predsednik Bush je sprejel odločitev, da se zvezni denar ne sme porabljati za financiranje raziskav, ki povzročajo smrt človeških zarodkov¹¹² (Singer 2004: 36), kar je v svojem govoru o raziskavah na zarodnih celicah (Remarks by the President on Stem Cell Research) utemeljil z besedami: »Verjamem tudi, da je človeško življenje sveti dar

¹⁰⁸ 22. januarja 2001 (Memorandum for the Administrator of the United States Agency for International Development).

¹⁰⁹ Tako se imenuje, ker se je v tem mestu leta 1984 odvijala konferenca o prebivalstvu (George W. Bush on Abortion).

¹¹⁰ 9. avgusta 2001 (Singer 2004: 34)

¹¹¹ Iz podatkov, objavljenih na spletnih straneh Bele hiše, lahko razberemo, da znanstveniki v zarodnih celicah slutijo velik potencial za razvoj novih načinov zdravljenja širokega spektra bolezni kot so Parkinsonova bolezen, diabetes in srčna obolenja. Sposobnost, da se razvijejo v skoraj vsa tkiva človeškega telesa, so zaenkrat pokazale le zarodne celice, pridobljene iz človeških embrijev. Znanstveniki embrionalne zarodne celice pridobivajo iz zamrznjenih embrijev, ki so pri umetni *in vitro* oploditvi ostali neporabljeni. (Fact Sheet: Embryonic Stem Cell Research). Da bi se zagotovilo dovolj veliko število embrijev, primernih za vstavitve v maternico, je pri *in vitro* umetni oploditvi namreč oplojenih večje število jajčec. Praviloma se v maternico naenkrat vstavi največ tri embrije, da ne bi prišlo do nosečnosti z več plodovi, ostale pa se zamrzne in se jih uporabi, če prvi poskus zanositve ni bil uspešen. Ko ženska zanosi, se morebitne preostale embrije bodisi uniči bodisi porabi za znanstvene raziskave, nekaj pa jih je bilo vstavljeno v nadomestne matere, ki so donosile zdrave otroke (Singer 2004: 35). Embrij odstranitve zarodnih celic ne preživi (Fact Sheet: Embryonic Stem Cell Research).

¹¹² Busheva administracija je dovolila zvezno financiranje raziskav na linijah embrionalnih zarodnih celicah, ki že obstajajo, kar pomeni da je bila pri embrih, iz katerih so le-te pridobili »odločitev o življenju in smrti že

našega stvarnika. Skrbi me za kulturo, ki ne vrednoti življenja in kot vaš predsednik imam pomembno zadolžitev, da gojim in spodbujam spoštovanje do življenja v Ameriki in po svetu.«¹¹³

Bushevo nasprotovanje raziskav na embrionalnih zarodnih celicah pa je dobilo tudi mednarodne razsežnosti. Časopis Delo je 8. novembra 2003 v članku z naslovom »O kloniranju šele leta 2005« poročal o sprejetju konvencije Združenih narodov, s katero so članice te organizacije za dve leti odložile odločitev o tem, kako bodo v prihodnosti urejali kloniranje človeka. Omenjeni članek navaja:

Pred dvema letoma sta Francija in Nemčija pozvali Združene narode, naj prepovedo kloniranje človeka. Zdelo se je, da bo predlog dobil soglasno podporo 191 članske organizacije, saj mu ni nihče resno nasprotoval. Toda zapletlo se je, ko je predsednik ZDA George Bush pod pritiskom čedalje bolj vplivnih konservativnih krščanskih lobijev hotel doseči popolno prepoved kloniranja. Zajemala bi tudi kloniranje zarodnih celic, o katerem veliko znanstvenikov domneva, da bi bilo mogoče z njimi izdelovati zdravila za nekatere danes še neozdravljive bolezni.

Leta 1994 je večina volivcev v Oregonu podprla zakon, ki v tej zvezni državi dovoljuje evtanazijo. Nasprotnikom omenjenega zakona, ki prihajajo predvsem iz vrst konzervativnih kristjanov, je s tožbo proti državi Oregon izvajanje zakona uspelo preprečiti in dosegli so, da so leta 1997 volivci o njem ponovno odločali. Tokrat je bila podpora zakonu še občutno večja in ker je prizivno sodišče odločilo, da je zakon skladen z ustavo, Vrhovno sodišče pa o njem ni želelo razpravljati, je zakon leta 1997 stopil v veljavo in do leta 2002 se je v Oregonu za pomoč pri smrti odločilo 129 bolnikov. Toda nasprotniki evtanazije niso bili pripravljene odnehati. Na Janet Reno, generalno tožilko v Clintonovi administraciji, so naslovili vprašanje, ali je legalno, da zdravniki za namen evtanazije predpisujejo snovi, ki so pod nadzorom zvezne vlade. Gospa Reno je odgovorila, da v zveznih zakonih ne najde ničesar, kar bi preprečevalo uporabo omenjenih snovi za evtanazijo in zakon je ostal v veljavi. Toda 9. novembra 2001 je generalni tožilec Busheve administracije John Ashcroft razveljavil odločitev svoje predhodnice in zatrdil, da snovi pod zvezno kontrolo ne smejo biti uporabljene za evtanazijo. V tem času se zvezni zakoni na tem področju niso spremenili, njegova odločitev pa je temeljila na rabsodbi Vrhovnega sodišča, ki je v primeru 'Združene države proti Moore' odločilo, da lahko zdravniki zdravila predpisujejo samo »znotraj sprejetih

narejena« (Remarks by the President on Stem Cell Research). Vendar znanstveniki pravijo, da je teh zelo malo, še manj pa je takšnih, ki se bodo izkazale kot primerne za raziskave (Singer 2004: 37).

¹¹³ »I also believe human life is a sacred gift from our Creator. I worry about a culture that devalues life, and believe as your President I have an important obligation to foster and encourage respect for life in America and throughout the world«. (Remarks by the President on Stem Cell Research)

okvirov« in »za namene profesionalne prakse ali raziskav«. ¹¹⁴ Ari Fleiscehr, Bushev predstavnik za tisk, je ob tem dejal, da Bush nasprotuje evtanaziji in da »predsednik verjame, da moramo vrednotiti življenje in podpirati kulturo, ki spoštuje svetost življenja na vseh njegovih stopnjah« ¹¹⁵ (Singer 2004: 66-69).

Novembra 2003 je predsednik Bush s svojim podpisom potrdil v Kongresu sprejeti *Partial Birth Abortion Ban Act* (President Bush Signs Partial Birth Abortion Ban Act of 2003), ki prepoveduje določeno obliko splava v pozni nosečnosti (Johnson 2003). Ob tem je povedal, da »pravice do življenja ne more podeljevati ali odrekati vlada, saj le-ta ne prihaja od vlade temveč od stvarnika življenja« ¹¹⁶ (President Bush Signs Partial Birth Abortion Ban Act of 2003).

4.3.3. Predsednik dobrega in zla

Številni politični in religijski komentatorji so mnenja, da še noben predsednik v ameriški zgodovini v svojih javnih nastopih ni uporabljal religijskega jezika v tolikšni meri in na tak način kot Bush. Nekateri izmed njegovih ključnih piscev govorov prihajajo iz vrst evangelijcev in Bush v svoje nastope pogosto vnaša biblijske citate in besedila verskih himen (Wallis 2003). Wallis (Ibid.) je prepričan, da Bushevo pogosto sklicevanje na vero izhaja iz njegove iskrene religioznosti in ni zgolj hinavsko prikrivanje uveljavljanja desničarske politike, česar ga obtožujejo nekateri kritiki. Problem Busheve religijske retorike tako ni v njegovi hipokriziji, temveč ravno v njegovem iskrenem prepričanju, da dela po božji volji in da je ameriška vojaška in zunanja politika povezana z versko navdahnjeno misijo. Don Evans, član Busheve administracije in Bushev dober prijatelj, je izjavil, da Busheva verska prepričanja predsedniku omogočajo zelo jasno razločevanje med tem, kar je dobro in tem, kar je zlo (Singer 207-208).

¹¹⁴ Omenjena tožba je bila sprožena proti zdravniku, ki je ljudem brez zdravstvene osnove predpisoval zdravila, ki povzročajo zasvojenost ter za to zahteval plačilo. Evtanazija, ki jo zdravniki opravljajo v Oregonu, je del njihove profesionalne prakse, snovi zanjo pa uporabljajo znotraj okvirov, ki so jih določili volivci (Singer 2004: 68).

¹¹⁵ »The president believes that we must value life and promote a culture that respects the sanctity of life at all its stages.« (Singer 2004: 69).

¹¹⁶ »This right to life cannot be granted or denied by government, because it does not come from government, it comes from the Creator of life« (President Bush Signs Partial Birth Abortion Ban Act of 2003).

Singer (2004: 207) meni, da se vpliv Busheve vere na njegovo politiko najbolj očitno kaže ravno v njegovem nenehnem sklicevanju na spopad med dobrim in zlim. Po 11. septembru je Bush svojo vlogo socialno angažiranega kristjana, ki želi s pomočjo dobrodelnih organizacij odpraviti družbene tegobe, zamenjal z vlogo oznanjevalca ameriške misije, da svet reši pred zlom (Wallis 2003). V svojem nagovoru ob dogodkih 11. septembra je štirikrat uporabil besedo 'zlo' (Statement by the President in His Address to the Nation) in od takrat na svojih javnih nastopih redno govori o »zlobnih« (*the evil ones*), pogosto tudi o »tistih, ki služijo zlu« (*servants of evil*), poziva nas, naj »zlo kličemo po njegovem imenu« (*call evil by his name*) in naj se »borimo z zlom« (*fight evil*). Tovrstna retorika je tipična za apokaliptično krščanstvo evangelijcev pa tudi nekaterih drugih ameriških kristjanov, ki verjamejo, da je bog ameriškemu narodu zadal nalogo, da premaga temne sile Antikrista, zaradi česar je vsak sovražnik ZDA avtomatsko demoniziran. Bushev pisec govorov David Frum meni, da v deželi, kjer skoraj dve tretjini populacije verjameta v hudiča, Bushevo oznaka napadalcev na WTC z izrazom 'evil ones' pomeni dobesedno identifikacijo Osame bin Ladna s Satanom. Frum, ki je avtor znamenitega govora, v katerem je Bush Irak, Iran in Severno Korejo poimenoval »os zla« (*axis of evil*),¹¹⁷ je povedal, da je želel v svojem osnutku današnje sovražnike ZDA primerjati s tistimi v drugi svetovni vojni in jih je zato poimenoval »os sovraštva« (*axis of hatred*). Toda Michael Gerson, evangelijski kristjan, ki je imel pri omenjenem govoru zadnjo besedo, je besedo 'sovraštvo' zamenjal z besedo 'zlo', saj je želel, da se uporabi teološki jezik, ki ga je Bush po 11. septembru vzel za svojega (Singer 207-208).

S tovrstno religijsko retoriko je Bushu tudi opravičil vojni v Afganistanu in Iraku. Napadom Amerike na Afganistan je v ZDA pa tudi v mednarodni skupnosti sicer nasprotoval malokdo (Singer 2004: 146). Drugače pa je bilo pri vojni v Iraku – protivojnim protestom znotraj in zunaj meja ZDA se je pridružilo tudi mnogo krščanskih verskih voditeljev. Vojno je ostro obsodil papež, pa tudi verski voditelji večine ameriških verskih denominacij in številni vodilni krščanski teologi. V verskih krogih je namreč široko sprejeta ideja 'pravične vojne', ki opravičuje vojno samo v redkih, jasno opredeljenih primerih,¹¹⁸ med katere vojna v Iraku nikakor ni sodila. Ko so voditelji Nacionalnega sveta cerkva (*National Council of Churches*)

¹¹⁷ *President Delivers State of the Union Address*

¹¹⁸ Ameriška Konferenca katoliških škofov (*United States Conference of Catholic Bishops*) je leta 1983 v publikaciji z naslovom *The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response* definirala sedem pogojev, ki morajo biti izpolnjeni, da lahko govorimo o pravični vojni: 1. obstajati mora pravičen razlog za vojno (samoobramba, zaščita človekovih pravic), 2. vojno lahko vodi samo legitimna vlada, 3. primerljive pravice (nobena stran v vojni nima absolutno prav), 4. pravi namen (sila se lahko uporabi samo v pravičen namen), 5. verjetnost uspeha, 6. sorazmernost (dosežki vojne morajo biti tako pozitivni, da odtehtajo žrtve vojne), 7. vojna kot skrajno sredstvo (Singer 2004: 147-148).

in voditelji Busheve lastne cerkve *United Methodist Church*, Busha prosili za priložnost, da predstavijo svoja nasprotovanja vojni, se slednji ni želel srečati z njimi. Čeprav je Busheva vojna proti Iraku nekrščanska, pa razlogi zanjo povsem ustrezajo milenarističnim prepričanjem ameriških verskih fundamentalistov in evangelijcev (Singer 2004: 207). Tako je na primer februarja 2003 Bush v pogovoru z avstralskim premierom John Howardom izjavil, da osvoboditev iraškega ljudstva ni darilo ZDA, temveč »božje darilo vsakemu človeškemu bitju na svetu«, ¹¹⁹ kar napeljuje na prepričanje, da je bilo strmoglavljenje Sadama Huseina odobreno od boga (Singer 2004: 208).

¹¹⁹ »God's gift to every human being in the world.« (Singer 2004: 208)

5. ZAKLJUČEK

Prišla sem do zaključka, da pri verskih prepričanjih ameriških predsednikov lahko opazimo določen trend. Predsednike bi lahko glede na njihova verska prepričanja v grobem uvrstili v tri časovna obdobja. Prvo obdobje se začne s predsednikom Georgeom Washingtonom in se konča pri predsedniku Groverju Clevelandu. V tem obdobju so le trije (James Buchanan, Franklina Pierce in Jamesa Knox Polk) izmed dvaindvajsetih predsednikov pred in med svojim predsedniškim mandatom po kriterijih takratnih dominantnih cerkva veljali za resnične in predane vernike. Vsi ostali predsedniki v tem obdobju so imeli bodisi nedominantna verska prepričanja (deistična, unitarna) bodisi o njihovih verskih prepričanjih ni dosti znanega, iz česar lahko sklepamo, da posebnih verskih prepričanj niso imeli oziroma o njih niso želeli javno spregovoriti, ker niso ustrezala verskim dogmam tistega časa. Predvsem v prvi polovici omenjenega obdobja je očiten vpliv, ki so ga v posameznih ameriških zveznih državah imele državne cerkve - nekaterim ameriškim predsednikom je pripisana pripadnost cerkvi, ki je bila dominantna v zvezni državi, iz katere prihajajo, čeprav se sami o svoji veri javno niso izrekli. Prav tako so vsi izmed predsednikov v tem obdobju ne glede na svoja religiozna prepričanja vsaj občasno hodili v cerkev. Slednje dokazuje, da v tistem času vpliv religije v družbi vsekakor ni bil majhen in da so se politiki dobro zavedali, da javno izpovedovanje nepriljubljenih prepričanj lahko škodi njihovi politični karieri. Kljub temu pa lahko zaključimo, da videz religioznosti in pobožnosti v tem obdobju ni bil pogoj za izvolitev na predsedniško funkcijo. Zadostovalo je, da so ljudje predsednika tako ali drugače povezali z eno izmed protestantskih denominacij in da ta v javnosti ni razglašal 'krive' vere.

V drugo obdobje uvrščam predsednike od Benjamina Harrisona do Dwighta Eisenhowerja. Predsednik Harrison je prvi ameriški predsednik, ki je bil pred in med opravljanjem predsedniške funkcije formalno in dejansko pripadnik ene izmed dominantnih verskih denominacij in lahko rečemo, da so praktično vsi njegovi nasledniki sledili njegovemu zgledu. Določeni izjemi sta William Howard Taft, ki je bil zaradi svojih unitarističnih prepričanj deležen javnega neodobravanja in bi ga ta lahko stala zmage na volitvah ter kveker Herbert Hoover, ki se ima za svojo zmago v največji meri zahvaliti dejstvu, da je bil njegov nasprotnik v predsedniški tekmi katolik. Sklepamo lahko, da je bilo v tem obdobju že bolj pomembno oziroma skorajda nujno, da je predsednik javnosti nedvoumno pokazal, da je religiozen.

Tretje obdobje se začne pri predsedniku Kennedyu in traja do danes. Izvolitev katolika za ameriškega predsednika ne pomeni, da je prišlo obdobje, v katerem religija pri izvolitvi ameriškega predsednika ne bi več igrala posebne vloge. Razburjenje, ki sta ga povzročili njegova kandidatura in izvolitev priča prej o nasprotnem. Šestdeseta leta so bila v ZDA zaznamovana z vzponom krščanskega fundamentalizma in ameriški politiki niso mogli spregledati vse večjega vpliva konzervativnih kristjanov. Le-ti predstavljajo pomembno volilno bazo, ki lahko prevesi jeziček na tehtnici, zato so zadnjih štirideset let na ameriških predsedniških volitvah praviloma zmagovali kandidati, ki so dobro sodelovali s konzervativnimi verskimi voditelji, obvladali religijsko retoriko in dajali videz iskreno verujočih (protestantskih) kristjanov.

Glede na lastne izjave o svojih verskih prepričanjih ter glede na mnenja in opažanja, ki so jih o njegovem odnosu do religije izrazili politični in verski komentatorji ter ljudje, ki ga dobro poznajo, lahko sklepamo, da je George W. Bush iskreno in globoko veren ter da njegova verska prepričanja ustrezajo veri konzervativnih ameriških evangelijskih kristjanov. Njihova tipična apokaliptična retorika se jasno odraža v Bushevih političnih govorih, vpliv vere na njegovo politiko pa lahko zaznamo tudi pri njegovih odločitvah na področjih kot so vladno financiranje verskih organizacij, splav, evtanazija in raziskave na embrionalnih zarodnih celicah. Gre za področja, ki imajo bolj ali manj izraženo versko konotacijo oziroma jim je Bush s svojo religiozno retoriko sam dodal takšno dimenzijo. V primerjavi z njegovimi predhodniki na predsedniški funkciji lahko zaključimo, da gre pri njem za nadpovprečno, celo ekscesno vključevanje religijskih pojmovanj v politični diskurz, pri čemer lahko govorimo že o religizaciji politike.

Omenjeni zaključki potrjujejo obe moji hipotezi. Kot kaže, je religijska retorika z leti igrala vedno pomembnejšo vlogo v političnem delovanju ameriških predsednikov. Vprašanje je, koliko časa se bo takšen trend še nadaljeval. Stoji G.W. Bush na začetku novega obdobja ameriške politične zgodovine, v katerem bo politika prežeta z religijo in bo 1. amandma ameriške zvezne ustave le še mrtva črka na papirju, ali pa ga bo že letos na predsedniškem položaju zamenjal katolik, ki podpira pravico do splava?

SEZNAM VIROV

SEKUNDARNI VIRI

1. Albanese, Catherine L. (1992) *America, Religions and Religion*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
2. American Presidents Life Portraits, <http://www.americanpresidents.org> (14.5.2004).
3. »Among Wealthy Nations, U.S. Stands Alone in Its Embrace of Religion«. V Pew Global Attitudes Project, The Pew Research Center for the People and the Press, 19. 12.2002, <http://people-press.org/reports/display.php3?ReportID=167> (12.6.2004).
4. Bellah, Robert N. (1990) Civilna religija v Ameriki. *Nova revija* 104 (IX), 1661-1673.
5. Bill Clinton: Moje življenje. *Delo*, 4.6.: 28.
6. »Billy Graham«. V World History, <http://www.worldhistory.com/wiki/B/Billy-Graham.htm> (28.2.2004).
7. Biography of George Herbert Walker Bush. V George Bush Presidential Library and Museum, <http://bushlibrary.tamu.edu/biosandphotos/presbushbio.php> (10.8.2004).
8. Bloom Harold (1999) »Billy Graham: Transcending doctrine and denomination, he served as the nation's spiritual counselor and made America safe for public testimonies of faith«. V The Time 100 – Heros & Icons, <http://www.time.com/time/time100/heroes/profile/graham03.html> (28.2.2004).
9. Briggs, Kenneth »Nixon a Quaker?«, http://www.beliefnet.com/story/40/story_4011_1.html (6.8.2004).
10. Carnes, Tony (2000) »A Presidential Hopeful's Progress«. V Christianity Today, <http://www.christianitytoday.com/ct/2000/011/8.62.html> (15.11.2003).
11. Carroll, Bret E. (2000) *The Routhledge Historical Atlas of Religion in America*. New York in London: Routhledge.

12. Compassionate Conservatism,
http://www.disinfopedia.org/wiki.phtml?title=Compassionate_conservatism
(26.6.2004).
13. Debeljak, Aleš (1995) *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
14. Examples of news articles about Jimmy Carter leaving the Southern Baptist Convention, http://www.adherents.com/largecom/baptist_Carter.html (9.8.2004).
15. Fact Sheet: Compassionate Conservatism,
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/04/20020430.html> (26.6.2004).
16. Fact Sheet: Embryonic Stem Cell Research, August 9, 2001,
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/08/20010809-1.html> (7.8.2004)
17. Flere, Sergej in Kerševan, Marko (1995) *Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
18. »George W. Bush in A Charge To Keep«. V *On The Issue: Every Political Leader on Every Issue*,
http://www.issues2000.org/Archive/Charge_To_Keep_George_W_Bush.htm
(23.6.2004).
19. George W. Bush on Abortion,
http://www.issues2000.org/Celeb/George_W_Bush_Abortion.htm (15.3.2004).
20. »George W. Bush: Running on his faith«. *The Texas governor's complete interview with U.S. News*. V *U.S. News*,
<http://www.usnews.com/usnews/news/991206/bushint.htm> (15.11.2003).
21. God and Country: Religious Views of the Founding Fathers, Presidents, and Vice Presidents, <http://www.geocities.com/peterroberts.geo/Relig-Politics/> (13.12.2003).
22. Grad, Anton, Ružena Škerlj in Nada Vitorovič (1990) *Veliki angleško-slovenski slovar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
23. Haskins, James (1992) *The Methodists*. New York: Hippocrene Books.

24. Hayes, Judith (1997) »All Those Christian Presidents«. V The Happy Heretics, <http://www.thehappyheretic.com/11-97.htm> (13.5.2004).
25. Heineman, Kenneth J. (1998) God is a Conservative: Religion, Politics and Morality in Contemporary America. New York in London: New York University Press.
26. Jimmy Carter leaves the Southern Baptist Convention – Again, <http://www.wayoflife.org/fbns/jimmycarter.htm> (9.8.2004).
27. Johnson, Douglas (2003) »The Partial-Birth Abortion Ban Act -- Misconceptions and Realities«, <http://www.nrlc.org/abortion/pba/PBAall110403.html> (15.6.2004).
28. Kampeas, Ron (2001) »Illness to keep Billy Graham from inauguration«, <http://www.detnews.com/2001/politics/0101/14/politics-175483.htm> (28.2.2004).
29. Kengor, Paul (2003) »God & W. at 1600 Penn.: How his faith defines the 43rd president«, <http://www.nationalreview.com/comment/comment-kengor030503.asp> (11.1.2004).
30. Kerry, the Catholic. V Commonweal: A Review of Religion, Politics and Culture, http://69.93.235.8/article.php?id_article=851
31. Le Beau, Bryan F. »The Political Mobilization of the New Christian Right«, <http://are.as.wvu.edu/lebeau1.htm> (24.6.2004).
32. Lott, Jeremy (2004) »Books & Culture's Book of the Week: "Trust but Verify", Ronald Reagan's faith«. V Christianity Today, <http://www.christianitytoday.com/ct/2004/113/12.0.html> (9.8.2004).
33. Majdali, Kameel (1999) »Christians are divided on the US President's commitment to God. What do we make of the contradiction that is Bill Clinton?«, <http://www.alivemagazine.com.au/alive/articles/1999/apr/bill/bill.html> (10.8.2004).
34. Marvin Olasky. V Disinfopeedia: An encyclopedia of people, issues and groups shaping the public agenda, http://www.disinfopeedia.org/wiki.phtml?title=Marvin_Olasky (27.6.2004).

35. Marvin Olasky – Biography, <http://www.olasky.com/biography.html> (27.6.2004).
36. Memorandum for the Administrator of the United States Agency for International Development, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/20010123-5.html> (15.3.2004).
37. Morin, Richard (1998) »Keeping the Faith«. V Washington Post, 12.1.1998, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/polls/wat/archive/wat011298.htm>, (12.6.2004).
38. Notes on the Amendments: 18th Amendment, <http://www.usconstitution.net/constamnotes.html#Am18> (4.8.2004).
39. Notes on the Amendments: 21st Amendment, <http://www.usconstitution.net/constamnotes.html#Am21> (4.8.2004).
40. O kloniranju šele leta 2005. *Delo*, 8.11.2005: 32.
41. Paulson, Michael (2001) »Bush, fellow Methodists don't all see eye to eye«, http://www.adherents.com/misc/adh_presidents_bush.html (10.11.2003).
42. Plotz, David (2000) »The Protestant Presidency – Why Jews, Mormons and Catholics still can't get elected president«. V Slate, <http://slate.msn.com/id/74688> (14.5.2004).
43. Pogačnik, Aleš, ur. (1995) *Cambridgeov podatkovnik*. Ljubljana: DZS.
44. President Bush Implements Key Elements of his Faith-Based Initiative, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/20021212-3.html> (4.8.2004).
45. President George W. Bush's Inaugural Address, <http://www.whitehouse.gov/news/inaugural-address.html> (26.6.2004).
46. President Bush Signs Partial Birth Abortion Ban Act of 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031105-1.html> (15.3.2004).
47. President Delivers State of the Union Address, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (26.2.2004).

48. Protecting the civil Rights and Religious Liberty of Faith-based Organisations: Why religious Hiring Rights Must Be Preserved. <http://www.whitehouse.gov/government/fbci/booklet.pdf> (20.11.2003).
49. Religion and President Johnson. V Lyndon Baines Johnson Library and Museum, http://www.lbjlib.utexas.edu/johnson/archives.hom/FAQs/Religion/religion_hm.asp (6.8.2004)
50. Religion in the White House: Then and Now. V The Jesus Factor, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/jesus/president/religion.html> (10.8.2004).
51. Religious affiliations of Presidents of the United States, <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Religious%20affiliations%20of%20Presidents%20of%20the%20United%20States> (14.5.2004).
52. Religious Affiliation of U.S. Presidents, http://www.adherents.com/adh_presidents.html (23.11.2003).
53. Remarks by the President on Stem Cell Research, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/08/20010809-2.html> (7.8.2004).
54. Richard Nixon. V USA Presidents, <http://www.usa-presidents.info/nixon.htm> (5.8.2004).
55. Ronald Reagan Facts, <http://www.reagan.utexas.edu/resource/handout/Rrfacts.htm> (9.8.2004).
56. Rosin, Hanna (2000) »Applying Personal Faith to Public Policy: 'Changed Man' Advocates Church-Based Programs«. V Washington Post, <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&node=&contentId=A31740-2000Jul23¬Found=true> (23.11.2003).
57. »Scholar says Ronald Reagan's religion was strongly evident, but ambiguity remains«. V BostonHerald.com, <http://news.bostonherald.com/national/view.bg?articleid=31396&format=> (9.8.2004).

58. Scott, Donald (2004) »Mormonism and the American Mainstream«. V National Humanities Center, <http://www.nhc.rtp.nc.us/tserve/nineteen/nkeyinfo/nmormon.htm> (22.5.2004).
59. Singer, Peter (2004) *The President of Good and Evil: Taking George W. Bush Seriously*. London: Granta Books.
60. Smrke, Marjan (1996) *Religija in politika: spremembe v deželah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
61. Smrke, Marjan (2000) *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
62. Southern Baptist Convention. V WordIQ.com, http://www.wordiq.com/definition/Southern_Baptist_Convention (10.8.2004).
63. State Religion, http://www.fact-index.com/s/st/state_religion.html (20.5.2004).
64. Statement by the President in His Address to the Nation, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (8.8.2004).
65. Steiner, Franklin (1936/1995) *The Religious Beliefs Of Our Presidents: from Washington to F.D.R.* New York: Prometheus Books.
66. Stokes, Anson Phelps in Leo Pfeffer (1950/1964) *Church and State in the United States*. New York, Evanston in London: Harper in Row, Publishers.
67. *Sveto pismo stare in nove zaveze. Ekumenska izdaja z novim prevodom nove zaveze* (1992). Ljubljana: Združene biblične družbe.
68. Tavzes, Miloš, ur. (2002) *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
69. Taylor, Humphrey (2000) »No Significant Changes in the Large Majorities Who Believe in God, Heaven, the Resurrection, Survival of Soul, Miracles and Virgin Birth«. V The Harris Poll #52, 13.9.2000, http://harrisinteractive.com/harris_poll/index.asp?PID=112 (12.6.2004).
70. The American Presidency – Facts, http://ap.grolier.com/staticbp?page=/static/facts_list.html&templatename=/static/ap.html (14.5.2004).

71. The Churches of Christ, <http://church-of-christ.org/> (20.6.2004).
72. The Presidents of the United States, <http://www.whitehouse.gov/history/presidents/> (14.5.2004).
73. The United Methodist Church – Abortion, <http://www.umc.org/interior.asp?mid=1732> (9.8.2004).
74. The United Methodist Church – Death Penalty, <http://www.umc.org/interior.asp?mid=688> (9.8.2004).
75. The United Methodist Church - Equal Rights Regardless of Sexual Orientation, <http://www.umc.org/interior.asp?mid=1753> (9.8.2004).
76. The United Methodist Church – Iraq, <http://www.umc.org/interior.asp?mid=5120> (9.8.2004).
77. »Thomas Paine: These are the times that try men's souls«. V U.S. History, <http://www.ushistory.org/paine/> (10.8.2004).
78. U.S. Presidents and Freemasonry, <http://www.bessel.org/presfmy.htm> (13.6.2004).
79. Walker, Jim (1997) »Little-Known U.S. Document Signed by President Adams Proclaims America's Government Is Secular«. V The Early America Review: A Journal Of People, Issues, And Events In 18th Century America Vol. II (1997) No. 1, <http://www.earlyamerica.com/review/summer97/secular.html> (28.2.2004).
80. Wallis, Jim (2003) »Dangerous Religion: George W. Bush's theology of empire«. V Sojourners Magazine September-October 2003, <http://www.sojo.net/index.cfm?action=magazine.article&issue=soj0309&article=030910> (11.1.2004).
81. Wells, H. G. (1937) *Svetovna zgodovina*. Ljubljana: Založba modra ptica.
82. What is the Episcopal Church?, <http://www.mit.edu/~tb/anglican/intro/ec-what.html> (15.6.2004).
83. White House Office of Faith-Based and Community Initiatives: President Bush's Faith-Based and Community Initiative, <http://www.whitehouse.gov/government/fbci/mission.html> (4.8.2004).

PRIMARNI VIRI

1. 1. amandma k zvezni ustavi ZDA,
<http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.billofrights.html#amendments>
(10.3.2004).
2. 6. člen zvezne ustave ZDA,
<http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.articlevi.html> (10.3.2004).
3. 18. amandma k zvezni ustavi ZDA,
<http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.amendmentxviii.html> (4.8.2004).